

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

**VÄLJA- JA TAGASIRÄNDE REPRESENTATSIOON
POSTIMEHES JA EESTI PÄEVALEHES
2008. JA 2012. AASTAL**

Magistritöö

Helis Rosin

Juhandaja: Anu Masso (PhD)

Tartu
2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD.....	6
1.1 Põhimõisted.....	6
1.2 Välja- ja tagasirände teoreetilised lähenemised.....	7
1.2.1 Ränne demograafilise nähtusena.....	8
1.2.2 Ränne majandusliku nähtusena.....	10
1.2.3 Ränne kultuurilise nähtusena.....	13
1.2.4 Rände teoreetiliste lähenemiste kriitika.....	16
1.3 Rände meediarepresentatsioon.....	18
1.4 Välja- ja tagasiränne ning meediarepresentatsioon Eestis.....	21
1.4.1 Välja- ja tagasiränne Eestis.....	21
1.4.2 Rände meediarepresentatsioon Eestis.....	26
1.5 Uurimisküsimused ja hüpoteesid.....	28
2. METOODIKA.....	31
2.1. Metodoloogilised rõhuasetused.....	31
2.2. Kvantitatiivne kontentanalüüs.....	32
2.2.1 Meetod ja valim.....	32
2.2.2 Kontentanalüüsi käik.....	33
2.3 Kvalitatiivne süvaintervjuu.....	34
2.3.1 Meetod ja valim.....	34
2.3.2 Intervjuude analüüs.....	36
3. TULEMUSED.....	38
3.1 Välja- ja tagasirände meediarepresentatsioon.....	38
3.1.1. Teemaatiline fookus.....	39
3.1.2. Ajakirjanduslikud võtted.....	56
3.1.3. Avaliku arutelu objekt.....	64
3.1.4. Kokkuvõte.....	72
3.2 Ajakirjanikud representatsioonide kujundajana.....	74
3.2.1 Rände teema kajastamine.....	74
3.2.2 Rändeteemaliste artiklite kirjutamine.....	81
3.2.3 Ajakirjaniku isiklikud kokkupuuted rändega.....	91

3.2.4	Kokkuvõte.....	100
4.	JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON.....	102
	KOKKUVÕTE.....	108
	SUMMARY.....	110
	KASUTATUD ALLIKAD.....	112
	LISADE LOEND.....	115
	LISA 1. Kvantitatiivse kontentanalüüsi kodeerimisjuhend.....	115
	LISA 2. Intervjuude küsimused.....	125
	Lisa 3. Kvantitatiivse kontentanalüüsi tabelid.....	128
	LISA 4. Ekspertintervjuude transkriptsioonid.....	141

SISSEJUHATUS

Inimränne on globaliseerivas maailmas muutunud igapäevaseks nähtuseks, mille uurimisega tegelevad näiteks demograafid, majandusteadlased, geograafid, sotsiaalteadlased ja antropoloogid. Kõigi eesmärk on ühine – seletada rändega seotud nähtusi –, ent nähtusi uuritakse eri fookustest.

Viimastel aastatel on rahvusvahelisel akadeemilisel tasandil huvi rände vastu kasvanud – teaduskonverentsidel ja kongressidel on ränne varasemast rohkem tähelepanu saanud, samuti on kasvanud erialaste teadusajakirjade ning nendes avaldatud temaatiliste artiklite arv (Jürgenson jt 2011). Samaaegselt on teemakäsitus aktualiseerunud ka ajakirjanduses, mis on muutnud rände üheks sagedasemaks aruteluteemaks ka Eesti elanike hulgas.

Põhjus, miks rändest rohkem räägitakse, peitub selle kasvus: kui 2008. aastal oli Eesti elanike väljarände kasv peaaegu märkamatu (0,5% võrreldes varasema aastaga), siis 2009. aastal kasvas väljaränne juba peaaegu 6% ning 2010. aastal umbes 14% aastas (Kaska ja Valdaru 2011). 2012. aasta statistikast ilmneb, et Eesti on jõudnud viimase kümnendi suurima negatiivse rändesaldoni (Statistikaameti... 2013).

Statistika ja uuringud on üheks võimaluseks analüüsida ühiskonnas toimuvaid suundumusi. Samas ei ole numbrite abil võimalik tõlgendada ühiskonnas päevakorral olevaid arutelusid ning arusaamu. Seetõttu kasutatakse käesolevas töös peamise uurimismaterjalina meediarepresentatsioonid, mis peaksid peegeldama ühiskonnas toimuvat ning seeläbi aitavad tõlgendada Eesti elanike rahvusvahelise rändega seotud ja üldsuses levinud hoiakuid. Rände uurimine on oluline juba ainuüksi seetõttu, et rahvusvaheline ränne on muutunud üheks peamiseks faktoriks maailma kõigis regioonides asetleidvates sotsiaalsetes transformatsioonides ja arengutes (Castles 2000: 165). Seega on ühiskonnas toimuvate arengute paremaks mõistmiseks vajalik teada, millised meedias esitatud tendentsid inimeste rände-eelistusi mõjutada võivad. Käesoleva töö eesmärgiks on välja selgitada, kuidas kujutatakse ja käsitletakse Eesti elanike rändamist ning milliseid argumente esitatakse meediatekstides vaadeldaval ajavahemikul.

Ränne kui nähtus on oma olemuselt neutraalne ja iga inimese isiklik valik, mis

koosmõjus mõne teise aspektiga omandab meediakajastustes kas pigem positiivse või negatiivse alatoon. Selles magistritöös on analüüsitud meediakajastuste sisu ja ajakirjanike kui vahendajate aspekti, kasutades selleks kvantitatiivset kontentanalüüsi ja kvalitatiivset süvaintervjuud. Meediakajastused võimaldavad hoomata rändega seonduvat laiemat spektrit: milline on probleemi olemus ja milliseid peamisi kitsaskohti nähakse üksikisiku ja riigi tasandilt. Meediatekstitid aitavad tõlgendada olevikus toimuvat ja näitavad suundumusi, millised arenguprotsessid võivad järgnevatel aastatel Eestis toimuda. Tegevajakirjanikega läbi viidud ekspertintervjuud jällegi avada meediarepresentatsioonide kujunemise tagamaid lähtuvalt ajakirjanike isiklikest positsioonidest ja toimetuses toimuva töö eripäradest. Magistritöö fookuses on eelkõige kaks aspekti: Eestist lahkumine ja tagasipöördumine. Samas on nendega tihedalt seotud ka välismaal viibimine, mis võib anda infot nii lahkumise kui ka tagasituleku kohta.

Töö teoreetilistes lähtekohtades esitatakse ülevaade olulisematest rände teooriatest ja empiirilises osas esitatakse välja- ja tagasirännet kajastavaid uurimusi. Teises peatükis tehakse ülevaade valitud meetoditest ja nende kasutamisest. Uurimistöö tulemuste peatükist saab lugeda, milliste nähtustega rännet seostatakse ning kuidas ajakirjanduses protsessi suhtutakse. Viimases peatükis esitatakse rände analüüsi järeldused ja diskussioon.

Töö keskmes on seega Eesti elanike rännet kajastanud meediatekstitid aastatel 2008 ja 2012. Tegemist on majanduskriisiaegse ja -järgse ajaga, mis võimaldab vaadelda ja võrrelda migratsiooni nii majanduslikust kui ka teistest tekstides esiletoodud aspektidest. Samuti loob käesolev töö järjepidevuse ränderepresentatsioonide analüüsimisele, mis võimaldab kaudselt võrrelda rände kui teema arengut, tuginedes varasemalt antud teemal läbiviidud uuringutega.

Soovin tänada oma juhendajat Anu Massot suuniste ja abi eest magistritöö kirjutamisel. Tema tagasiside ja nõuanded aitasid magistritöö valmimisele jõudsalt kaasa.

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

Esimese peatüki eesmärgiks on esitada põhilised mõisted ja teoreetilised käsitlused, millest migratsiooniuurimustes läbi ajaloo kõige sagedamini on lähtunud. Keskendumine kolmele peamisele aspektile – demograafilisele, majanduslikule ja kultuurilisele – tuleneb asjaolust, et rännet kui nähtust on viimaste sajandite jooksul käsitletud enamasti just nendest aspektidest lähtuvalt.

1.1 Põhimõisted

Uurimistöö kesksel kohal on rände ehk migratsiooni mehhanismide kaardistamine ja tõlgendamine meediarepresentatsioonide abil. Seetõttu on oluline käsitleda peamisi mõisteid, millest on andmete tõlgendamisel lähtunud.

Traditsiooniliselt on **rännet** ehk **migratsiooni** defineeritud kui üksikisikute või rühmade alalist elukohtade vahetust, mida mõjutavad erinevad tegurid (Britannica entsüklopeedia). Geograafiliselt eristatakse sise- ja rahvusvahelist migratsiooni. Ajalises dimensioonis jaotub migratsioon alaliseks ja ajutiseks. Sõltuvalt migratsiooni suunast, räägitakse emigratsioonist ehk riigist või piirkonnast välja liikumisest ning immigratsioonist ehk riiki või piirkonda sisse liikumisest.

Castles (2010) aga viitab asjaolule, et migratsiooniga seotud mõistete sisu võib aja jooksul märkimisväärselt muutuda. Tema hinnangul on ka migratsioon uue tähenduse omandanud: kui varasematel sajanditel on ränne tähendanud pikaajalist liikumist ühest rahvusriigist teise, siis 21. sajandil, seoses kasvava globaliseerumisega, on rände tähendus varieeruvam. Urry (2007) toob esile, et migratsiooni on mõjutanud nii transpordi, tehnoloogia kui ka kultuuri areng, mistõttu on normaalne, et inimesed mõtlevad globaalsel tasandil ning ületavad sagedamini riigipiire.

Rändest laiahaardelisem mõiste on **mobiilsus**, mille all mõistetakse inimeste liikuvust. Urry (2012) jagab mobiilsuse horisontaalseks ja vertikaalseks. **Vertikaalne mobiilsus** on kaasaja sotsioloogia üks põhivoolusid, kus liikumist nähakse hierarhia siseselt üles-alla. Eksisteerivad keerukad seosed füüsilise liikumise ja sotsiaalse mobiilsuse elementide vahel. **Horisontaalne mobiilsus** tähistab pigem rännet või muud

liiki poolpüsivat geograafilist liikumist. See on horisontaalne seetõttu, et „ollakse liikvel“ ühest piirkonnast teise, otsides paremat elu või põgenedes põua, sõja, nälja vms eest. (Urry 2012: 8)

Mobiilsus hõlmab ka **pendelliikumist**, mis tähistab elanike regulaarset liikumist alalisest elukohast teise piirkonda tööle ja tagasi. Ajalises dimensioonis tähendab pendeldamine igapäevast, mitu korda nädalas või kuus liikumist kodu ja sihtkoha vahel (Integratsiooni ja... 2013).

Teoreetilises kirjanduses hoitakse mõisted „mobiilsus“ ja „migratsioon“ lahus, ent argikeeles (sh ajakirjanduses) kasutatakse mõisteid sageli sünonüümidena. Eamets ja Philips (2004) viitavad asjaolule, et migratsioon on üha sagedamini muutumas pidevaks liikumiseks, mil inimesed säilitavad erineval tasemel kontakte oma kodumaaga ning loovad sellega olukorra, kus töö- ja elukohad on samaaegselt erinevates riikides.

Giddens (1990: 64) defineerib **globaliseerumist** kui ülemaailmsete suhete intensiivistumist, mis seob kauged piirkonnad omavahel selliselt, et kohalikud sündmused on mõjutatud kaugel toimuvatest juhtumitest ja vastupidi. Globaliseerumine on nii poliitiline, tehniline, kultuuriline kui ka majanduslik nähtus.

Rände ja mobiilsuse kõrval on neljandaks magistritöö keskseks märksõnaks **representatsioon**. Hall'i (1997: 15) definitsiooni kohaselt tähendab representatsioon viisi, kuidas maailm on sotsiaalselt konstrueeritud ja representeeritud meie jaoks tähenduslikul viisil ja meie poolt.

1.2 Välja- ja tagasirände teoreetilised lähenemised

Ränne on interdistsiplinaarne nähtus, mille defineerimisega on tegelenud väga erinevad teooriad, lähtuvalt uurimisvaldkonnast (nt sotsioloog ja geograaf võivad läheneda teemale mõnevõrra erinevalt). Selles alapeatükis on esitatud teooriad, mis haakuvad Eesti ajakirjanduses ilmunud meediatekstide fookusega ning aitavad tõlgendada rännet eri aspektidest ning otsida vastuseid uurimisküsimustele. Esitatud teooriad jaotuvad majanduse, kultuuri ja demograafia vahel tinglikult, sest põhimõtteliselt saab rände teooriaid kasutada valdkonnaüleselt, ainult et erinevad

lähenemised keskenduvad eri aspektide tõlgendamisele.

Erinevaid lähenemisi ühendab asjaolu, et neis kõigis on läbiva tegurina esindatud sotsiaalne aspekt: rände uurimisse on kaasatud üksikindiviidi tasand. Samaaegselt on ränne ka sotsiaalselt konstrueeritud, väljendudes indiviidi ja ühiskonna vahelistes interaktsioonides.

1.2.1 Ränne demograafilise nähtusena

Rännet on uuritud demograafilisest aspektist mitmete sajandite jooksul ja rahvastiku liikumise põhjuseid on püütud seletada universaalsete seaduspärasuste abil (Castles 2010). Demograafilisest kontseptsioonist vaadatuna seisneb rände uurimine rahvastiku koosseisu muutuste jälgimisel. Huviorbiidis on peamiselt demograafilised (sugu, vanus e elutsükli staadium, sünnikoht) ja sotsiaalsed (haridus, amet, religioon) tunnused, mille abil saab teha esmaseid järeldusi rahvastiku rändeharjumuste kohta. Üks tuntumaid demograafilisi rändeteooriaid on 19. sajandil geograaf Ernest Ravensteini loodud migratsiooniseadused. Ravensteini sõnastatud seaduspärasuste kohaselt näiteks rändab enamik inimesi lühikese distantssi, perekonnad rändavad väiksema tõenäosusega kui noored täiskasvanud ja linnaelanikel on väiksem soodumus migreeruda kui maaelanikel (Lee 1966). Erinevalt varasematest töödest on 20. sajandil nähtud rännet mitte ainult teatud sotsiaal-demograafilistest struktuursetest aspektidest lähtuva eripärana, vaid nähtust vaadeldakse osana laiematest ajalis-ruumilistest sotsiaalsetest protsessidest. Üks tuntumaid demograafilisi aspekte käsitlevaid teooriaid on Wilbur Zelinsky rändeülemineku teooria (*model of mobility transition*). See tähendab, et rändeprotsesside arengu muutuste jälgimine Eestis näiteks viimase kümne aasta jooksul aitab mõista ka ühiskonnas toimunud või toimuvaid sotsiaalseid protsesse ja arenguid.

Zelinsky teooria seostub tihedalt demograafilise üleminekuga: esmalt on ühiskonnas traditsiooniliselt kõrge sündimuse ja suremusega rahvastikutaaste režiim, mis lõpuks asendub madala sündimuse ja suremusega rahvastikutaaste režiimiga. Zelinsky kohaselt tuleb rändeprotsesside arengut käsitleda koos rahvastikutaaste muutustega, sest see annab võimaluse mõista põhimõttelisi rändesuundi ning rände toimumise intensiivsust. Teooria põhiseisukoht on, et erineva arengutasemega riigid

läbivad demograafilise ülemineku etapid erineva kiirusega, põhjustades sellega rahvusvahelise rände siht- ja lähteriikide muutumist ajas (Zelinsky 1971). Ka Eesti on läbinud erinevaid rändeetappe: Nõukogude Liidus olles oli Eesti pigem sihtriik, mis Nõukogude Liidu liikmesriikidest tulnutele oli justkui eesõu läände. Taasiseseisvumisjärgsel perioodil on Eestis sündimus ja suremus stabiliseerunud madalamale tasemele ning Eestist on kujunenud eelkõige väljaränderiik. Selline magistritöö autori üldistus põhineb nii riiklikul statistikal kui ka meediatekstide rõhuasetustel – aktuaalne on eelkõige väljaränne ja sellega seonduvad teemad.

Zelinsky teooria oli oma ajastu kontekstis uudne lähenemine, sest sidus erinevad funktsionaalselt seotud migratsiooni vormid laiemaks ajalis-ruumilise arengu perspektiiviks, mis ei eeldanud riigi arengu ja rände pöördvõrdelist seost. Samas tugineb Zelinsky hüpotees moderniseerumise teooriale, mistõttu lähenemist on kritiseeritud. Zelinsky liikuvuse ülemineku universaalne mudel eeldab, et kõik ühiskonnad läbivad samad protsessid. Ometi pole see mitte üksnes teooria tugevus, vaid ka nõrkus: mõnes ühiskonnas võib mõni etapp vahele jääda või toimuda teisiti (de Haas 2007: 21-24).

Seoses globaliseerumisega on rahvusvaheline ränne kasvanud ning teatud demograafilistele aspektidele on hakatud rohkem tähelepanu pöörama. Näiteks Champion (1994) viitab asjaolule, et seoses rahvusvahelise rändega tunnevad riigid enamasti muret rahvaarvu muutuste ja välisriikide kodanike osakaalu pärast. Ta eristab rahvusvahelise iseloomuga inimliikumist järgmiste kategooriatena: tähtajalise lepinguga töölised, migrantidest oskustöölised, sõjaväeline personal, õpilased, misjonärid, majandusmigrandid, perekonnaga taasühinejad, abiellujad, adopteeritud lapsed, pensionil olevad migrandid, hooajamigrandid, turistid, pendelrändajad (Champion 1994). Esitatud kategooriad annavad aimu, kui palju erinevaid inimgrupe eri põhjustel mobiilsed on.

Sarnaselt Championi arusaamale tõdeb ka Koser (2007), et rahvusvaheline ränne on muutunud nii mõõtnemelt kui ka populaarsete geograafiliste sihtkohtade poolest. Ta esitab kolm suunda, mis erinevad võrreldes varasemate mustrite ja protsessidega:

1. Naiste osakaal sisserändajate hulgas on kiiresti kasvanud. Selle põhjusteks on suurenenud võõrtöötajate nõudlus. Arenenud maades on teenuse, tervishoiu ja

vaba aja sektoris valdavaks saanud naistöajajõud. Eelnevatel sajanditel rändasid pikemaajad distantse eelkõige mehed.

2. Migrantide traditsiooniline eristamine päritoluriigi, transiit- ja sihtkohariigi järgi on muutunud üha hajusamaks. Kaasajal on pea iga riik kõigis kolmes rollis. Varem käsitleti eelkõige ühest aspektist lähtuvalt.
3. Rände ajutine iseloom on muutunud veelgi olulisemaks. Isegi inimesed, kes on suure osa oma elust välismaal veetnud, unistavad naasmisest sünnikohta. Kaasajal on suhteliselt ebatavaline, et inimesed rändavad ühest riigist teise ja jäävadki sinna ülejäänud eluks. Eelmistel sajanditel oli selline tendents märgatavalt tavapärasem. (Koser 2007: 6-8)

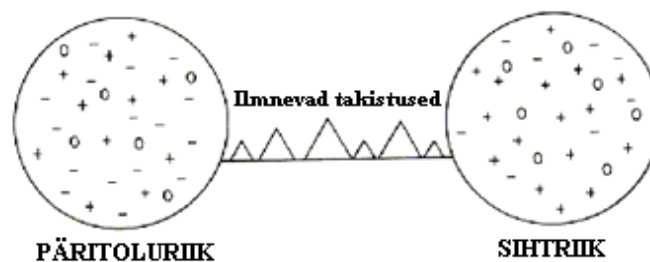
Sellistele tõlgendustele toetudes võib öelda, et Eesti elanike välja- ja tagasirände uurimine demograafilise nähtusena võimaldab ühest küljest määratleda uurimisobjekti – suurenenud mobiilsuse tingimustes on Eestis aktuaalsed nii välja- kui ka tagasiränne. Teisalt võimaldab demograafiline raamistik tähelepanu pöörata rändega seotud struktuursetele ajalis-ruumilistele muutustele – Eestist väljaränne ei pruugi olla vaid teatud sotsiaal-demograafilistele rühmadele iseloomulik muutustega kohanemise viis, vaid väljendab Eesti rahvastiku muutusi tervikuna (nt madala sündivuse kõrval) ning on osa viimaste kümnendite jooksul toimuvatest sotsiaalsetest muutustest.

1.2.2 Ränne majandusliku nähtusena

Lisaks demograafilistele aspektidele on rände teemat sageli uuritud lähtuvalt majanduslikust fookusest. Majanduslikust aspektist vaadatuna keskendus rände uurimine algselt palgaerinevuste ja geograafilise tööjõu nõudluse ja pakkumise kui rännet ajendavate indikaatorite uurimisel. Hiljem on majanduslike põhjuste uurimisse lisandunud ka sotsiaalsed tasandid (nt leibkond): rännet võib vaadelda kui leibkonna riskihajutamist olukorras, kus Eestis pole sissetulek elatuseks piisav.

Ühte algset mudelit, mis uuris välja- ja tagasirändega seotud majanduslikku aspekti, nimetatakse tõmbe- ja tõuketeooriaks (*push-pull theory*). Selle mudeli autor Everett Lee (1966: 49), eelpool mainitud Ravensteini teooria tuntuim edasiarendaja, sõnastas neli aspekti, mis mõjutavad indiviidi otsust migreeruda: 1) tegurid

päritoluriigis, 2) tegurid sihtriigis, 3) olemasolevad tõkked ja 4) isiklikud tegurid. Lee viitab asjaolule, et igas riigis on tegureid, mis hoiavad ja meelitavad inimesi ning tegureid, mis eemale tõrjuvad. Seega tõuketegurid panevad inimest lähteriigist lahkuma, tõmbetegurid aga meelitavad sihtriiki. Välja- ja tagasirände kontekstis tähendab see seda, et tagasihoidlikumal majanduslikul järjel olevatest riikidest soovitakse liikuda elama ja tööle majanduslikult edukamatesse piirkondadesse. Eestis on tõmbe- ja tõuketeooriaid rakendatud majandusteaduslikes uurimustes, nii üldiselt ekspordi analüüsid (nt Paas 1999) kui ka seostes migratsiooniga (Paas, Halapuu 2011).

Joonis 1. Lee migratsioonimudel.

Joonisel on tõmbetegurid märgitud (+) märgi abil ja tõuketegureid tähistab (-). Lisaks on veel kolmandat sorti tegureid (0), mis on inimeste jaoks triviaalsed. Takistused võivad olla nii füüsilised (nt Nõukogude riigipiir) kui ka kirjalikud (Schengeni lepingud, viisavabadus). Lee viitab asjaolule, et iga inimese puhul võivad need tegurid erineda ning seetõttu on üldistus terve rahva kohta ebatäpne. Ometi saab sellise meetodiga teatud tendentse kaardistada. (Lee 1966: 50)

Üheks tuntumaks tõmbe- ja tõukejõudude näiteks, aga ka tuntumaks migratsiooni uurimist mõjutanud uurimismudeliks on neoklassikaline makroteooria (Faist 2000). Neoklassikalise makroteooria (*neoclassical macro theory*) kohaselt põhjustab rännet geograafiline erinevus pakkumises ja nõudluses. Maades, kus tööjõudu on rohkem kui kapitali, on madalamad palgad ning maades, kus tööjõud on puudus, samas kapitali jagub, kujunevad palgad kõrgemaks. Sellest tulenevalt suunduvad rändevood madalamate palkadega maadest kõrgemate palkadega maadesse (Jennissen 2004).

Majanduslikest aspektidest lähtuvalt on rännet analüüsitud nii makro- kui ka mikrotasandi nähtusena. Makrotasandilt rännet analüüsid on fookuses riigi või ühiskonna majanduslik heaolu: nt vananeva rahvastiku kontekstis otsivad mitmed

Euroopa riigid (sh Saksamaa ja Soome) lahendusi, kuidas täita vakantseid töökohti. Üks lahendustest on soodustada madalama elatustasemega riikide kodanike sisserännet ning pakkuda neile sellistes piirkondades ametikohti, kus tööjõuvajadus kõige suurem on. Selliselt soosib ka Soome meditsiinisüsteem Eesti ja teiste välismaalastest meditsiinitöötajate sisserännet.

Selliseid makrotasandi tõuke- ja tõmbeteooria mudeleid on aga sageli kritiseeritud. Ette on heidetud seda, et rände põhjusena nähakse ruumilist erinevust lähte- ja sihtriigis. De Haas (2007: 21) viitab asjaolule, et selliselt kiputakse alahindama rändajate tegevust, arusaamu ja püüdlusi. Tõmbe-tõuke teooriates nähakse rändajaid suhteliselt passiivsetena, st rändajad on ühiskondlike protsesside mõjuväljas; samuti eeldatakse vaid ühe võimaliku teguri, nt majanduslike eesmärkide, rolli väljarände otsuste tegemisel.

Alternatiiviks on mikrotasandi lähenemised välja- ja tagasirände. Mikrotasandil, üksikisiku aspektist vaadatuna on rände ajendav majanduslik tegur seotud inimese isikliku heaolu ning võimaluste (paremad töö- ja elutingimused, kõrgem palk, suuremad karjääri tegemise võimalused jne) suurenemisega. Samas ei suuda selline lähenemine veenvalt põhjendada immigratsiooni põhjuseid: teooria kehtib ainult „vabatahtliku“ rände puhul, mil rändaja saab ise rändeotsuse langetada. (Faist ja Kivisto 2010: 37) Teooria kasutamisel jääb ka oht, et eeldatakse inimestelt ratsionaalset ja eesmärgile orienteeritud otsust, ent tegelikkuses võivad rännet ajendada ebaratsionaalsed otsused, näiteks hetkeemotsioonile tuginemine.

Teine tuntum mikrotasandi käsitlus on inimkapitali teooria (*human capital theory*), mida iseloomustab arusaam migratsioonist kui investeringust tulevikku (Burda 1995, Bauer 1995). Teooria kohaselt tehakse praeguseid kulutusi selleks, et suurendada sissetulekuid tulevikus. Sellest tulenevalt migreerutakse ka siis, kui tulu ei saada kohe, vaid pikema perioodi jooksul, näiteks kui leitakse edutamise väljavaadetelega kõrgema palgaline töökoht (Hadler 2006: 3).

Bauer ja Zimmermann (1999) viitavad asjaolule, et kulud sisaldavad lisaks mõõdetavatele materiaalsetele väärtustele (sõidukulud, erinev elukallidus jne) ka psühholoogiliselt tekkivaid kulusid, näiteks eraldatus perekonnast ja sõpradest. Iga inimene hindab tulusust ja kulusid erineval viisil, mida mõjutavad lisaks

isikuomadustele näiteks ka vanus, sugu ja haridus. Selle lähenemise järgi on migratsioon kõige atraktiivsem just noorte hulgas ja samuti nende jaoks, kes on võimelised kergemalt oma tööjõudu müüma (Taru 2011: 8). Noorte jaoks on rändamine atraktiivsem, sest tavaliselt puudub veel oma pere ja kinnisvara, mis eeldaks paiksemat eluviisi. Samuti on noortel enamasti väiksemad kulutused ning seetõttu ollakse valmis ka ajutiselt vähemate ressurssidega hakkama saada.

Ehkki inimkapitali teooria selgitab rändega seotud argumente, on lähenemise nõrkuseks asjaolu, et see kohandub eelkõige noorematele inimestele, sest vanematel on väiksem võimalus kulud pikemas perspektiivis tulude näol tagasi teenida. Oluline puudujääk inimkapitali teooria mudelis sarnaselt neoklassikalisele teooriale ilmneb ka selles, et jäetakse kõrvale võimalus, et migratsioon esineb mittevabatahtlikul ajendil (Kents 2012).

Kokkuvõttes, majanduslikud teooriad võivad pakkuda sobivat raamistikku ka Eesti elanike välja- ja tagasirände selgitamiseks, seda nii makro-tasandil vaadatuna (nt liikumine kõrgema sissetulekuga Soome), aga ka mikro-tasandil vaadatuna (ajutine väljaränne eelkõige enesetäiendamise eesmärgil, soovides tõsta oma konkurentsivõimet).

1.2.3 Ränne kultuurilise nähtusena

Kolmas välja- ja tagasirände peamisi selgitusi keskendub kultuurilistele aspektidele, seda nii päritolu- kui ka sihtriigis. Prosser (1978) defineerib kultuurilisi elemente traditsioonide, kommete, väärtuste, uskumuste ja mõtete kogumina, mida antakse põlvest põlve edasi. Päritolu- ja sihtriigis võivad need elemendid teatud määral sarnaneda, ent identse kultuuriga riike ei eksisteeri. Seega saab kultuurilisi nähtusi analüüsida ühe riigi kontekstis, arvestades kohaliku piirkonna eripärade ja ajaloo.

Olenemata sellest, kas inimene viibib kusagil riigis ajutiselt või püsivalt, on talle kasulik osata kohalikku keelt. Keeleoskus on kui sümboliline kapital, mille abil võivad keelelise vähemuse esindajad saada (enamus)grupi liikmeks. Samas on keelel ka praktiline ehk instrumentaalne tähendus, mis võimaldab mitmekultuurilises ühiskonnas vähemusrahvuse esindajal parema töökoha saada ning lihtsustab suhtlemist kohalike

elanikega. (Vihalemm 2002: 247) Eesti ja teiste väikeriikide kontekstis lisandub veel üks oluline aspekt – lisaks sellele, et teise maa keele oskus toimib teatud sümbolilise ja instrumentaalse kapitalina ja selle kapitali omandamine tuleb kasuks teises kultuuris kohanemisel, säilib sümboliline tähendus ka oma päritolu keele osas. Kuid suhteliselt väikese keele rääkijatel on võõrsil raskusi oma keeleliste harjumuste hoidmisel, nt piiratud võimaluste tõttu emakeeles hariduse omandamisel. Eestis on taasiseseisvumisjärgsel perioodil suurenenud inimeste ajutine ja pikaajaline ränne, mis on seotud ka inimeste kõrgema võõrkeelte oskuse ja sagedasema võõrkeelte praktiseerimisega.

Kultuurilised, samuti psühholoogilised faktorid on migratsiooniotsuse tegemisel väga olulise tähtsusega, eriti kui migratsiooniotsus ei ole ajutise iseloomuga (Priinits 2006: 33). Otsuse tegemist võivad mõjutada ka stereotüübid riigi või rahvuse kohta: positiivne soodustab, negatiivne ettekujutus pärsib inimese väljarände valmidust sihtriiki. Samas toob Veere (2002) välja, et mida enam grupi esindajatega varasemalt kontakte on olnud ning mida enam on infot grupi kohta, seda vähem lähtutakse üldisest stereotüübist. Kultuurilise aspekti mõju ilmneb näiteks Eesti elanike sihtränderiigi valikus – minnakse Soome, mis lisaks geograafilisele lähedusele ja kõrgemale elatustasemele on ka sarnase kultuuri ja keelega riik. Piore on antud teemat kokkuvõtvalt järeldanud, et sisserändajate eelistusi ja motivatsioone mõjutab eelkõige nende elukogemus (Piore 1979: 50).

Sarnasuste olemasolu (st tuttavlikkus) loob inimestes turvatunde, mis lihtsustab rändeotsust ja ka integreerumist uues elukohas. Hofstede ja Pedersen (2004) viitavad asjaolule, et inimese kohanemine konkreetse kultuurilise situatsiooniga sõltub sellest, kuivõrd erinevad või sarnased on lähte- ja sihtriigi kultuurid viie olulisema dimensiooni lõikes. Nendeks dimensioonideks on: identiteet (kollektivistliku vs individualistliku hoiaku domineerimine), hierarhia (kuivõrd selgelt eristuvad kultuuris võimuhierarhiad), sugu (maskuliinsed vs feminiinsed väärtused kultuuris), tõde (inimese kindlus/ebakindlus teistsuguste väärtuste ja tõekspidamiste ees) ja ajaline mõju (kas konkreetses kultuuris keskendutakse hetkelisele heaolule või tulevikule). Nende aspektide mõju on näha ka Eesti elanike väljarändes: minnakse eelkõige lääneliku ühiskonnakorraldusega riikidesse, mitte suure võimu distantsiga riikidesse (nt Põhja-

Korea ja Hiina), kus bürokraatia aspekt on eestlaste jaoks oluline kohanemist raskendav aspekt.

Kultuuriliste aspektide mõju on rõhutanud ka Lash ja Urry, vaatamata eelnevalt nimetatud kultuurilistele erinevustele on eelkõige keskendunud kultuurilise ühtsuse loomisele. Lash ja Urry (1999: 306) küsivad: kas kultuuride segunemine ja ühtlustumine toetavad ühtsuse tekkimist? Nad pakuvad välja tõlgenduse, mille kohaselt erinevate protsesside summana on tekkimas uus, globaliseerunud ühiskonna kultuur. Globaliseerumise mõjusid ja tulemusi kultuurile on eri autorid näinud erinevalt ja nii väidab näiteks osa autoreid vastupidiselt eelpool esitatule, et migratsioon on muutnud maailmakultuuri hoopis mitmekesisemaks ja eklektilisemaks (Koser 2007: 11). Olenemata sellest, millises suunas multikultuurne ühiskond areneb, viitavad Massey jt (1993) olukordade ahelreaktsioonile – välismaal elanud inimesel suureneb sotsiaalne mobiilsus ja kasvab tõenäosus uuesti migreeruda, samuti kasvab tulevikus ettevõetavate välisreiside arv (Massey jt 1993: 452). Seega juba omandatud kogemus soosib edasiste kokkupuudete teket ja mobiilsust.

Üks selliseid teooriaid, kus rahvusvahelist rännet nähakse ühiskonnas jätkuva ja püsiva nähtusena, on võrgustiku teooria (*network theory*). Kultuurilisest aspektist on seda lähenemist käsitlenud peamiselt sotsioloogid Douglas S. Massey ja Alberto Palloni. Võrgustiku teooria esitab omakorda väljakutse ka majanduslikke aspekte uurivale inimkapitali teooriale.

Võrgustiku teooria kohaselt ei ole rände otsene eesmärk majanduslik tulu ja sissetulekute suurenemine. Oodatav kasu saadakse teiselt tasandilt: rände tulemusel on sihtriikides tekkinud immigrantide etnilised võrgustikud, mille tulemusena vähenevad uutel sisserändajatel rändega seotud kulud ja riskid (Eamets, Philips 2004: 12). Näiteks kui Soomes või Inglismaal on tekkinud Eesti päritolu inimeste kogukond, siis selle kogukonna tuttavatel ja pereliikmetel on lihtsam sinna kolida – neil on seal juba sotsiaalne võrgustik olemas, kelle abil on hõlpsam vajalikku infot koguda, elujärge sisse seada ja ühiskonda sulanduda. Samuti võivad väljaränderiigis olla juba rajatud vajalikud institutsioonid: nt eestikeelsed lasteaiad või pühapäevakoolid. See põhjustab omakorda uut sisserännet, mis taaskord laiendab võrgustikke (Massey jt 1993: 453).

Võrgustikku kuulumine omandab rändaja jaoks sotsiaalse kapitali tähenduse.

Sotsiaalteaduste kontekstis andis sellele mõistele esimesena tähenduse Pierre Bourdieu (Burt 2000 kaudu Bourdieu 1980), kelle definitsiooni kohaselt on sotsiaalne kapital „tegelike ja virtuaalsete ressursside kogumik, mis ilmneb indiviidi või grupi puhul mitteinstitutionaalsete suhete ja võrgustike kaudu“ (Portes 1998: 3). Uemas kirjanduses seostatakse sotsiaalset kapitali eelkõige ressurssidega nagu informatsioon, idee ja toetus (Päll 2004: 15-16). Putnami tõlgenduse kohaselt on selline kapital on sotsiaalne seetõttu, et ligipääs ja selle kasutamine on võimalik, kui kuulutakse mitteformaalsetesse võrgustikesse ja formaalsetesse ühendustesse ning organisatsioonidesse (Putnami 1995). Putnam võrdleb migreerujaid taimedega: sagedane ümberistutamine ei lase taimel juurduda. Samamoodi peab ka migreeruja uues riigis uuesti sotsiaalselt juurduma, seda soodustab organiseeritud koostegevus.

Kolmanda tõlgenduse sotsiaalsele kapitalile esitab Vertovec (2010), kelle sõnul tuleks kapitali näha kui sotsiaalsete sidemetega ressursi, mis võimaldab indiviididel koopereeruda võrgustikeks ja kollektiivideks ja/või mis võimaldavad inimestel täide viia oma unisused (2010: 156-157). Selliste vahendite hulka kuulub info töökohtadest potentsiaalses sihtriigis, teadmised transpordivahenditest või laenudest, et finantseerida reisi sihtriiki. Sotsiaalsel kapitalil on kaks põhieesmärki: see hõlbustab koostööd üksikisikute (ja rühmade) vahelist usalduse tekkimist ja seob indiviidid sotsiaalse struktuuriga. Veelgi enam, sotsiaalne kapital mobiliseerib finants-, inim-, kultuurilist ja poliitilist kapitali.

Kultuurilised lähenemised on käesoleva töö kontekstis olulised eelkõige Eesti kultuurilise tausta mõistmiseks: väljarändajate esitatud põhjused ja argumendid on mõjutatud inimese elukeskkonnast, seal valitsenud tavadest ja kommetest. Seega olles teadlik kultuuriliste aspektide ilmingust on neid hõlpsam ära tunda ka näiteks meediatekstides ja intervjuudes. Lisaks kultuurilisele aspektile kasutatakse meediatekstide uurimiseks ka teisi lähenemisi, et omavahelise kombineerimise abil saaks rände meediakajastust mitmetasandiliselt tõlgendada.

1.2.4 Rände teoreetiliste lähenemiste kriitika

Klassikalisi rännet käsitlevaid teoreetilisi lähenemisi on sageli kritiseeritud (nt Cadwallader 1992) seetõttu, et need on keskendunud vaid ühele temaatilisele fookusele

või aspektile: mikro-, meso või makrotasandile. Mikrotasand keskendub indiviidile, uurides rändaja väärtuseid ja soove. Meso- ehk kesktasandi eesmärk on analüüsida kollektiivide ja sotsiaalsete võrgustike sotsiaalseid ja sümboolseid sidemeid ning tõlgendada nende sidemete konteksti. Makrotasand keskendub suurtele ja üldisematele valdkondadele (majandus, kultuur, demograafia jne). Rände kui kompleksse nähtuse analüüsimiseks on soovitatud (*ibid*) analüüsides need eri lähenemised ühendada tervikuks ehk teisisõnu analüüsida rändega seotud erinevaid rõhuasetusi – nii kultuurilisi, majanduslikke, kui ka demograafilisi ja vaadelda rännet eri tasanditel. Käesolev analüüs keskendub küll eelkõige makro-tasandile ehk rände konstruktsioonile avalikkuses meediatekstide kaudu, ent analüüsi eesmärgiks on eristada nii individuaalseid motivatsioone kui ka ühiskondlikke probleeme.

Sarnaselt Cadwalladeriga on ka Castles (2010) kritiseerinud klassikaliste teooriate võimalusi analüüsida ühiskondlikult kompleksset rände temaatikat. Castles (2010: 1576) mõonab, et meie teadmised ühiskondlike protsesside keerukusest, mitmekesisusest ja tähtsusest võivad viia mõtteni, et sobiva teooria kujundamine rände selgitamiseks on võimatu, sest iga üksikjuhtum on erinev. Ometi esitab ta lahendusena migratsiooniuuringute tihedama sidumise laiema ühiskondliku teooriaga. Ühe võimaliku teoreetilise raamistikuna on Castles pakkunud sotsiaalset muutust. Näiteks on Castles'i sõnul (2010: 1579) hõlpsam mõista rände kui nähtuse keerukust, seoseid, muutlikkust, kontekstuaalsust ja mitmetasandilisi protsesse globaalses kontekstis juhul, kui rände uuringute kontseptuaalse raamistiku keskseks kategooriaks on sotsiaalne transformatsioon. See tähendab, et uurimisobjektiks on inimene koos ümberkujuneva ühiskonnaga ning analüüsitakse nende omavahelist suhestumist ning mõju üksteisele.

Käesoleva töö fookus pole otseselt ühiskondlik transformatsioon, sest antud töös kasutatud empiiriline uurimisperiod hõlmab vaid mõnda aastat, mis ei võimalda ühiskondlike muutuste analüüsimist läbi rände representatsioonide prisma. Sellele vaatamata on analüüsi tulemuste tõlgendamisel püütud keskenduda kahele olulisele märksõnale, mida Castles (2010) on soovitanud kasutada seoses rändeteooriate ja sotsiaalse muutuse teemade ühendamisel: ajaloolisus ja dünaamilisus. Ajaloolisus viitab sellele, et igal riigil on oma minevik, mis mõjutab ka olevikku ning seetõttu sobib rändeteemade analüüsimiseks ja tõlgenduste loomiseks mõni rändeteooria paremini kui

teine. Käesolevas töös ei eelista ma ühte eelnevalt käsitletud rände teoreetilist lähenemist teisele – demograafiline, majanduslik ja kultuuriline – vaid eeldan, et toimunud majanduslike muutuste kontekstis võivad olulised olla kõik eelnevalt mainitud tõlgendused. Castles'i rõhutatud teine dimensioon – dünaamilisus – tõstab aga esile asjaolu, et ükski sotsiaalteaduslik raamistik ei ole lõplik ning nt seoses Eesti rände iseloomu muutusega võivad kasutatud teoreetilised lähenemised vajada ülevaatamist. Käesoleva töö eesmärgiks pole mitte niivõrd alternatiivse teoreetilise lähenemise pakkumine, vaid rände meediakajastuse empiiriline uurimine ja seeläbi rände kui Eesti ühiskonnas ühe aktuaalse probleemi avaliku arutelu rõhuasetuste avamine.

Ka Masso (2009) toob välja, et rännet puudutav avalik arutelu ja sellega seonduv poliitika on muutumas, kuna ollakse mõjutatud subjektiivsetest teguritest (nt individuaalne valmidus rändeks ja sisserännanute vastuvõtuks). Samuti on välja toodud (*ibid*), et rändega seonduvaid aspekte on oluline vaadelda nii makro- kui ka mikrotasandilt ning arvestada ajalooliste ja riigile omaste nähtustega, sest need mõjutavad ka ühiskonnas valitsevate arusaamade kujunemist.

1.3 Rände meediarepresentatsioon

Töö empiiriliseks fookuseks on rände meediarepresentatsioon, mistõttu järgnevalt antakse ülevaade representatsiooni olemusest ja tähendusest. Samuti käsitletakse meediateksti autori positsiooni ning rolli meediarepresentatsiooni kujunemisel.

Representatsioon on tähenduste loomine sotsiaalses reaalsuses märkide või keele kasutamispätkite kaudu. Lähtutakse põhimõttest, et keelt kasutavad invidiidid ja materiaalsed asjad ei saa omaette määrata tähendusi, vaid vajavad selleks märke/keelt. (Hall 1997)

Grossberg jt (2005) definitsiooni kohaselt kannab representatsioon endas millegi uuesti esitamise tähendust, mis tähendab, et tõenäoliselt muutub protsessi käigus käsitus algupärasest. Meedia representatsiooniga loob teksti autor uue maailma ning püüab ka auditooriumi haarata representeeritud maailma, kus järgitakse omi seadusi ja reegleid. Meedia loob tähendusi ja jagab need erinevateks kategooriateks ja

süsteemideks Grossberg jt (2005: 197). Kui ajakirjanik kirjutab loo väljarändest ja intervjuuerib välismaal töötavaid inimesi, siis tõlgenduste andmine toimub näiteks rände olemuse (väljaränne vs pendelränne) ja sellega kaasnevate nähtuste kirjeldamisel (üksikisiku probleemid üldistatakse ühiskonna tasandini).

Traditsioonilisel meedial ei ole iseenesest mingisugust mõju, kui ei oleks inimest (nt ajakirjanikku), kes sõnumi edastaks. Seega konstrueeritakse reaalsus läbi ajakirjaniku enda arusaamade, lähtuvalt tema personaalsest ruumist ehk tema tajutud „reaalsusest“ (Kõuts ja Seppel 2010: 10). McQuail'i (2000) käsitluse kohaselt pole mõttekas käsitleda ka meediat ühtse tervikuna, sest meedia edastab väga erinevaid teadete, kujundite ja ideede kogumeid. „Suuremat osa sellest materjalist ei ole meedia ise loonud, vaid need pärinevad ühiskonnast ja saadetakse meedia kaudu ühiskonda tagasi” (McQuail 2000: 374). Seega nähakse meediat osana ideede, teadete jms tsirkulatsiooniprotsessidest, mida mõjutavad individuaalsed või organisatsioonilised otsustused (Einmann 2010), mis omavad teatavat mõju ka tarbijale.

Mõõduka sotsiaalkonstruktivistliku lähenemise kohaselt ei muutu mingi nähtuse reaalne olemasolu sõltuvalt vaatlustest, teooriatest ja müütidest olematuks. Kuigi teooriad ja reaalsused on sotsiaalselt konstrueeritud, tagatakse konstrueerimise käigus teatud laadi vastavus „tegeliku“ reaalsusega (Berger ja Luckmann 1991). Selline lähenemisviis toetab arusaama, et rände representatsiooni uurimisel leitud tulemused on tõepärased: nt meediatekstides kajastatud eestlaste pendelränne Soome on kinnitust leidnud ka mitmete uurimuste abil, ent vähem infot on sellise eluperioodi kestuse ja teiste detailide osas.

Meediateoreetiku Norman Fairclough sõnul konstrueerib meedia (st ajakirjanikud, toimetajad jne) sotsiaalset reaalsust, otsustades, millistele teemadele pööratakse enam tähelepanu, millised teemad tõstetakse esiplaanile ning millistest teemadest ei räägita. Meedia loob seoseid tegelaste vahel, andes neile identiteedi. (Fairclough 1995: 5) Samas viitab McQuail (2000: 377) asjaolule, et meediatekstides esitatud mediarepresentatsioonide mõju oleneb eelkõige tähenduste konstrueerimisest. Konstrueerimist mõjutab aga ajakirjaniku senine elukogemus. Talinurm (2010: 16) viitab tööturu representatsiooni uurides, et juba enne artikli kirjutamist on ajakirjanikul olemas erinevad teadmised ja arvamused, mis mõjutavad nende käsitlust teemast.

Samas peetakse ajakirjanikke nende professionaalsetes otsustes autonoomseteks: Scholl ja Weichenberg defineerivad seda kui vabadust kujundada oma tööd selliselt, et ei olda kontrollitud sisemiste ega välimiste jõudude poolt (Scholl; Weichenberg, 1999). Deuze (2008) defineerib neid jõude kolme eri tasandi abil: 1) ajakirjanik arvab, et ta on info kogumises ja lugude kirjutamises vaba, 2) toimetuse arvab, et ta on info kogumises välistest mõjudest vaba (kommertslikest ja poliitilistest), 3) sotsiaalne meediasüsteem arvab, et garanteerib pressivabaduse ning on vaba mistahes tsensuurist.

Samas meediatekstide aspektist tõlgendatuna viidatakse tõiigale, mille kohaselt on rändeteemalistele tekstidele mõju ja tähenduse andjaks hoopis tekstide vastuvõtjad ehk lugejad. Sellise tõlgendusviisi kohaselt on kõige olulisem hoopis interpretatsioon, mis tekib meediateksti lugedes. Ka kõneaine kujundamise protsessi uurinud politoloog Bernard Cohen (1963) järeldab, et ajakirjandusel (st ka ajakirjanikul) on keeruline juhtida inimese mõtlemist, ometi on lihtne mõjutada, millest inimesed peaksid mõtlema (Rogers 1997: 237-238). Seega ei ole niivõrd määrav, millise rõhuasetusega ajakirjandus mingit teemat käsitleb või milliseid hinnanguid ta sündmustele annab, vaid tõukejõuks saab pigem see, milliseid teemasid meedias üldse käsitletakse.

Bourdieu (1999) sõnul on iga ühiskond vaadeldav erinevate väljade kogumina – igas sootsiumis leidub oma majanduslik, kultuuriline, poliitiline jne väli. Sellesse loetellu kuulub ka avalikkuse ehk meedia väli, mis on omamoodi foorum oluliste asjade korraldamiseks. Ajakirjandusel, sh trükiajakirjandusel, on oma ulatuslikkuse tõttu tähtis osa tegelikkuse konstrueerimisel ja tähenduste loomisel. Meedia mitte ainult ei kirjelda, vaid avaldab ka üldistavaid väiteid ühiskonnas toimuva, selle mõju ja iseloomu kohta (Lauristin 2000).

Massimeedia olulisimaks mõjuks peab McQuail (2000) identiteedi loomist, mis toimub ka ajakirjanduses ilmuvate meediatekstide kaudu. Meedia, täpsemalt ajakirjanik või toimetaja, annab võimaluse järgida kajastatud käitumismudeleid ja seab inimesed omamoodi uutesse sotsiaalsetesse suhetesse – vastuvõtjal tekivad võrdlusmomendid iseenda ning kajastatud nähtuste ja suhtumiste vahel, mis võimaldavad jääda eriarvamusele või nõustuda.

Wood ja King (2001) on uurinud massimeedia mõju rändekäitumisele ja rahvuslikule identiteedile ning esitavad kolm võimalust, kuidas meedia võib sekkuda

migratsiooniprotsessi ja mõjutada individuaalset ja kollektiivset kogemust. Esiteks, ainuüksi visuaalse materjali esitamine meedias võib anda olulist infot potentsiaalsetele emigrantidele. Teiseks, vastuvõtva riigi meedia konstruktsioonid rändajatest on kriitilised ja olenevad immigratsiooni põhjusest. Kirjeldatud asjaolu tingib omakorda selle, kas sisserändaja tajub end ühiskonda kaasatuna või väljaarvatuna. Kolmandaks, meedia on filmide, videote, satelliittelevisiooni ja Interneti kaudu kandunud välisriikidesse, omades dünaamilist rolli kultuurilise identiteedi ja diasporaa kogukondade poliitika kujunemisele. Selline meedia võib aidata sisserändajatel tunda end „kodus“ oma riigi „eksiilis“, samas võib see aeglustada integreerumise protsessi. (Wood ja King 2001: 33)

Erinevate meediateoreetikute käsitlusi kõrvutades jääb kõlama arusaam, mille kohaselt ajakirjanduse loodud mediarepresentatsioonidel on oluline roll selles, millised teemad mingil ajahetkel ühiskonnas aktuaalsed on. Representatsioonid tekivad eelkõige aga autori isiklikest arusaamadest ning ühiskondlike protsesside valupunktide tajumisest.

1.4 Välja- ja tagasiränne ning mediarepresentatsioon Eestis

Selles alapeatükis esitata kse ülevaade Eesti rännet kajastavatest uurimustest ning ilmunud meediaanalüüsides, mille abil on võimalik kaardistada Eesti elanike rändetendentse.

1.4.1 Välja- ja tagasiränne Eestis

Eestis on toimunud kaks suurt rändelainet ning kolmas ulatuslikum väljarändelaine, mis jätkub ka 2013. aastal, algas juba 1980-ndate lõpus (Tammaru jt 2010: 1157). Rände intensiivistumise põhjusteks võib pidada Nõukogude Liidu lagunemist, Eesti taasiseseisvumist ja piiride avanemist lääne suunal, liitumist Euroopa Liiduga, samuti majanduslangusest ajendatud tööpuudust jne. Alates 2005. aastast, st Euroopa Liiduga liitumise järgsest perioodist on eestlaste seas kasvanud populaarsus migreeruda mõnda liikmesriiki ning vähenenud USAsse ja Kanadasse siirdujate arv

(Anniste jt 2012: 222). Krueger (2010) näeb rännet mõjutava tegurina majanduslikku faktorit, sest hoolimata leibkonna sissetulekute kiirest tõusust jäid Balti riigid Euroopa Liidu üheks madalama sissetulekuga piirkonnaks.

Seoses ühiskonnas toimunud muudatustega on uusi põhimõttelisi valikuid pidanud tegema nii riigi valitsejad kui ka rahvas. Samuti teadlased on viimase kümnendi jooksul valinud, millistele aspektidele pöörata tähelepanu rände uurimustes, fookuses on olnud: elanike rändevalmidus, väljarändajate sihtriigi valik, haridustase ja piirkondlik päritolu, pendelrändajate mobiilsus, tagasirände võimalikkus jne. Teemakäsitlust mõjutab ka ajastu kontekst: 2013. aastal nähakse väljarännet osana suuremast probleemist (nt seost regionaalpoliitikaga: maapiirkonnad jäävad inimestest tühjaks ja meditsiinisüsteemiga: Eestis koolitatud meditsiinitöötajad rändavad massilised ära) või inimese vaba valikut eneseteostusele. Varem, näiteks 1990. aastatel ei peetud väljarännet aktuaalseks, isegi 21. sajandi algusaastatel avalik arutelu praktiliselt puudus, puudusid ka statistikaandmed (Ainsaar ja Stankuniene 2011: 50).

Mina.maailm.meedia tulemusi (2003, 2005, 2008, 2011) võrreldes ilmneb, et eestimaalased on hakanud üha sagedamini välismaal käima. Mina.Maailm.Meedia 2005., 2008., ja 2011. aasta küsitlustulemusi kõrvutades ilmneb, et üha rohkem inimesi vastavad jaatavalt küsimusele, kas keegi nende tutvusringkonnast on viimase 10 aasta jooksul asunud välismaale elama. Eestist emigreerujate rände-eelistused Soome ja Venemaa osas on aastate jooksul olnud kõikumad, samas Põhjamaade osatähtsus tervikuna on pidevalt kasvanud. Saksamaale migreerujate hulk on seevastu langenud.

Anniste, Tammaru jt (2012) läbi viidud 2000. – 2008. aastat hõlmanud uuringus täheldatakse, et ülikooliharidusega Eestist emigreeruvate inimeste osakaal on olnud võrreldes teiste haridustasemega inimrühmade puhul väiksem, kusjuures ülikooliharidusega eestlastest väljarändajate hulk on aastate jooksul vähenenud. Seega tehakse uurimuses järeldus, et 2000ndate väljarände suurenemine Eestis on tingitud peamiselt madalama haridustasemega maaelanike väljarändest. (Anniste, Tammaru jt 2012) Madalama haridustasemega elanikud rändavad peamiselt majanduslikel põhjustel ja kaalutlustel. Siirdeühiskonna kontekstis tõlgendatakse ühiskondlikke muutusi sageli majandusliku aspekti kaudu, mis mõjutab ka elanikkonda ning olenevalt olukorrast võib mõjutada ka rännet.

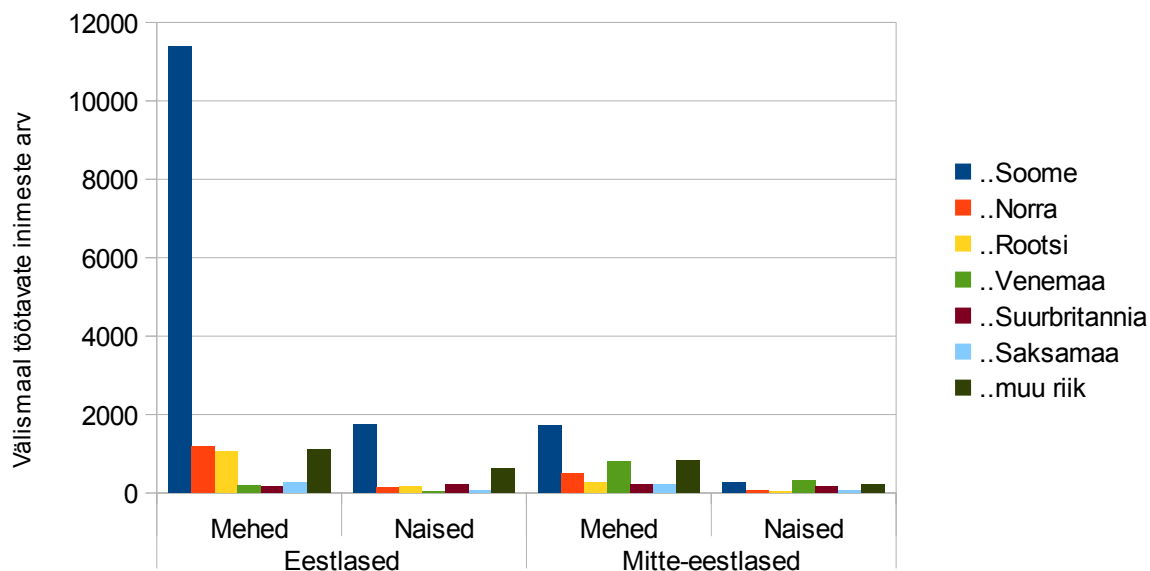
Eestist väljarändajate hulk hakkas kiiremini kasvama alates 2009. aastast ja 2010. aastal hoogustusid Eesti ja Soome vahel on intensiivsed rändesidemed, mille tulemusena on Soomest saanud suurima eesti kogukonnaga riik maailmas. Kulu (2000) põhjendab migratsiooniprotsesse situatsiooniga tööjõuturgudel, ent tema väitel on oluline roll ka valitsusel, kes saab sekkuda ja suunata protsesse. Samas kuulub Eesti nende Euroopa Liidu liikmesriikide esikolmikusse (Poola ja Leedu järel), kuhu oma kodanikud naasevad enim tagasi (Kaska ja Valdaru 4/2011). Põhjuseid, miks tagasi naastakse, on temaatiliselt grupeerituna esitanud Kask (2004: 12-14) oma tagasirände keskendunud magistritöös. Autor toob muuhulgas esile, et majanduslikud põhjused ei olegi tagasirände puhul sageli määravad.

Lisaks üldistele või spetsiifiliselt eestlaste kohta käiva statistika kogumisele on vähemal määral uuritud ka mitte-eestlaste eelistusi. Teadus- ja haridusministeeriumi tellitud projekti „Vene laps venekeelse üldhariduskooli eestikeelses õppes“ uuringust ilmnes, et Eestis elavate vene noorte jaoks on Eestist lahkumise või mittelahkumise dilemma väga aktuaalne. See on teema, mida arutatakse oma ringkonnas. Tähtsamate teguritena, mis venelasi Eestiga seob, on: side lähedaste ja sõpradega, (kodu)kohaga ning Eestiga/ühiskonnaga. Samas muudavad ka kodumaalt lahkumise ahvatlevaks enamasti sotsiaalsed suhted: näiteks sõprade eeskuju, eestlaste tõrjuv suhtumine või erialavalikuga kaasnenud sundseis. (Masso jt 2012)

Eesti ühiskonna integratsiooni monitooringust 2011 ilmneb, et noorte (vanuses 15–29 aastat) ja pigem just muu emakeelega noorte lahkumissoov on suurem kui eestikeelsetel vastajatel – muu emakeelega noortest tahaks 9% päriselt Eestist lahkuda (eesti emakeelega noortes seast 4%). Välismaalt töö leidmise optimism on teiste vanusegruppidega võrreldes kõrge. Peamiselt on noorte lahkumissoov seotud paremate võimalustega välisriigis, aga ka sooviga avardada silmaringi, omandada uusi kogemusi.

Kõige hiljutisemad andmed Eesti elanikkonna kohta pärinevad 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse tulemustest. Nende andmete kohaselt käib välismaal tööl 24 907 püsivalt Eestis elavat inimest ehk 4,4% hõivatud elanikkonnast. Rahvaloenduse tulemusel ilmnes, et Eesti püsielanikest töötab enim Soomes (15 140), Norras (1872), Rootsis (1532), Venemaal (1357), Suurbritannias (732) ja Saksamaal (616). Tulemustest (vt Joonis 2) joonestub välja, et meeste osakaal on kõigis vanuserühmade osades

märgatavalt suurem kui naiste oma ning kõige rohkem välismaal töövaid mehi ja naisi kuuluvad vanusevahemikku 30-49.

Joonis 2. 2011. aasta rahvaloenduse tulemusel välismaal tööl käivate eestlaste ja mitte-eestlaste jagunemine riikide kaupa (Statistikaameti... 2012). (absoluutarvud)

Tähelepanuväärne on ka see, et Soomes töötava Eesti elanikkonna osatähtsus on suurim Jõgeva-, Viljandi- ja Pärnumaal, Narva elanikud rändavad enim Venemaale ja Hiiu maakonna elanikud Rootsi tööle. Samas joonistub välja tõsiasi, et Eesti elanikkonnast on mehi Soomes tööl märgatavalt rohkem kui naisi. Kõige rohkem väljarändajaid on vanuses 30-49 eluaastat, mis viitab pereisade rändele.

Põhjusi, miks märkimisväärne hulk inimesi välismaal tööl käib, aitab selgitada Maripuu (2012) magistr töö, kus vaadeldakse naiste ja meeste rände motiive ja ajastamist pererände kontekstis. Analüüsis ilmneb asjaolu, et majanduslikud ja mittemajanduslikud motiivid on tugevalt üksteisega põimunud: rände seisukohalt peetakse oluliseks materiaalse heaolu paranemist (kindlustamaks oma tulevikku kodumaal), eelisenähtakse avanevaid võimalusi uues kultuurikeskkonnas keskklassi elustiili viljelemiseks ja elu nautimiseks, samuti võimalust end erialaselt täiendada ja arendada, pääseda Eestis tekkinud rutiinist, saada välismaal elamise kogemus ja avardada oma maailmapilti.

Samast tööst ilmneb, et välismaale kolimine tekitab abikaasade vahel pingeid

ning lastes kohanemiskursi. Ehkki lühikeses perspektiivis oli lastel väga raske (kultuurišokk, eemaldumine tavalisest elukeskkonnast, sõpradest ja harjumuspärasest eluviisist, keeleoskuse puudumine ja sellest tulenevad raskused koolis), peavad lapsevanemad pikas perspektiivis tehtud valikut ka laste jaoks kasulikuks. Sellist argumentatsiooni toetab nii inimkapitali teooria, mida iseloomustab arusaam rändest kui investeringust tulevikku, kui ka kultuurilised lähenemised, mil väljarännet võib seostada sotsiaalse kapitali omandamisega.

Kasulikkust saab hinnata taustsüsteemiga võrdlemise abil. Näiteks kui Eesti elamustingimusi kõrvutada Läti ja Leeduga, muutub ka Eesti perspektiiv elukohariigina. 2011. aasta TNS Emori korraldatud Balti küsitluses uuriti muuhulgas perede majandusliku toimetuleku kohta. Lauristin ja Vihalemm (2011: 20) tõdevad, et „Lätis on neid, kes hindavad seda suhteliselt kehvaks või lausa halvaks, tunduvalt rohkem kui neid vastajaid, kes peavad oma majanduslikku olukorda üldiselt heaks. Leedus on negatiivsete ja positiivsete hinnangute andjaid peaaegu võrdselt, Eestis aga on ülekaalus positiivsed hinnangud.“ Sarnase hinnangu andsid Balti rahvad ka oma elukvaliteedile. Eesti puhul saab välja tuua asjaolu, et eestlased hindasid elukvaliteeti paremaks kui mitte-eestlased.

Balti küsitluses uuriti ka seda, kas inimesed soovivad iseenda ja oma laste tulevikku Eestiga/Lätiga/ Leeduga. Lauristin ja Vihalemm (2011) juhivad tähelepanu eri vanuserühma esindajate hoiakutele, mis peaksid ühtlasi peegeldama ka kolme väikeriigi rahvastiku arengu perspektiivi: Balti riikides on alla 30-aastaste noorte seas vähem kui pool neid, kes plaanivad siduda iseend ja oma laste tulevikku kodumaaga. Veerand Leedu 15–22-aastastest noortest on kindlad, et nende tulevik ei ole seotud Leeduga. Lätis on parimas tööeas inimeste (23–45-aastaste) hulgas veidi üle kolmandiku neid, kes lubavad oma tuleviku siduda selle riigiga. Kuidas inimeste rändeplaanid teostuvad, näitavad tulevikus tehtavad uuringud. Eamets ja Philips (2004) viitavad muutusele, mille kohaselt migratsioon on üha sagedamini muutumas pidevaks liikumiseks, mil inimesed säilitavad erineval tasemel kontakte oma kodumaaga ning loovad sellega olukorra, kus töö- ja elukohad on samaaegselt erinevates riikides.

Lauristin ja Vihalemm (2011: 20) tõdevad: „Olukorras, kus kolmandik kuni pool elanikkonnast ei tunne kindlat seotust oma kodumaaga, on Balti riikide inimarengu

ühiseks põhiprobleemiks saamas rahvastiku kahanemine mitte ainult vähese sündivuse, vaid just kasvava väljarände tõttu.“ Samas väidab Norkus (2011: 29), toetudes suhteliselt kõrgele tagasirände statistikale, et Eesti riigi massiline väljarände probleem on märksa leebem kui mõnes teises Euroopa Liidu liikmesriigis.

Väljaränne on Eesti kontekstis siiski oluline teema, sest lisaks kultuurilistele ajenditele väljendub inimeste rändekäitumises ka sõnum, et Eesti ühiskonnas või väljarändajate senises elukorralduses on midagi valesti, mistõttu ei ole võimalik senist elukäiku jätkata.

1.4.2 Rände meediarepresentatsioon Eestis

Ränne on üks paljudest ühiskondlikest nähtustest, mida meedia kajastab, luues või muutes sellega inimeste arusaamu. Eestis kaitstud uurimistöid, mis keskenduvad rändega seotud meediarepresentatsioonide analüüsimisele, on seni üsna vähe ilmunud. Seega esitatakse ülevaade seni ilmunud uurimistöödest.

2005. aastal valmis Katrin Oja magistritöö „Ajude äravool avaliku arutelu objektina“, mille keskmes on väljaränne ajavahemikus 2002 – 2004. Töös keskendutakse rändeprotsessidele, täpsemalt ajude äravoolu analüüsimisele avaliku arutelu objektina, kirjeldades erinevaid meedia ja ekspertide diskursiivseid skeeme ning meediakajastuse üldpilti ajude äravoolu ja sellega seotud teemadel. Analüüsi tulemustest ilmneb, et ajude äravoolu puhul räägiti enamasti üldiselt ilma konkreetset eriala mainimata. Suurimaks mainitud erialagrupiks osutusid arstid. Töökäte äravoolu puhul räägiti eelkõige liht- ja abitöölistest, kuid ka üldiselt töökäte äravoolu esindajatest ning ehitajatest.

Meediatekstide diskursiivsetest skeemidest tulid välja järgmised peamised tendentsid – ajude äravoolu peeti võrreldes töökäte äravoolu ja välismaale õppimise minemuga suuremaks probleemiks, kuna töökäte äravoolu puhul eeldati, et tegemist on lühiajalise ja pigem lihtsalt lahendatava probleemiga ning õppurite lahkumisele ei lähenetud üldse probleemsuse aspektist. Kriitika ning minemispõhjuste osas olid ajude äravoolu ja töökäte äravoolu diskursiivsed skeemid üllatavalt sarnased, mõlemal puhul said süüdistuste osalisteks nii riik kui lahkujad ise ning minemispõhjustes domineeris

töötasu. Ajakirjanike ja toimetajate intervjuudest joonestus välja skeem: ajude äravoolu esindajad lähevad välismaale ennast teostama, seal on paremad tingimused. Töökäte äravoolu põhjuseks on peamiselt tasu ja ka töötingimused. Ajakirjanike arvates ajude äravool üldiselt probleem ei olnud, küll aga tajuti töökäte äravoolu kriitilise probleemina.

2009. aastal kaitses Elis Vengerfeldt magistritööd „Eestlaste välja- ja tagasirände meediarepresentatsioon 2004-2008“. Töö fookuses on kolm aspekti: väljarände, tagasirände ja rändepoliitika representatsioon, mida võrreldakse ekspertintervjuudest saadud tulemustega. Väljarände analüüsist ilmnes, et peamise väljarände põhjusena nähakse siinset väiksemat palgataset ja kehvemaid töötingimusi, spetsialistide puhul räägitakse ka ameti suuremast väärtustamisest ning parematest karjäärivõimalustest. Tagasirände põhjused on meediatekstides väga erinevad, varieerudes pragmaatilistest põhjustest suure koduigatsuseni. Lisaks paranenud majanduslikele oludele nähakse kodumaal eeliseid karjäärivõimalustes, aga olulisel kohal on ka patriotismi väärtustamine ning võimalus viibida emakeelses keskkonnas lähedaste ja sõprade keskel. Samas märgib autor, et Eestisse tagasirännet representeeritakse sageli mittetulemist rõhutades, tuues põhjenduseks pigem pikema loetelu takistavaid kui soodustavaid tegureid. Rändepoliitika representatsiooni analüüsist ilmneb, et meedia vahendusel oodatakse riigilt mitmekülgsemat ja senisest põhjalikumat rände põhjuste ja mõjude analüüsi ning vastavate meetmete väljatöötamist.

Bakalaureusetöödest on 2010. aastal kaitsnud Kair Käsper uurimistöö teemal „Talendid Koju kommunikatsiooniprojekti lähtealuste ning tegevusplaani analüüs“. Uurimistöö teema väärrib mainimist seetõttu, et töö valim sisaldas sarnase sisuga meediakajastusi. Käsperi tööst selgub, et kuigi kõrgelt kvalifitseeritud töötajate vajadus eksisteerib, on senine tegevus välismaakogemusega talentide tööle meelitamise osas ajaliste ja rahaliste takistuste tõttu olnud piiratud. Autor mõnab, et kõrgelt haritud tööjõudu ei motiveeri Eestis pakutav palk, seega tuleb pigem pöörata tähelepanu mitterahalistele faktoritele: väljakutse, töökeskkond, ametikoha rahvusvaheline mõõde ning lähedus sõpradele ja perekonnale. Laiema avalikkuse sihtgrupis oli seatud üldeesmärgiks laiaulatusliku diskussiooni algatamine ühiskonnas.

2012. aasta kevadel kaitses Eveli Lehtsalu bakalaureusetööd „Üliõpilaste

hoiakud Eestist väljarände suhtes ja selleteemalise meediaarutelu retseptsioon“, milles esitletakse tudengite veebiküsitluses ilmnunud hoiakuid ja arvamusi. Ilmnes, et ehkki küsitletute tuttavate seas olid vaid üksikud lahkunud välismaale, peetakse väljarännet pigem suureks või väga suureks probleemiks. Tagasirände soodustamise ülesannet nähakse eelkõige ühiskonnal tervikuna, millega viidatakse vähesele ühiskondliku sallivusele ja ükskõiksusele kaaskodanike suhtes.

Käesoleva magistritöö eesmärk on jätkata rändeteemaliste meediarepresentatsioonide uurimise järjepidevust ning saada meediatekstide ja ekspertintervjuude analüüsi abil ülevaade, kuidas on rännet viimase viie aasta jooksul Eesti meedias kajastatud ja kuivõrd kattuvad need hoiakud autorite isiklike hoiakute ja arusaamadega. Käesolev töö on uudne selle poolest, et lisaks järjepidevusele pakub see ka kaudse ajalise võrdluse võimalust: töös kajastub, kuidas on ühiskondlike muutuste taustal uuritud rände representatsiooni. Teiseks uudseks aspektiks on asjaolu, rände representatsioonide uurimisse on kaasatud ka ajakirjanikud oma konstrueeritud representatsioonidega.

1.5 Uurimisküsimused ja hüpoteesid

Eelnevatest teoreetilistest ja empiirilistest lähtekohtadest tulenevalt on käesolevas töös püstitatud kolm peamist uurimisküsimust koos alaküsimustega.

1. Milline on välja- ja tagasirände representatsioon meedias?

1.1. Millised on temaatilised fookused välja- ja tagasirände kujutamisel meedias?

1.2. Millele keskendutakse välja- ja tagasirändajate kui avaliku arutelu objekti kujutamisele meedias?

Hüpotees: Rände meediakajastused on aastate jooksul mitmekesisistunud, seetõttu pakutakse välja ka rohkem ideid, kuidas väljarännet peatada.

Selgitus: Varasemates töödes (Oja 2005 ja Vengerfeldt 2009) viidatakse asjaolule, et aasta-aastalt on rände meediakajastused mitmekesisistunud: seda nii

teemakäsitluse kui ka artiklite mahu osas. Käesoleva töö vaatlusperiood – aastad 2008 ja 2012 – on eriline selle poolest, et meediatekstid paigutuvad ajaliselt majanduskriisi algusesse ning kriisijärgsesse aega, mil reaalselt polnud kriisieelsed majandusnäitajad taastunud. Seega tõusis ühiskonnas päevakorra le tööpuudus, mis võis soodustada väljarännet. Tulenevalt samaaegselt ühiskonnas toimunud arengutest on käesolevas töös eeldatud, et teemakajastus on muutunud varasemast veelgi mitmekülgsemaks.

2. Kuidas kujutatakse välja- ja tagasirännet meedias?

2.1. Milliseid ajakirjanduslikke võtteid kasutatakse välja- ja tagasirände kujutamisel meedias?

2.2. Millisena näevad ajakirjanikud välja- ja tagasirännet kui avaliku arutelu objekti?

Hüpotees: Meedias kasutatakse rände kajastamiseks peamise žanrina uudislugu, kus kesksel kohal on Eestise lahkumise aspekt.

Selgitus: Arvestades ajalises dimensioonis toimuvaid ühiskondlikke protsesse ja arutelusid (rahvaloenduse tulemused, maapiirkondadest lahkumine, tööpuudus, noorte rändevalmidus jne) on tõenäoline, et vaadeldaval ajajärgul käsitleti väljarännet ka meedias, kasutades selleks kõige levinumat ajakirjanduslikku žanri, s.o uudislugu. Tulenevalt asjaolust, et rändestatistika põhjal on Eesti rändesaldo negatiivne, on tõenäoline ka meedia keskendumine väljarändega seotud teemadele, kus kajastatakse nähtusega seotud probleeme.

3. Kuidas kujunevad välja- ja tagasirände-teemalised artiklid meedias?

3.1. Millisena näevad ajakirjanikud enda vs toimetuse rolli artiklite fookuse kujunemisel?

3.2. Millist rolli mängivad temaatilise fookuse valikul ajakirjanike personaalsed kokkupuuted välja- ja tagasirände teemaga?

Hüpotees: Artiklite fookuse kujunemisel tajuvad ajakirjanikud peamist rolli eelkõige endal. Ajakirjanike valikuid mõjutavad senised elukogemused ja kokkupuuted välja- ja tagasirändega.

Selgitus: Tuginedes Deuze (2008) lähenemisele eeldatakse, et käesolevas töös võivad esineda tulemus, mil ajakirjaniku ja toimetuse tasandil arvatakse, et ollakse info kogumises ja rändelugude kirjutamises välistest mõjudest vabad. Selline lähenemine ei välista aga sisemiste tegurite (elukogemused, teadmised jne) mõju valmivatele meediatekstidele. Ajakirjaniku töö iseloomu muutumist uurinud Tali (2010) tõstab esile, et ajakirjaniku töökogemus ja erialane autonoomia on omavahel seotud – mida kauem on ajakirjanik töötanud ja mida suurem on ta erialane kogemustepagas, seda rohkem saab ta ise otsustada oma töö üle. Võttes arvesse asjaolu, et käesolevas töös intervjueeritud ajakirjanikel on aastatepikkune töökogemus, on neil tõenäoliselt ka toimetusepoolne autonoomia meediatekstide kirjutamise osas.

2. METOODIKA

Teises peatükis tutvustatakse lähemalt magistritöö empiirilise uurimuse lähtekohti ja antakse ülevaade, milliseid meetodeid uurimistöös kasutati. Selles peatükis tutvustatakse ka uurimise aluseks olnud meediatekstide ja intervjueritud ajakirjanike valimit ning nende koostamise põhimõtteid.

2.1. Metodoloogilised rõhuasetused

Rändega seotud ühiskondlike nähtuste ja hoiakute uurimiseks on käesolevas töös kasutatud kahte lähenemisviisi: kvantitatiivset ja kvalitatiivset meetodit. Meedia ja kommunikatsiooni uurimismeetodite puhul tähendab kvantitatiivne lähenemine keskendumist mõõdetavatele ja arvuliselt väljenduvatele andmetele. Saadud andmed aga ei võimalda alati kõikide uuringu jaoks oluliste, mitteloendatavate näitajatega arvestamist. Seetõttu täiendavad kvantitatiivseid meetodeid kvalitatiivsed meetodid, mille keskmes on nähtusele omased tunnused ja mõjud. Kvalitatiivne lähenemine viitab meediauuringute kontekstis sellele, et keskendutakse tekstide tähenduslikule sisule (Berger 2000). Rände meediakajastuste kontekstis vaadeldakse teemaga seotud aspekte ja rõhuasetusi selleks, et saadud tulemuste põhjal teha üldistavaid järeldusi individuaalsete tõlgendusviiside ja protsesside kohta. Selline uurimiskäik võimaldab analüüsida tekstide kujunemisteid.

Lähtuvalt käesoleva magistritöö uurimisküsimuste rõhuasetusest on analüüsimiseks valitud kvantitatiivse kontentanalüüsi ja kvalitatiivse süvaintervjuu kombinatsioon. Kontentanalüüsi abil on meediatekstides uuritud meediatekstides peamisi tendentse ja suundumusi, millele lisaks on kasutatud ka kvalitatiivse analüüsi elemente, et selgitada tekstiväljavõtete abil kvantitatiivseid tulemusi. Süvaintervjuud ajakirjanikega võimaldavad tuua uurimisse ka teksti autori aspekti. Meetodite kombineerimine aitab käsitleda teemat mitmekülgelt, kasutades selleks ka erinevaid andmeallikaid – nii meediatekste kui ka intervjuusid tegevajakirjanikega.

2.2. Kvantitatiivne kontentanalüüs

2.2.1 Meetod ja valim

Kimberly A. Neuendorf defineerib kvantitatiivset kontentanalüüsi kui kokkuvõtlikku teaduslikul meetodil põhinevat sõnumite analüüsi, millega ei piirata muutujate tüüpe ega sõnumite kontekste või esitlussituatsioone. Tähelepanu pööratakse objektiivsusele – intersubjektiivsusele, *a priori* ülesehitusele, usaldusväärsusele, valiidsusele, üldistatavusele, korratavusele ning hüpoteeside testimisele (Neuendorf 2002: 10).

Kontentanalüüsi kasutamise eeliseks käesolevas töös on võimalus teha suurte tekstimassiivide puhul mitmekülgset analüüsi, mis aitab analüüsimisel näha erinevate teemade kasutamise sagedust ning nende omavahelisi seoseid. Käesolevas töös kuuluvad kvantitatiivse kontentanalüüsi valimisse 2008. ja 2012. aastal Eesti Päevalehes ja Postimehes ilmunud meediatekstitid, mis on veebipõhiselt vabalt kättesaadavad ka 2013. aastal. Selline kriteerium lähtub kaasaja infotarbija lugemisharjumustest: artiklil, mis on veebis, on potentsiaal jõuda suurema hulga lugejateni. See omakorda annab eelduse, et meediatekstitis kajastatud teemakäsitlus saavutab ka suurema ühiskondliku kõlapinna ning muutub veelgi aktuaalsemaks.

Valimi perioodi valikul (2008 ja 2012) lähtuti eelnevate rändeteemaliste uurimistööde fookusest – Katrin Oja ajude äravoolu meediakäsitlus hõlmas aastaid 2002–2004, Elis Vengerfeldti välja- ja tagasirände meediarepresentatsioonide magistr töö hõlmas aastaid 2004–2008. Niisiis oli rändega seotud nähtuste ja kajastuste järjepidevaks uurimiseks otstarbekas võtta vaatluse alla järgmine viieaastane periood, mis on ühtlasi huvitav ajajärk: riiki mõjutas globaalne majanduskriis ja sellest tulenevad mõjutused, mis omakorda võis mõjutada ka inimeste rändekäitumist ja/või sellega seotud meediakajastust.

Tekst valiti valimisse juhul, kui vähemalt kahes lõigus kajastati rändega seonduvaid aspekte. Valimi moodustanud artiklid pärinevad väljaannete veebiarhiividest. Leidmaks võimalikult palju teemakohaseid tekste, oli kasutusel hulk erinevaid otsisõnu ja -väljendeid: „välismaale“, „Soome tööle“, „väljaränne“,

„migratsioon“, „tööjõu liikumine“, „Eestisse tagasi“, „tagasi kodumaale“, „Eestist lahkumine“. Otsisõnade ja -väljendite abil leitud artiklitest jäid valimisse need tekstid, milles esines vähemalt kahes lõigus temaatilisi, rändega seonduvaid arvamused või hinnanguid. Valimist jäeti välja need tekstid, kus väljarännet käsitleti üksnes ajutise nähtusena (nt paarikuune hooajatöö välismaal).

Ehkki kodeerimine oli ajamahukas, võib kontentanalüüsi läbiviimise kõige keerulisemaks etapiks pidada hoopis valimi koostamist. Näiteks piir mobiilsuse ja rände vahel on mõnikord meediatekstides õhkõrn ning seetõttu tuleb meediateksti lugejana lähtuda terminitest, kirjeldatud kontekstist ja omapoolsest tõlgendusest, otsustamaks, millese nähtusega tegemist on.

Mõnikord on üleminek ajalehe veebilehelt teistele veebiportaalidele väga sujuv. Seetõttu seati praktilistel kaalutlustel tingimuseks, et veebiartikli aadressis peab sisalduma kas *postimees* või *epl*, et eristada kirjutisi teiste veebiportaalide omadest ning luua Postimehe ja Eesti Päevalehe võrdlemiseks võrdsed tingimused.

Valimist jäeti teadlikult välja kriminaalse taustaga lood (sh eestimaalaste surnukehade leidmine, kui surm ei olnud tööõnnetusega seotud, või Eesti päritolu inimese vahistamine välismaal, nn lapsevargused, kus üks vanem on pärit Eestist ja teine on välismaalane) ja need harvad kirjutised, mille peategelasteks on Eestist väljarännanute järeltulijad, kes identiteedilt ei ole enam Eesti elanikud või eestlased. Selliseid tekste ilmub meedias harva (1-2 meediateksti aastas). Lapsevargust kajastanud artikkel jäi välja konteksti tõttu: lapsel puudus seos Eestiga (kui ema päritolu välja arvata) ning uudisloost ilmnis, et ka Eesti seadused ei kohaldunud temale. Seega lugejana ei tekkinud seost, et lapse puhul võiks tegemist olla Eesti kodanikuga.

2.2.2 Kontentanalüüsi käik

Eelpool nimetatud tunnuste abil valiti 141 meediateksti Eesti Päevalehest ja Postimehest. Kontentanalüüsi eesmärk oli kodeerida artiklid formaalsete tunnuste ja temaatilise jaotumise abil, selleks et saada tervikpilt rändega seotud teemakäsitluste fookuste ja ajakirjanduslike võtete osas. Kodeerimisjuhendi peamiste kategooriate määratlemisel lähtuti kolmest püstitatud uurimisküsimusest ja meediatekstide sisust

(millistele küsimustele on võimalik tekstide abil vastuseid saada). (vt Lisa 1) Formaalsed kategooriad andsid infot teksti ilmumisaja ja väljaande osas, sisulised kategooriad aga andsid infot, kuidas välja- ja tagasirännet meedias representeeritakse. Samuti võeti arvesse ka varasemates (Oja 2005, Vengerfeldt 2009) ränderepresentatsiooni uurimustes kasutatud väljarände põhjuse ja välismaal elamise plusse ja miinuseid uurivad kategooriaid, et tööde tulemusi oleks võimalik omavahel võrrelda.

Kontentanalüüsi valimi koostamisele järgnes meediatekstide proovikodeerimine vastavalt kodeerimisjuhendile. Esialgu kodeeriti 10 teksti, seejärel vaadati kategooriad uuesti üle ja lisati või koondati neid ning lõpuks kodeeriti kõik ülejäänud tekstid. Meediatekste kodeerides oli osadele kategooriatele vastuse leidmine lihtne, osadele keeruline. Raskendavaks asjaoluks oli peamiselt info puudumine või vajadus ammutada info „ridade vahelt“. Näiteks küsimusele, kuivõrd on väljarändajad teinud reaalseid plaane tagasituleku osas, sageli otsest vastust tekstist ei leidunud. Tulemusi interpreteerides ei saa aga automaatselt väita, et reaalseid ettevalmistusi teevadki väga vähesed. Tekstide informatiivsust mõjutavad nii teksti kirjutamise kontekst kui ka loo fookus. See omakorda juhib arusaamani, et üksnes meediatekstide põhjal on keeruline saada täielikku kuvandit välja- või tagasirändajast. Seetõttu kasutati kvantitatiivse kontentanalüüsi tulemuste illustreerimiseks tekstikatkeid, mis aitasid ilmnenu nähtusi ja aspekte Eesti ühiskonna kontekstis paremini tõlgendada ja mõista. Samas ei ole tegemist eraldiseisva kvalitatiivse analüüsiga. Eesmärgiks on illustreerida kvantitatiivse analüüsi tulemusi ja seeläbi selgitada konkreetse nähtuse aspektide tagamaid. Samuti on eesmärgiks rände teema meediakajastusega seotud teatud tähendusliku mitmekesisuse edasiandmine.

2.3 Kvalitatiivne süvaintervjuu

2.3.1 Meetod ja valim

Kvalitatiivne süvaintervjuu on sotsiaalne interaktsioon, mille käigus uurija loob intervjuueeritavatele võimaluse avada oma arusaamu uuritavast fenomenist. Käesoleva töö kontekstis on selleks uuritavaks nähtuseks Eesti elanike rahvusvaheline ränne. Lähtudes mitmete autorite (Ezzy 2002, Patton 2002) suunistest oli uurija ülesanne

õppida mõistma vastaja tähenduste süsteemi, st tõlgendama ajakirjaniku teemasse puutuvaid arusaamu ja hoiakuid. Selline tähenduste süsteemi tundmaõppimine põhineb andmekogumise kvalitatiivses uurimuses osalejate (uurimissubjektide ja uurija) vahelisel interaktsioonil, mille käigus määratletakse, täpsustatakse ja tõlgendatakse uuritavat objekti (Strömpl 2008).

Süvaintervjuu on vastaja anonüümsuse ja isikuandmete konfidentsiaalsuse seisukohalt tundlik meetod, sest intervjuu eesmärk on avada inimese mõttemaailma ja väärtusi (Laherand 2008). Kvalitatiivne süvaintervjuu võimaldab käesolevas uurimistöös rääkida ajakirjanikel nende jaoks olulistest kogemustest ja arusaamadest ning annab uurijale võimaluse suunata vestlust uuritava fenomeni avamiseks ja paremaks mõistmiseks. Intervjuukava koostamisel ning küsimuste püstitamisel lähtuti paljuski kontentanalüüsi abil saadud esmastest tulemustest ning esialgsetest uurimisküsimustest. Kvantitatiivne kontentalüüs võimaldas näiteks määratleda žanrid, kuid kvalitatiivne meetod võimaldas uurida täpsemalt žanri ja allikate tagamaid.

Kvalitatiivse süvaintervjuu valimi näol on tegemist strateegilise valimiga (Trost 1986), mis põhineb tüpoloogilisel valimil, sest eesmärgiks oli intervjuuerida kahe väljaande artikleid. Valimi homogeenseks tunnuseks on, et autor on kirjutanud või toimetanud mitmeid väljarände teemalisi artikleid. Heterogeenseteks tunnusteks on ajakirjanike erinev artiklite arv, nende töötamine kahes erinevas väljaandes ja jaotumine meesteks ja naisteks. Kvalitatiivsesse süvaintervjuu valimisse kuulub kuus ekspertintervjuud, kuhu on valitud kolm Eesti Päevalehes ja kolm Postimehes töötavat ajakirjanikku. Postimehes või Eesti Päevalehes töötamise kriteerium oli oluline sel ajahetkel, mil valimisse võetud meediatekst ajakirjanduses ilmus. Nii oli näiteks üks ajakirjanik intervjuuerimise ajahetkeks siirdunud Eesti Ekspressi tööle. Ajakirjanikud järjestati meediatekstide analüüsist ilmunud artiklite arvu alusel ning seejärel saadeti valitutele kirjalik soov läbi viia ekspertintervjuu. Lõplik valik intervjueeritud ajakirjanikest kujunes mitme aspekti koosmõjul: 1) need, kes vastasid e-kirjale, 2) andsid nõusoleku intervjuu anda, 3) ajakirjanike hulgas olid esindatud erinevad toimetused ning sisuga ametikohad.

Intervjueeritud ajakirjanike valimis valitseb heterogeensus – mõlemast ajalehest

on nii mehi kui ka naisi, hariduselt ajakirjanikke kui ka teiste erialade esindajaid, nii reportereid kui ka toimetuse juhte. Kõik intervjuueeritavad on ajalehte tööle läinud vähemalt viis aastat tagasi ning kirjutanud või toimetanud rändega seotud meediatekste. Ekspertinterjuu andnud ajakirjanikud on: Dannar Leitmaa, Tuuli Jõesaar, Külli-Riin Tigasson, Hanneli Rudi, Anneli Ammas ja Alo Raun.

Ekspertintervjuu käigus puudutati kolme teemat – intervjuu algas igapäevase ajakirjanikutöö kirjeldusega, milles määratleti peamised uurimisvaldkonnad ning ajakirjaniku tööga seotud praktikad. Teise alateemana keskenduti rändeteemaliste artiklite kirjutamisega seotud otsustele ja arusaamadele ning kolmandas osas räägiti üldiselt välja- ja tagasirände teemal, et ilmneksid ajakirjaniku isiklikud rändega seotud arusaamad ja tõlgendused. Selline teemavalik võimaldas interpreteerida kontentanalüüsi tulemusi ja luua terviklikuma käsitluse rändekajastusest Eesti meedias. (vt Lisa 2)

2.3.2 Intervjuude analüüs

Ekspertintervjuud viidi rände teemat kajastavate ajakirjanikega läbi 2013. aasta aprillis ja mais ajalehtede toimetuse ruumides või kohvikus, olenevalt intervjuueeritava soovist. Esimeses ajakirjanikule saadetud kirjas oli antud valikuvõimalus teha intervjuu kas näost-näkku kohtumisel või telefoni teel. Enamikule sobisid mõlemad variandid, ent tulenevalt asjaolust, et esimesena oma nõusoleku andnud ajakirjanikud eelistasid vahetut kohtumist, peeti otstarbekaks võimaluste piires kõik intervjuud sarnasel viisil läbi viia.

Ekspertintervjuu jooksul anti ajakirjanikule ka tema enda kirjutatud üks-kaks meediateksti aastatest 2008 ja/või 2012. Üldiselt võis täheldada, et intervjuu aitas meenutada kas konkreetse kirjutise või mõne sarnase teksti kirjutamisega seotud aspekte ning konteksti. Samas tõdesid ajakirjanikud, et kõiki nüansse nad enam ei mäleta ning seega kasutati oletusi, kuidas kirjutamisprotsess võis kulgeda. Ajakirjanike puhul on märgata tendentsi, et mida kiirem on kirjutamise tempo, seda vähem kirjutatud lugusid mäletatakse.

Intervjuude keskmiseks kestuseks kujunes 56 minutit, samas kõige pikem

intervjuu oli 90 minutit ja kõige lühem 37 minutit. Kõik intervjuud salvestati diktofoniga ja hiljem transkribeeriti. Vahekontakt võimaldas ühelt poolt tõlgendada intervjuueeritava kehakeelt koos tema öelduga, samas see mõnevõrra ka raskendas intervjuu läbiviimist – intervjuueerijana mõeldi aktiivselt kaasa ning hoiti silmsidet. Tuleb mõõnda, et mõne intervjuu puhul jäi mõni küsimus küsimata, küsimus oli kas vastatud juba mõnes eelneva küsimuse kontekstis või jäi see intervjuueeritava ajanappuse tõttu esitamata. Pärast esimesi intervjuusid täiustati intervjuu kava, tuginedes ajakirjanike vastustestele ja tagasisidele.

Intervjuude pikkuse varieerumine oli tingitud mitmest asjaolust: kuivõrd sõnakas oli intervjuueeritav ja ajalise ressursi olemasolu. Nii oldi ühe intervjuu puhul sunnitud osa küsimusi esitamata jätma, kuna ajakirjanik kiirustas oma väljaande jaoks ministrit intervjuerima.

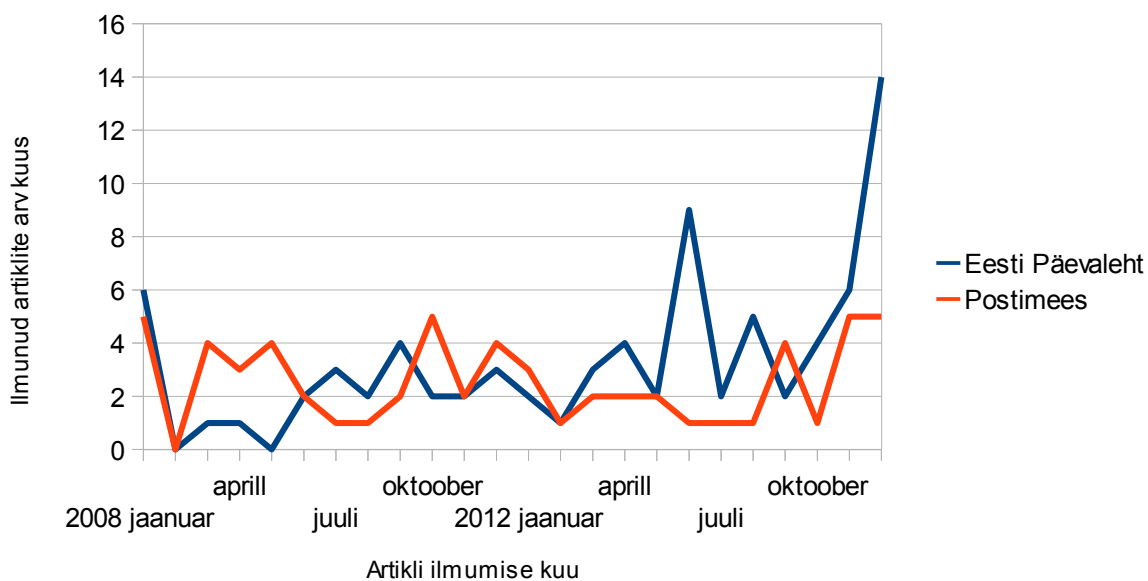
Samuti ilmnis intervjuude käigus, et sõna „ränne“ ei ole kõigi ajakirjanike jaoks igapäevaselt kasutatav termin ning selle tähendus võib varieeruda käesoleva töö raames piiritletud tähendusest. Ühe intervjuu puhul oli eriti keeruline oma uurimistöö fookust hoida, sest ränne, väljaränne ja migratsioon seostusid intervjuueeritavale eelkõige pagulasrändega. Intervjuueeritava vääritlemistõlgendamise eesmärgil kasutati küsimustes sünonüüme ja ümberütlemist, ent ka nende kasutamine ei andnud märgatavat efekti. Intervjuude transkribeerimisele järgnes andmete rühmitamine ja seejärel analüüsiti intervjuudest saadud materjal sarnaste teemade kaupa. Intervjuude analüüsimisel kasutati horisontaalse ja vertikaalse meetodi kombinatsiooni, mis tähendab ühe intervjuu sees eri tekstiosade võrdlemist, aga ka ühe teema võrdlemist kõikide intervjuude lõikes. Kõiki intervjuuküsimusi, mis otseselt käesoleva uurimistöö fookusega ei haaku, tulemuste osas ei käsitleta.

3. TULEMUSED

Käesolev peatükk on jaotatud kaheks suureks alapeatükiks, milles esitatakse analüüsimisel saadud tulemused. Esimene osa kirjeldab artiklite analüüsist tekkinud terviklikku meediapilti ehk meediarepresentatsiooni, mille illustreerimiseks on kasutatud tekstinäiteid artiklitest. Teises osas esitatakse ajakirjanike ekspertintervjuude analüüsist saadud tulemusi, lähtudes arusaamast, et autoril on oluline roll meediarepresentatsioonide kujunemises ja ühiskondlikele aruteludele tähelepanu pööramises ja esiletõstmises.

3.1. Välja- ja tagasirände meediarepresentatsioon

Kvantitatiivse kontentanalüüsi kriteeriumidest tulenevalt analüüsiti kokku 141 artiklit, millest 61 (43%) ilmus Postimehes ja 80 (57%) Eesti Päevalehes. Analüüsimiseks valiti kaks aastakäiku viieaastase intervalliga: 2008. ja 2012. aasta. Artiklite jaotumises esineb vaatlusaastate lõikes mahulist kõikumist: 2008. aastal ilmus kõige rohkem rändeteemalisi tekste aasta alguses, ent 2012. aastal kajastati rännet enim hoopis aasta viimastel kuudel. Kõige suurema esindatusega on valimis Eesti Päevaleht 2012. aastaga, mil valim koosnes 54 artiklist, mis moodustab üldvalimist 38%. Üldjoontes võib täheldada aastate jooksul toimuvat rahvusvahelist rändeteemaliste artiklite osakaalu tõusu.

Joonis 3. Rändeteemaliste meediatekstide ilmumise arv vaadeldud perioodi jooksul (absoluutarvud).

3.1.1 Teemaatiline fookus

Järgnevatel lehekülgedel on meediatekstide analüüsi tulemuste keskmes ränne, rändaja ja motiivid. Tähelepanu pööratakse nii rändega seotud teemakäsitlustele kui ka rõhuasetustele. Kõikide esitatud küsimuste eesmärk on aidata vastata lõpuks küsimusele: milline on välja- ja tagasirände representatsioon meedias?

MEEDIATEKSTI FOOKUS

Meediatekste analüüsidis oli esmane eesmärk kaardistada, kellest kõige tavapärasemalt kirjutatakse: kas Eestist lahkuda plaanivast inimesest, välismaal viibijast, pendelrändajast või välismaalt tagasitulijast/tagasitulnust. Analüüsitud ajaperioodi lõikes olid kõige sagedamini meediatekstide keskmes välismaal olijad ja nendega seotud teemad. Kõige harvem käsitleti meediatekstides nimetati ajutiselt ära olijate või pendelrändajatega seotud teemasid.

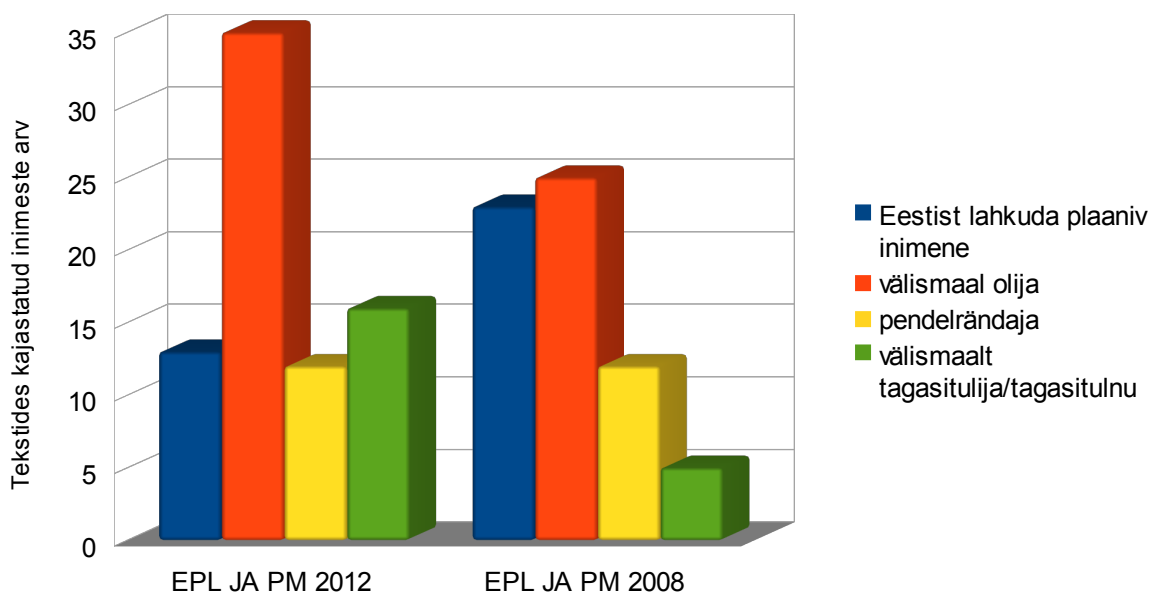
Sellest võib järeldada, et pendelrände puhul on tegemist pigem ekspertmõistega, mis avalikku arutelluse pole laialdaselt veel jõudnud ning inimeste endi enesemääratluse praktikates pole seda avalikku ekspertterminit internaliseeritud.

Meediatekstides enim kajastatud teemat – väljarännet – kujutatakse osades tekstides kui paratamatut nähtust. Ühes 2012. aasta Eesti Päevalehe juhtkirjas nimetati

väljarännet koguni krooniliseks haiguseks, millega tuleb elama õppida: otsida tuleb nähtusega seonduvaid positiivseid aspekte.

Tuleb mõelda, kuidas välismaal tööl käimise positiivseid külgi võimendada ja negatiivseid külgi leevendada. /.../ Eestile sobib praegu sama ütlus, mis kroonilisele haigele: õppigem oma haigusega (s.o väljarändega) elama.

(Juhtkiri: Kalevipoegade parem panus. EPL 2012)

Joonis 4. Meediatekstide keskmises olev individ Eesti Päevalehes ja Postimehes aastatel 2008 ja 2012 (absoluutarvud).

Aastate 2012 ja 2008 võrdlusest ilmneb, et 2012. aasta meediatekstides kasvas nii välismaale rännata plaanivate, välismaal olijate kui ka tagasi tulevate/tulnud inimrühmade mainimise hulk meediakajastuses. Selline kasv toimus eelkõige meediatekstide hulga suurenemise arvelt. Kahe väljaande võrdluses kerkis 2012. aastal Eesti Päevalehes märgatavalt esile välismaalt tagasitulijate/-tulnute aspekt. (vt Lisa 3.1) Tagasitulnute aspekti esiletõusu tingis osaliselt rubriik „Talent, miks sa ei tule koju?“, kus sõna said ka inimesed, kes on otsustanud tagasi tulla. See rubriik oli tõenäoliselt inspireeritud kaks aastat väldanud kampaaniast „Talendid koju“, mille lõppedes sooviti muuhulgas näidata, miks ei tulda Eestisse tagasi ning et leidub ka neid inimesi, kes siiski otsustavad Eestisse tagasi tulla.

„Paljud on Eestist lahkunud võõrsile tööle või õppima. Kuid on ka neid, kes on tagasi tulnud – kaasas välismaalasest abikaasad ja lapsed. Kuidas nad siin hakkama saavad? Eesti Päevaleht uuris seda kolmelt naiselt.“ (Vestlusring: kuidas me tagasi tulime. EPL 2012)

Kampaania „Talendid koju“ mõjutas meediatekstide teemasid, tõi kasutusele uue mõiste „talent“ ja elavdas rändega seotud avalikku arutelu. Kuigi nimetatud kampaania raames pöördus Eestisse tagasi vaid 27 välismaal töötanud inimest, tõmbas kampaania avalikkuse tähelepanu ja aktualiseeris nähtust. Projekti üks algatajatest kirjutas 2012. aasta teises pooles ilmunud aramusloos, et kõige olulisem seisab alles ees. Selleks, et muutused toimuksid soovitud suunas, pakub autor teksti lõpus omapoolseid samme, kust väljarände vähendamist alustada võiks.

„Mõni aeg tagasi tõi Eesti Päevalehe laupäevalisa LP uudise, et mõned vähesed Eesti talendid siiski pöörduvad tagasi koju. [...] Lähenev aastalõpp tähistab projekti „Talendid koju!“ ühe etapi lõppemist, kuid ette rutates võib öelda, et olulisem aeg seisab alles ees. Enne järgmiste sammude tegemist on hea tehtut analüüsida. Kaubanduskojal kui ühel projekti algatajal on väga hea meel selle üle, et „Talendid koju!“ algatus tabas Eesti ühiskonnas tundlikku kohta ja sel teemal toimub aktiivne ühiskondlik väitlus. Seda mitte enam pelgalt talendi mõiste sisustamise võtme, vaid oluliselt laiemates kategooriates. Tore, seda ongi vaja, see ongi eesmärk: arutleda teemade üle, mis aitaksid Eestit, Eesti majandust ja ettevõtlust edasi viia. Üks nendest seondub kindlasti inimestega – talentidega.“ (Mait Palts: Talendid koju! Quo vadis? EPL 2012)

Meediatekstide puhul on üsna tavapärane selline rõhuasetus, et enamasti Eestist lahkutakse ja tagasitulemine on pigem ebatavaline nähtus. On tehtud mõned katsed tagasirännet suurendada (nt 2008. aastal käis toonane sotsiaalminister Rootsi visiidil arste kodumaale kutsumas, 2010-2012 toimus kampaania „Talendid koju“), ent hilisemates meediatekstides tõdetakse, et senised tulemused on jäänud tagasihoidlikeks.

VÄLJARÄNDE PÕHJUSED

Seni on kõige rohkem tähelepanu pälvinud väljarändajad, kelle meediakajastuse puhul on oluline jälgida argumentatsiooni, miks Eestist lahkutakse. Tegurid, mida väljarändaja ise või Eestis elavad inimesed lahkumise põhjusteks peavad, jagunevad kolme suurde kategooriasse: majanduslikud, kultuurilised ja isiklikud põhjused. Majanduslike põhjenduste alla kuuluvad (parema) töö leidmine, töö- ja elutingimuste paranemine ning Eestis valitsev sotsiaal-majanduslik ebakindlus. Kultuuriliste põhjuste

hulka kuuluvad peamiselt soov maailma näha ja reisida ning (kõrg)haridust omandada. Isiklike põhjuste alla paigutuvad ränne perekondlikel põhjustel või ränne pere loomise eesmärgil ning soov elus oma „tee“ leida (vt Lisa 3.2).

Tabel 1. Väljarände põhjuste esinemine meediatekstides (absoluutarvud ja protsendid).

	2012	2008
EPL	<u>Majanduslikud põhjused</u> 34 <u>Kultuurilised põhjused</u> 35 <u>Isiklik ja perekondlik</u> 10 Kõik kokku: 79	<u>Majanduslikud põhjused</u> 16 <u>Kultuurilised põhjused</u> 6 <u>Isiklik ja perekondlik</u> 1 Kõik kokku: 23
PM	<u>Majanduslikud põhjused</u> 20 <u>Kultuurilised põhjused</u> 5 <u>Isiklik ja perekondlik</u> 7 Kõik kokku: 32	<u>Majanduslikud põhjused</u> 21 <u>Kultuurilised põhjused</u> 4 <u>Isiklik ja perekondlik</u> 5 Kõik kokku: 30
Kõik kokku	<u>Majanduslikud põhjused</u> 91 (55%) <u>Kultuurilised põhjused</u> 50 (30%) <u>Isiklik ja perekondlik</u> 23 (15%)	

Nii 2008. kui ka 2012. aasta meediatekstides esines väljarände peamise põhjusena majanduslik aspekt (55%), kõige sagedamini esitati põhjustena (erialase) töö puudumist Eestis ning soovi sissetulekuid ja elujärge parandada. Vähemal määral oli väljarände põhjuseks ka soov karjäärivõimalusi suurendada.

Tööpuuduse tõttu (1) lahkuvad ka kõrgharidusega inimesed välismaale madalamat kvalifikatsiooni eeldavat tööd tegema, näiteks õpetaja või haiglatöötaja läheb Soome koristajaks. Samas võib inimesel Eestis ka töökoht olemas olla, ent lahkutakse ikkagi – madala palga (2) tõttu. On ka neid, kelle jaoks palganumber ei ole primaarne – töötaja eesmärk on (3) end näiteks tööalaselts harida ning välisriiki kolitakse seetõttu, et Eestis sarnased ametialased väljundid puuduvad. Seega on rände ajendavad tegurid erinevad, aga tulemus on sama: Eestist lahkutakse.

- (1) *Järjest rohkem Eesti elanikke läheb siin valitseva tööpuuduse tõttu Soome. Eesti majanduse langust on märgata ka tööpuuduses ja järjest enam õpetajaid ja haiglatöötajaid läheb põhjanaabrite juurde koristajateks. (Tööpuudus Eestis ajab inimesed Soome. EPL 2008)*
- (2) *«Kui keskmine tunnipalk on vaid 2,11 eurot ja Soomes, Inglismaal või Norras teenivad hooldajad kordades rohkem, siis nad lähevadki, kusjuures alati sugugi mitte hooldajaks, vaid ka koristajaks,» nentis tervishoiutöötajate kutseliidu president Iivi Luik. (Kaks täistöökohta, aga palk jääb alla keskmise. PM 2012)*

- (3) „...*ma töötan praegu rahvusvahelises institutsioonis, kus mul on vahetu kontakt vähemalt 27 eri riigi kodanikega. See avardab võrratult silmaringi ja harib. Taolise kogemuse omandamise võimalus Eestis puudub.*“ (Talent, kes ei tule koju: Airis Meier Brüsselis EPL 2012)

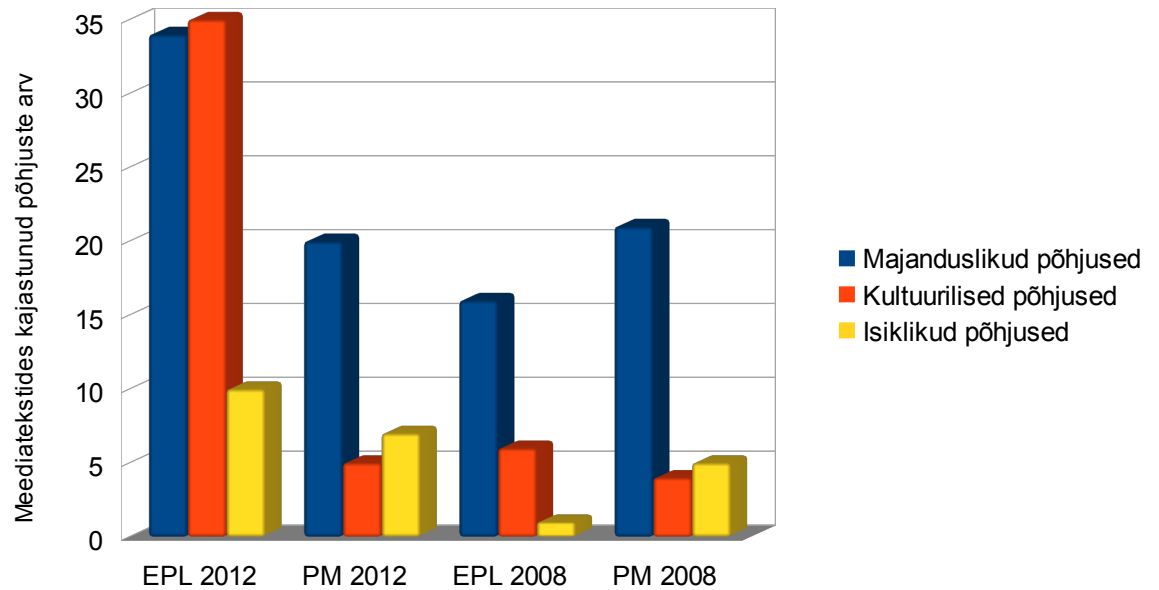
Olulisuselt järgmine Eestist lahkuma ajendav tegur on kultuurilised põhjused (30%), mille peamise argumendina esitatakse välisõpingud. Meediatekstides kajastati peamiselt üliõpilaste õpinguid välisülikoolides, ent esindatud oli ka välismaa koolis õppinud õpilaste kogemused. Õpingute teemat kajastati enim 2012. aasta Eesti Päevalehes.

Õpilaste (1) ja üliõpilaste (2) väljarännet kajastanud meediatekstides tuuakse välja mitmeid kultuurilisi aspekte: oluline on seotuse tunne elukohariigiga ja tajumine, et ollakse riigi jaoks vajalik. Meediatekstis tõusevad need aspektid esile seoses vene noorte sooviga Eestist lahkuda. Neil ei ole võrreldes oma eestlastest eakaaslastega tõenäoliselt nii palju sotsiaalset kapitali (väga hea eesti keele oskus, eestikeelne suhtlusvõrgustik jne), eriti ilmneb see regionaalselt piiritletud Ida-Virumaal. Eesti jaoks on hoiatav märk ka see, kui soovitakse lahkuda ilma selge eesmärgita, mis omakorda viitab ka asjaolule, et neil inimestel puudub elus siht.

- (1) *Kadi Vaher (17) õppis aasta Saksamaal Heidelbergis. Paljud gümnaasiuminoored käivad vahetusaastatel, kuid Kadi viis Saksamaale isa töökoht.* (Külalised ja kohalikud koolis EPL 2012)

- (2) *Paljud kohalikud vene noored hakkavad tõsiselt mõtlema selle peale, kas neile on siin riigis kohta, kas nad saavad ennast tunda siin nagu päris kodus. Paljud teavad täpselt, et tahavad lahkuda, seda on eriti kuulda-tunda Ida-Virumaal. Jääb isegi mulje, et neil ei olegi konkreetset eesmärki, kuhu sõita. Tahetakse lihtsalt lahkuda.* (Aleksi Ivanov: Eestist ära. Postimees 2008)

Kolmandale kohale paigutuvad isiklikud (15%) – perekondlikud, kogemuslikud ja isiksuslikud – põhjused (vt 3.2). Perekondlikud ajendid jagunevad omakorda kaheks: pereliikmega kaasrändeks (laps lahkub ema või isaga, naine/mees oma abikaasaga) ning teadlikuks/alateadlikuks lootuseks leida välismaalt elukaaslane/abikaasa. Kogemuslikud ajendid tähistavad soovi end välismaal täiendada ja harida (ei tähista akadeemilisi õpinguid, st eelkõige laiemalt silmaringi laiendamise vormis) ning isiksuslikud ajendid hõlmavad soovi oma elus midagi muuta: teha kannapööre, leida elus oma tee/õnn ja motivatsioon.

Joonis 5. Eestist lahkumise põhjuste arv Eesti Päevalehes ja Postimehes.

Perekondlik põhjus ajendab inimesi väljarände näiteks juhul, kui kolitakse välisriiki eesmärgil (1) elada koos oma abikaasa ja lastega või vastupidi, (2) välismaale kolitakse üksi, kuid sihtriigist loodetakse leida endale sobiv kaaslane. Elukaaslase/abikaasa otsimise ja leidmise teema tõusis päevakorra 2012. aasta lõpus, mil teatavaks olid tehtud 2011. aasta rahvaloenduse tulemused: enamikus Eesti omavalitsustes on 20-34aastaseid mehi märgatavalt rohkem kui samas vanuses naisi (Kahu 2012). Sellest ajendatuna tõstatas Postimees probleemi päevakorra ning tellis arvamusiidritelt nähtust kommenteerivaid arvamusi lugusid. Probleemi olemus konstrueeriti ajalehes selliselt, et Eesti naised on maalt linna kolinud, sealt edasi liigutakse välismaale, kust tõenäoliselt endale ka kaaslane leitakse. Eestisse tagasi ei taheta tulla, sest džentelmene ei ole ning nii jäävadki Eesti mehed vanapoisteks.

Üks teema kommenteerijaist – Rein Taagepera – toob pruudipõuaks tituleeritud tendentsi peamise põhjusena välja meeste endi vajakajäämised (mühaklik joodiklus, joodiklik mühaklus, Ligi-Ansipi sõnavara kasutamine jne). Taagepera kasutab ka väljendit „jalgedega hääletama“, mis viitab isikuvabadusele ja valikuvõimalusele minna sinna, kus inimese jaoks tundub parem olevat. Taagepera tõstab esile ka välismaa

meeste parema käitumiskultuuri ning hoiatab, et kui praegu olukorda lahendama ei hakata, siis hiljem on märksa keerulisem midagi teha.

- (1) *Ega haigekassa tea, et tulime aastaks Soome kooli, et pere saaks koos olla. Oma eestlasest isa juurde. Eesti kooli hingekirjas on poiss individuaalõppijana edasi.* (Triin Aimla-Laid: Eesti, ära viska meid ära! PM 2012)
- (2) *Kui mõelda, kui palju mühaklikku joodiklust ja joodiklikku mühaklust märgatav osa eesti meestest peab mehelikuks, siis ei üllataks, kui teatav osa naisi hääletaks jalgadega – või ajutiselt välismaal olles ja meeldivama kohtlemisega harjudes kõhkleks naasmast.*
Siis, kui pruudipõud ka Tallinnas ilmnähtavaks muutub, on juba üsna hilja. Purjutavad matsud poisud ja Ligi-Ansipi sõnavaraga juhtkond ei ole nii kütkestavad, kui nad ise arvavad. (Rein Taagepera: pruudipõud vanapoisistab Eesti? PM 2012)

Väljarände ajendid on enamasti omavahel põimunud: (3) näiteks arst kinnitab, et tema peamine põhjus oli end välismaal täiendada, ent lisab juurde, et välisriigis on ka teenistus suurem, sealjuures vaeva tuleb vähem näha. Samas leidub ka inimesi, kelle (4) väljarände ajendid keskenduvad oma isiksuse arengule. Nii näiteks läks Liisi Koikson Londonisse, et õppida enda kohta midagi uut, distantseeruda oma minast Eestis, teha oma elus kannapööre, saada tagasi sisemine motivatsioon.

- (3) *„Kindlasti ei läinud ma ära raha pärast,“ rääkis Leedu, kuid lisas, et ei saa eitada, et Soomes teenib vähema vaevaga rohkem raha. Samuti soovis ta toona minnes ennast täiendada ja Eestis Leedul seda võimalust ei olnud.“* (Üha vähem arste eelistab Eestile karjääri mõnes välisriigis. PM 2008)
- (4) *„Läksin, et avastada enesest midagi uut. Leidsin, et on aeg suureks saada ja olla organiseeritum. Mul oli vaja distantsi enda minast siin riigis,“ võtab ta põhjused lühidalt kokku. Kannapöörde vajalikkuses pole Liisi hetkegi kahelnud. „Mul polnud enam motivatsiooni. Sest no ma ei võtnud enam telefoni vastu. Ei tahtnud vastata, hoolimata sellest, et see oleks võinud olla mõni töövõimalus,“ tunnustab Liisi.* (Liisi Koikson: Eestis olin vajalikum, kuid Londonis on areng. EPL 2012)

On tõenäoline, et meediatekstide vahendusel ei esitata kunagi kõiki argumente, mis inimest väljarändele ajendavad. Samuti ei eksisteeri nimetatud põhjused iseseisvalt, vaid pigem on segunenud mitmed tegurid, mille koosmõjul inimene otsuse langetab. Sellisele järeldusele jõuab ka Jan Kaus oma väljarändeteemalises arvamuses. Ta toob välja aspekti, et kui Eestist lahkumise tendents jätkub, on Eestil oht välja surra. Peamiste rändekäitumist mõjutavate teguritena nimetab kirjanik Eesti ühiskonnas

levinud mõttelaadi, mida juhivad äärmine individualistlikkus ja võistluslikkus. Sellisest kirjeldusest võib järeldada, et väljarännanud jätvad kõrvale patriotismi ja kollektiivsed aspektid ning keskenduvad vaid iseenda heaolu tagamisele.

„Eestlaste lahkumine Eestimaalt on kummalise toimega asi, kuna seostub rahvusliku elutunde ühe olemusliku joonega – piiripealsuse tundega. Arvulise vähesuse tõsiasi kummitab mõnegi eestlase eneseteadvust. Kui mõni aeg tagasi oli esiplaanil iibekõvera küsimus, siis nüüd annab piiripealsuse tundele toitu just paljude kaasmaalaste siirdumine välismaale. /.../ Üleüldse on raske üldistavaid hinnanguid langetada, kuna lahkumine ei pruugi sageli toimuda ühelainsal põhjusel. Isiklikud ajendid võivad seguneda kultuurilistega. Tõepoolest on Eesti praeguse ühiskonna meelelaad kuidagi eriti palavikuliselt individualistlik ja võistluslik.“ (Jan Kaus: Eesti – keel ja maastik. PM 2012)

Võrreldes meediatekstides esitatud Eestist lahkumise põhjuseid viie aasta lõikes, on rõhuasetustes märgata muutusi: majanduslike aspektide osakaal on vähenenud ning isiklike põhjuste osakaal suurenenud. Samuti võib kahte meediaväljaannet võrreldes täheldada, et Eesti Päevalehe meediatekstides on kultuuriliste aspektide osakaal rohkem kajastust pälvinud kui Postimehes.

Kõrvutades saadud tulemusi Elis Vengerfeldti (2009) magistritööga, mis käsitles välja- ja tagasirände mediarepresentatsiooni aastatel 2004-2008, tuleb tõdeda, et meedia vahendusel esitatud põhjuste olemus ja järjekord on püsinud muutumatuna. Ka Katrin Oja (2005) ajude äravoolule keskendunud magistritööst nähtub, et lahkumise peamiseks põhjusteks on eelkõige majanduslik aspekt. Ajude äravoolu esindajad lahkuvad peamiselt seetõttu, et ennast teostada ning töötada / elada / õppida paremates tingimustes kui Eestis võimalik oleks. Seega on peamised rände ajendavad tegurid püsinud viimase kümne aasta jooksul muutumatutena.

VÄLISMAAL ELAMISE PLUSSID JA MIINUSED

Selleks, et saada ülevaadet välismaal elamise plussidest ja miinustest, kodeeriti kõik tekstides esitatud tegurid ning jaotati kolmeks grupiks: majanduslikud põhjused, sotsiaalsed (ühiskondlikud) põhjused ja muu. Neist kõige rohkem mainiti majanduslikku põhjuseid: kõrgemat palka, paremat elu- ja/või töötingimusi, suuremaid ametialaseid võimalusi ja omandatud kogemusi. (vt Lisa 3.22)

Kultuurilistest teguritest nimetati kõige sagedamini välismaa inimeste

rõõmsameelsust ja avatust ning kohaliku rahva mentaliteeti. „Muu“ alla kuulusid erinevad tegurid: (1) ilm, (2) ei toeta maksumaksjana Tallinna linna, ei pea end teistele tõestama jne.

- (1) *Eestis pole mul võimalik pidada täiskohaga koduabilist. Kenyas on rohkem päikest ja parem ilm. Kenyas on mul võimalik väikese vaeva ja rahaga muuta paljutki teiste inimeste jaoks paremaks.* (Talent, miks sa koju ei tule? Kadri Humal-Ayal Kenyas. EPL 2012)
- (2) *Isegi siit kaugelt on vastik jälgida, mis riigikogus ja poliitikas toimub. Eks seesama toimub siin ka, aga Eesti käekäik on ikka lähedasem. Kuidas vanurite, hariduse, arstiabi jne teemal käitutakse, seda on vastik vaadata. Tallinna linna idiootlik käitumine. Mina vähemalt maksumaksjana neid ei toeta.* (Miks Lauri Mattus Kambodžast tagasi ei tule? EPL 2012)

Võrreldes 2008. aastaga esitati 2012. aasta meediatekstides märgatavalt rohkem põhjusi, miks välismaal on hea elada. Enamik tegureid olid esitatud inimese isiklikust heaolu aspektist lähtuvalt: välismaalaste rõõmsameelsus/temperament, parem kliima, tolerantsem ühiskond, inimsõbralikumad ametnikud, odavam toit jne.

Ma ei pea kellelegi tõestama, et olen parem ja tublim ja andekam kui teised. Niikaua kui kellelegi liiga ei tee, võid elada üsna palju oma reeglite kohaselt, ühiskondlikud reeglid on muidugi olemas, aga neid võib teatud piires ignoreerida. Positiivsed ja lõbusad inimesed. (Talent, miks sa koju ei tule? Mae Merusk. EPL 2012)

Üleüldse näikse arvatavat, et Eestis on ilma erinevate, teistmoodi mõtlevate, käituvate ja väljanägevate inimesteta parem. (Talent, miks Sa koju ei tule? Anna-Maria Penu Panamas. EPL 2012)

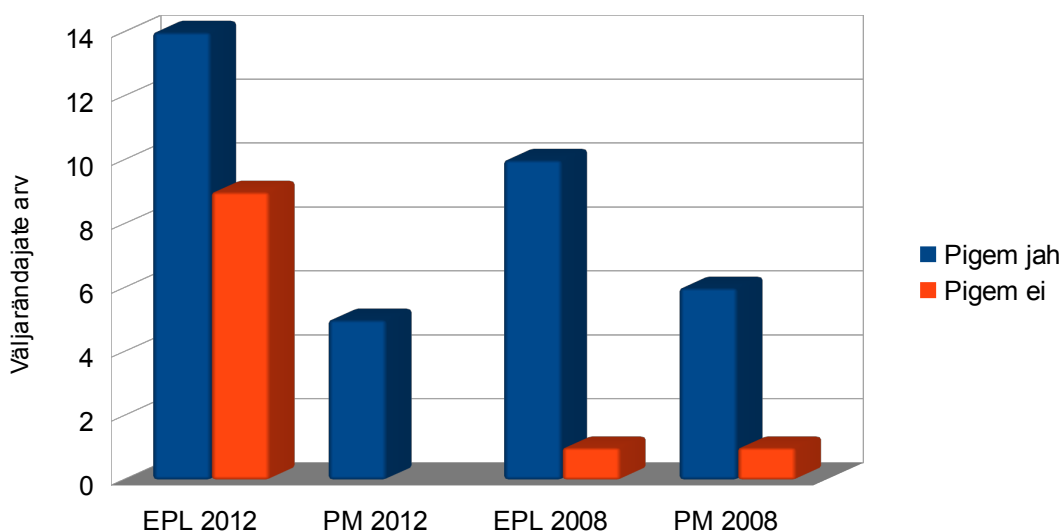
Analüüsist selgub, et meediatekstides räägitakse välismaal elamise miinustest vähe. (vt Lisa 3.23) 2012. aasta väljaannete põhjal saab tõdeda, et meediatekstides jääb väljarände negatiivse küljena enim kõlama sotsiaalse võrgustiku Eestisse jäämine – sõbrad ja sugulased, kellest hakatakse eemal olles puudust tundma. Tulemustest võib järeldada asjaolu, et need, kes on välismaale läinud, keskenduvad pigem seal elamise positiivsetele aspektidele. Võimalik, et kui tagasirändajaid oleks rohkem, räägitaks ka välismaal elamise miinustest rohkem.

VÄLJARÄNDAJATE EESTISSE TAGASITULEMISE PLAAN

Väljarändajate valikuid kajastavate meediatekstide puhul on tähelepanu

pööratud sellele, kas ja kui palju infot sisaldavad meediatekstid inimeste Eestisse tagasi naasmise plaanide kohta. Valimisse kuulunud tekstides kodeeriti kõikide kõneisikute või kirjeldatud inimrühmade hoiakud.

Analüüsist ilmneb, et paljudes artiklites oli keskendutud oleviku kirjeldamisele ning väljarändaja tulevikuplaanidest puudub igasugune info. Juhul, kui tagasirände plaane on meediatekstis kajastatud, siis olenemata aastast ja väljaandest väljendatakse enamasti üldist soovi Eestisse tagasi tulla.

Joonis 6. Väljarändaja plaan Eestisse tagasi tulla (absoluutarvud).

Infot, kas väljarändajad on teinud reaalseid ettevalmistusi tagasitulekuks, kajastatakse meediatekstides veelgi vähem. Ent nendes tekstides, kus käsitletud on ka inimese tulevikuplaane, ilmnes tulemusena 2012. aasta puhul huvitav paradoks – Postimehes ilmunud tekstides on eranditult kõik teinud ettevalmistusi Eestisse naasmiseks, samas Eesti Päevalehes üle 60% väljarännanutest ei ole teinud reaalseid ettevalmistusi (vt Lisa 3.3). Sellest võib järeldada, et üha enam võtavad meedia vahendusel sõna inimesed, kes on välismaal sisse elanud ning peavad tagasipöördumist võimalikuks alles kunagi hiljem, näiteks pensionieas. Samas on ka võimalik, et Eesti Päevaleht ja Postimees on kajastanud erinevaid inimrühmi – ühed on keskenud välismaa elu eelistele ning on ühiskonda sisse elanud, võib-olla abikaasa/elukaaslase

leidnud, teised on aga Eestiga tugevamalt seotud ning plaanivad seetõttu tagasi tulla.

Väljarändaja ei plaani Eestisse tagasi tulla, kui ta on nii emotsionaalselt kui ka geograafiliselt sidunud end mõne välisriigiga. Indiviidi tasandilt piisab argumentidest, et igapäevaelu, töö ja hobid on seotud praeguse elukohaga ning Eestisse tulek tähendaks isiku jaoks võimaluste ja tema isiksuse piiramist.

Minu tee lookleb väljaspool Eestit nii geograafilises mõttes kui ka emotsionaalsel tasandil. Hetkel ei saaks ma elada Eestis elu, mida elan, tegeleda asjadega, mis mind liigutavad, uurida teemasid, mis mind huvitavad. Olla kõik see, kes ma olla võin. (Talent, miks Sa koju ei tule? Anna-Maria Penu Panamas, EPL 2012)

Kontentanalüüsist tulenevalt võib järeldada, et meedia poolt esitatud representatsiooni kohaselt on Eesti kodanikud peamiselt väljarändaja rollis ning välisriigis viibimise kestus on sageli ka asjaosalistele endile teadmata. Tagasitulemise plaane ning reaalseid samme selle suunas kajastatakse meediatekstides vähe.

EESTISSE TAGASIRÄNDAJA

Meedia loodud tervikpildi analüüsimisel on otstarbekas vaadelda ka neid, kes on Eestisse tagasi tulnud. Analüüsist ilmneb, et sarnaselt väljarändajaga ei ole ka tagasirändaja puhul inimese sugu enamasti täpsustatud. Juhul, kui info on tekstis olemas, on märgata naiste ülekaalu. Samuti ei ole tagasirändaja rahvuslikku päritolu enamasti mainitud, ent kui on, siis peaaegu alati on tegemist eestlasega. Võrreldes väljarändaja profiiliga kajastub tagasirändajate profiilis veelgi harvem, mis ametit tagasirändaja peab või pidama hakkab. Meediatekstides kajastatud tegevusalad varieerusid, seega ei ole võimalik ametite osas üldistusi teha. Kui inimene rändas tagasi, siis kõige sagedamini oli mainitud tema senise elukohana Suurbritannia. Tagasirändaja kohta meediatekstides sünonüüme ei esinenud, mis viitab omakorda sellele, et väljarände teemat kajastatakse rohkem ning seetõttu on ka valdkonnaga seonduv sõnavara mitmekesisem (vt Lisa 3.24 ja Lisa 3.25).

Info vähesus väljarändaja kohta on seletatav ühelt poolt sellega, et ka väljarännet kajastavate tekstide hulk on väike. Samas ei ole ka kõigis tagasirännet puudutavates tekstides infot eelpool nimetatud karakteristikute osas – põhjus seisneb selles, et sageli kõneldakse kujuteldavast inimesest, mitte teadaolevast konkreetsest isikust.

EESTISSE TAGASIRÄNDE PÕHJUSED

Meediatekstide analüüsist ilmneb hulk erinevaid põhjuseid, mis ajendavad inimesi remigreeruma. Samas ilmneb välja- ja tagasirände põhjuseid kõrvutades, et kui väljarände põhjustena kordusid mitmed aspektid, siis tagasirände spekter on märksa laiahaardelisem (eriti 2012. aastal), ent sageli korduvaid elemente on vähe (vt Lisa 3.4). Tagasirände põhjused koondati kolmeks grupiks (sotsiaal-majanduslik, kultuurilis-ühiskondlik ja isiklik põhjus). Meediatekstides esitatud tagasirändele ajendavad tegurid jagunesid võrdselt kõikide gruppide vahel ning mõjutavad seega võrdsel määral Eestisse tagasipöördumist.

Sotsiaal-majanduslike põhjustena seostusid väljarändajate jaoks peamiselt kaks tegurit. Esiteks, töösuhte lõppemine või töö puudumine välisriigis. Selles kontekstis kajastus enamasti ehitajate ja teiste oskustöölise probleem. Teise olulisema märksõnana esines Eestist (huvitava) tööpakkumise saamine.

Tagasirändele ajendab (1) töösuhte lõppemine või asjaolu, et tööd polegi leitud. Nii on inimesed jäänud tänavale või sadamasse ööbima ning Eesti konsulil on Soomes tulnud iganädalaselt tegeleda kindla töö ja elukohata inimestega. Teine olukord, mil inimesed tagasi rändavad ja mida ühiskonnas loomulikuks peetakse, on (2) tagasiränne pärast ülikooli lõpetamist. Alati ei plaanita otseselt tagasi tulla, aga tõukejõuks võib saada hoopis parima tööpakkumise saamine Eestist. Meediatekstides ei ole sellise stsenaariumi kirjeldamine kõige tavapärasem nähtus, et Eestisse tullakse hea töö tõttu. Väljendi „elu teeb korrekture“ kaudu väljendab ka tagasirändaja ise, et sellist sündmustekäiku ta vähemalt esialgu oma elus ette näha ei osanud.

- (1) *„Soome politsei viib Eesti saatkonda viimasel ajal vähemalt ühe inimese nädalas, kes ei ole Soomes tööd leidnud ja on jäänud sadamasse või tänavale ööbima. ././ Eesti konsul Soome Vabariigis Viktoria Tuulase kinnitusele ei ole selles midagi üllatavat. "Küll aga ütleme see sagedus - kord nädalas - see on juba päris tihe". (Eestist pärit ehitajate maine on Soomes langemas. EPL 2008)*
- (2) *Kui Amsterdamis õpingud lõpetasin, teadsin, et järgmine samm elus on töö otsimine ja see ei ole lihtne. Otsust plaani Eestisse tagasi tulla ei olnud, kuid elu teeb korrekture ja kõige huvitavam tööpakkumine sattus tulema kodumaalt. (Ave Tampere: Põhjus, et tagasi tulla. EPL 2012)*

Ühiskondlik-kultuuriliste põhjustena kordusid tekstides õpingutega seotud ränne (välisõpingute lõppesid või tuldi Eesti ülikooli õppima), samuti kodumaa patriotism ja hoiak, et Eesti ühiskonnas toimuv läheb korda. Kui võrrelda välja- ja tagasirännanute meediakajastusi, siis väljarände puhul tuuakse esile üksnes isiklikku või siis oma perekonna heaolu.

Olukord, mil (1) mainekas ülikoolis välisõpingute lõppedes tullakse Eestisse tagasi, kusjuures sinna olid tekkinud juba sõbrad ning oleks saanud ka töökoha, ei ole meediatekstis väga tavapärane. Tagasirändaja otsuseid selgitab artiklis ilmnev argument, et inimene valmistub oma eestlasest kihlatuga pulmadeks ning nad soovivad tulevikus ka oma lapsed Eestis üles kasvatada. Samas ei ole välistatud ka olukord, mil (2) eestlane tuleb Eestisse elama koos oma välismaalasest elukaaslasega ning puudust tuntakse Eestis nii iseenesest mõistetavatest oludest nagu võimalusest elada ja tegutseda emakeelses kultuuriruumis, siinsast loodusest ja hõredamast asustatusest, samuti võimalusest oma kogukonna heaks midagi ära teha.

- (1) „Kindlasti on kahju lahkuda. Olin seal ju viis ja pool aastat, seal on paljud sõbrad, mõnusad kohad, linn, mis muutus koduks. Ning ka töö oleksin kindlasti leidnud, sest võimalusi oli./.../ Berkeley ülikool on nii nimekas, et kui selle oled lõpetanud, on sul väga head šansid saada kuskile San Franciscosse tööle. (Martti Aljand: ka USA-s pakuti mulle ametlikku treenerikohta.“ EPL 2012)
- (2) Täna on aga heameel reastada peamised argumendid, miks üks paljudest piiri taha kolinutest on meie sekka tagasi tulnud. /..! Võimalus elada lummas Kalamajas ja toetada selle unikaalse piirkonna arengut. Tunne, et Eesti ühiskonnas toimuv läheb korda ja „omad probleemid“ on lähedasemad kui „võõrad rõõmud“. Mõnusalt palju ruumi ja loodust, kus soovi korral iseendaga olla. Privileeg elada ja tegutseda emakeelses kultuuriruumis. (Margot Roose tuli koju! EPL 2012)

Üks omanäolisemaid vastuseid, millest üks tagasitulija kirjutas, puudutas isikliku sotsiaalse ruumi olemasolu (=minu maa) ja tõenäoliselt mälestustel põhineva nostalgia tähtsust rändeotsusele: eestlaste harjumuspärane seotus loodusega ning sellega seotud harjumused, mida ei saa suuremates riikides ja linnades rakendada.

Eestisse tõmbab tagasi nii sõprade kui ka tillipõdsaste lõhna pärast aiamaadel.
(Vestlusring: kuidas me tagasi tulime. EPL 2012)

Kolmanda olulise kategooriana nimetati personaalseid põhjuseid. Isiklik Eestisse naasmise ajend väljendus eelkõige soovis olla oma sotsiaalsele võrgustikule

(pereliikmed, sõbrad) lähemal, mis seondub omakorda stabiilsema elustiili ja üksiolemisest küllastumisega. Samuti nimetati Eesti eeliseks turvalist keskkonda, kus lapsi kasvatada. Samas ilmnes sotsiaalsete võrgustike ja turvalisuse seos eespool ka Soome kolinud pere näitel, seega võib eristada nii institutsionaalset kui ka ümbruskonnast tingitud turvalisust, mida inimesed vajavad.

Tagasirändeale ajendavad (1) soov olla sotsiaalsele võrgustikule lähemal, eriti kui töö toimub graafiku alusel ning stabiilset elukohta ei olegi. Tekstinäite põhjal inimene esialgu küll hindab uusi reisikogemusi ja -elamusi, ent peagi tüdineb sellest ning hakkab hindama pigem stabiilsust ja oma perest. Samuti on (2) mõjuv tagasirändeale ajendav tegur turvaline elukeskkond, mida soovitakse oma tulevastele lastele pakkuda, eriti kui välisriigis tajutakse elukeskkonda vähemturvalisena. Samuti on oluline roll pereliikmete geograafilisel lähedusel, kui hinnatakse perekondlikke väärtusi.

- (1) *Tagasi Raid enda sõnul siiski enam minna ei taha, sest põnev töö oli samal ajal ka väga kurnav. "Seal töötades polnud nädalapäevi, elu käis graafiku alusel ja kohvri otsas," tõdes ta. Küllastumine saabus hetkel, kui ta taipas, et vajab stabiilsust ja peret. "Väsisin lõpuks iseenda pildistamisest ja pidevast üksiolemisest. (Minu elu Gulf Airi stjuardessina. EPL 2008)*
- (2) *Olen väga perekeskne inimene. Kõik mu lähedased, välja arvatud Triin, on Eestis. Lisaks on veel igasuguseid muid väga tähtsaid põhjuseid. /../ Lehes kirjutati, et Tallinn on Euroopa mõrvapealinn või midagi sellist. No teate, nii palju kui mina olen kogenud, pole USA-s lastel üles kasvades sellist vabadust nagu Eestis. Vanemad ei julge lasta lastel mitte midagi ise teha või kuskile minna. Mina tahaks tulevikus oma lapsed ikkagi üles kasvatada just Eestis. (Martti Aljand: ka USA-s pakuti mulle ametlikku treenerikohta. EPL 2012)*

Lisaks eespool nimetatud põhjustele näevad tagasitulnud veel teisigi Eestis elamise plusse. Peamiselt ilmnesid need Eesti Päevalehes ilmunud intervjuus „Vestlusring: kuidas me tagasi tulime“, kus tagasirännanud esitasid nende jaoks olulisi tegureid. Nimetati näiteks Eesti piimatooteid, riiklikke toetusi, haridussüsteemi ja ühiskondlikku suhtumist.

Jahnke: *Eestis on lastetoetus, on haigekassa kindlustus, USA-s pead tervisekindlustuse ise ostma... Mulle meeldib, et Eestis ei pea kohe oma vastsündinu kõrvalt tööle minema, Ameerikas on lapsepuhkus vaid kuus nädalat. USA-s on tavaline puhkus ainult kaks nädalat, Eestis on see vähemalt 28 päeva. Ja kolmas asi on veel: Eesti jogurt ja piimatooted.*

Floehr: *Rääkides veel haridusest ajab mul ihukarvad püsti, et Saksamaal saad juba pärast neljandat klassi soovitusel, kas minna edasi gümnaasiumi või*

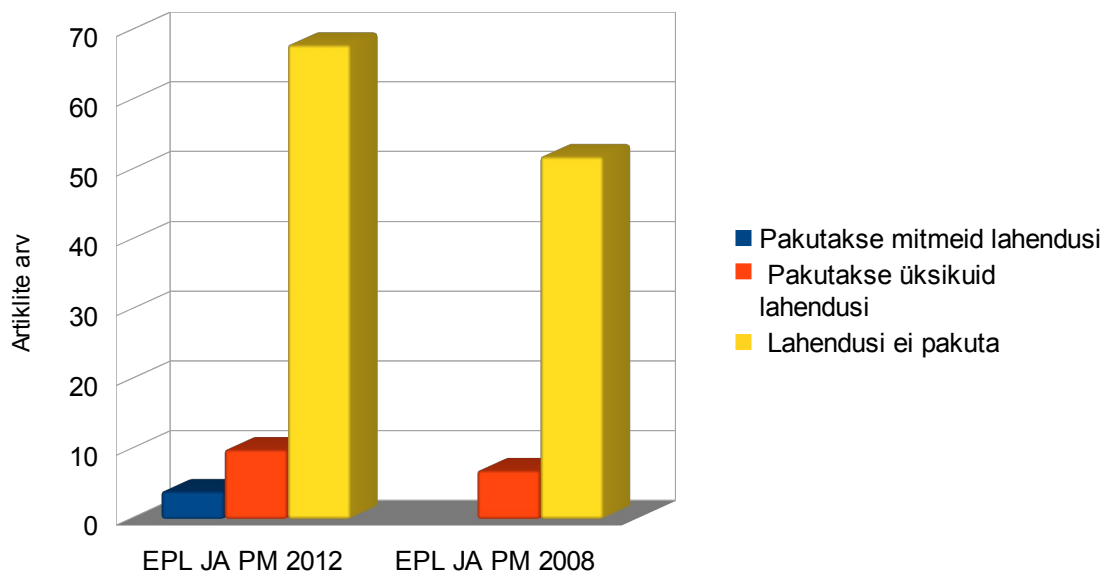
põhikooli. Eestis toimub see valik vanemas vanuses, kus on teadlikkus suurem. Annist: Eestis ei ole ka õnneks nii ilmset klassiühiskonda nagu Inglismaal. See on ka üks põhjus, miks ma ei taha lapsi seal üles kasvatada. Panebki imestama, et need, kes siinse poliitikaga üritavad seda ka Eestisse rajada – kas nad ei saa aru, mida see teeb tegelikult kõigiga, mitte ainult rataste vahele jäänutega?

Kokkuvõttes võib öelda, et põhjus, miks üks inimene otsustab Eestisse naasta ja teine mitte, peitub enamasti kui Eestimaises toidus või ühiskondlikus korras – vastasel juhul ei oleks inimesed välisriigis mitmeid aastaid juba elanud. Samas võib mitmete tegurite koosmõjul saada määravaks just mõni pisiasia. Kui meedias kajastataks rohkem tagasirännanute kogemusi, saaks meediatekstide pinnalt teha ulatuslikumaid järeldusi.

IDEED VÄLJARÄNDE VÄHENDAMISEKS

Eesti Päevalehe ja Postimehe meediatekstides jääb kõlama arusaam, mille kohaselt väljaränne on iga inimese vaba valik ja otsus ning Eestist lahkudes inimesed lihtsalt kasutavad oma õigust. Samas 2012. aasta meediakajastustes kerkib esile ka käsitus väljarändest kui probleemist. Seetõttu on meediatekstide fookuse osas oluline jälgida, kuidas pakuvad teksti autorid omapoolseid lahendusi: kuidas väljarännet vähendada ja tagasirännet suurendada.

Tulemused kahe aasta lõikes on üldjoontes samasugused: enamik (85%) meediatekstide autoreid või tekstides esinenud allikatest ei paku omapoolseid lahendusi, pigem käsitletakse olukorda paratamatu nähtusena. Vähemal määral pakutakse välja mõned lahendused (12%) ja veelgi vähem (3%) pakutakse meediatekstides mitmeid lahendusi. Väheste lahendustega meediatekstideks loeti neid, kus oli kuni üks-kaks võimalikku lahendust esitatud (vt Lisa 3.5). Aastate omavahelises võrdluses ilmneb, et meediatekstitid, kus oli esitatud rohkelt ettepanekuid väljarände vähendamiseks, ilmusid eranditult 2012. aastal. Esitatud joonisel on näidatud Postimehes ja Eesti Päevalehes ilmunud lahenduste hulka vaadeldud perioodi jooksul.

Joonis 7. Väljarände teemakäsitus Eesti Päevalehes ja Postimehes 2008. ja 2012. aastal (absoluutarvud).

Meedia vahendusel kirjeldatakse eelkõige Eestis valitsevat (1) olukorda ja võimalikku tulevikustsenaariumi – nii kirjutab arvamussloo autor Eestist kui vananeva rahvastiku ja tugeva identiteediga rahvast, millest on vähe kasu, sest nooremad ja andekamad on välismaale läinud, olemata tutvustavaks vahelülis ülejäänud maailma ja Eesti vahel. Ometi leidub ka neid meediatekste, kus (2) autor(id) on välja toonud probleeme, mille lahendamine lihtsustaks tagasirännet. Vähemalt osad esitatud põhjused (lühikesed lasteaiajärgkorrad, üürituru vähenemine, avatus) on samal aastal meedias veel teisteski artiklites kajastust pälvinud ning võimalik, et ka see loetelu on saanud kampaania „Talendid koju“ loodud infomaterjalide kaudu. Põhjused, millega tegelema peaks, on eelkõige seotud kultuuri ja poliitikaga, sotsiaalse turvatunde tekkimisega.

- (1) *Veel irooniat: kuna lahkuvad nooremad ja võimekamad, jääb Eestisse vähenev, vananev elanikkond, kelle lootus identiteeti säilitada saab loogiliselt vaid kahaneda. Kelle ilmavaade peab seega nihkuma veelgi rahvusliku pooluse suunas, muutes maailmale jääva osa Eestis veelgi kitsamaks. (Ahto Lobjakas: jääst ja jääjatest. PM 2012)*
- (2) *Eesti peab inimeste siiajäamise ja tagasikolimise nimel pingutama. Kuidas? See võib tähendada väga erinevaid asju: korralikke õppetoetusi ja head*

ülikooliharidust noortele, et nad õpiksid siin; lühikesi lasteaiajärjekordi, et Eestisse naasnud noored pered, kes last kohe pärast sündi järjekorda pole pannud, ei avastaks, et nüüd on koha saamine võimatu; mobiilsust soosivat eluasemepoliitikat ja üürituru korrastamist; tulumaksuvaba miinimumi tõusu ja kõige vaesemate maksukoormuse vähendamist; mõnusat euroopalikku elukeskkonda ning avatust – et pikalt välismaal olnud tunneksid, et nende kogemusi siin hinnatakse. (Juhtkiri: Elada Eestis on teadlik valik. EPL 2012)

Kõrvutades lahendusi pakkuvaid meediatekste omavahel, võib tajuda Eestis elavate inimeste hoiakuna peamiselt suhtumist, et probleemidega peaks tegelema valitsus (nt seadusi muutma) ning ühiskond ehk meie. Samas väljarännanud ning tagasi mitte tulla soovivad inimesed toovad esile üldist ühiskonnas valitsevat negatiivsust. Teisisõnu: Eestis elavad inimesed defineerivad suurema tõenäosusega, kelle tegemata töö või pädevusse mõni probleem kuulub, väljarännanud teevad üldistuse pigem kogu Eesti kohta.

Ajakirjanik interpreteerib (1) tagasirännet takistava probleemina eelkõige üürikorterite illegaalsust ning probleeme enda sissekirjutamisel. Samas peetakse ka väljarännet probleemiks (2), mida seostatakse rahakultusega. Vähene patriotism ja tarbijamentaliteet pannakse lapsevanemate süüks, kes ei ole lastele õigeid väärtusi õpetanud.

- (1) *Paljud Eestisse kolinud ei taha esiotsa osta endale oma korterit, vaid eelistavad kodu üürida. Vähemalt esimeste siin elatud aastate jooksul, mil pole veel selgegi, kui pikaks ajaks siia jäädakse. Nagu kurdab kõnealune õpetaja, on aga suureks probleemiks Eesti üürituru illegaalsus: lõviosa omanikke ei luba üürnikel end nn sisse kirjutada. Kuidas sa tunned end kodus korteris, kuhu ei tohi end sissegi kirjutada? /.../ Eesti poliitikutel oleks aeg see teema ette võtta: selgitada välja põhjused, miks suur osa Eesti üüriturgu on illegaalne ja mida teha selleks, et omanikud suhtuksid üürikorterisse sissekirjutamisse positiivsemalt. (Küll-Riin Tigasson: Eestisse naasmist takistavad esmajärjekorras pisiasjad. EPL 2012)*
- (2) *Vähe kodust patriotismi. Raha, mitte aga vaimuvara kultus ka kodudes. Kindlasti on siin omajagu süüid praegusel keskealiste põlvkonnal, kes püüdis sovetiajal puudu jäänud kaupadega oma lapsed üle külvata. Edendas loomis- ja hoidmiskultuuri asemel tarbimismentaliteeti, kuni masu pisut kainestas. Aga kulla emad-isad, millal käisite oma lastega viimati kohalike monumentide juures nende tausta selgitamas? (Kasutamata võimalused lahkumise peatamiseks. EPL 2012)*

Võimaliku väljarännet vähendava lahendusena nähakse ka (3) arstide töötingimuste parandamist ja töökoormuse vähendamist. Samuti seostub arstide

teemaga Soome-kontekst ja sealse haiglasüsteemi eelised, mistõttu arstid meelsasti sinna lähevad. Haiglareformi võrreldakse koolireformiga: mõlemaga tegeletakse Eesti ühiskonnas, ent kummagagi pole veel lõpule jõutud. Väljarändaja aspektist vaadatuna (4) tuleks muudatusi alustada Eestis inimese tasandilt – muuta suhtumist näiteks lihttöölisesse ja väljarändajatesse.

- (3) *Selleks et noorte lahkumist vähendada, tuleks nendega rääkida ja lahendusi leida. Paljud on Eestist lahkunud proosalisel põhjusel: Soomes saab üldarstina töötada juba enne residentuuri läbimist, Eestis mitte. Eestiski on algatatud vastav seadusemuudatus – ja see on hea. Tähtis on luua arstidele head töötingimused ja vähendada töökoormust: see ei ole tühi sõnakõlks. Töökoormust saab vähendada, kui tervishoiuraha tõhusamalt kasutada – näiteks viia lõpule pooleli olev haiglareform. Aga valitsus julgeb millegipärast sulgeda pigem kodulähedasi koole kui haiglaid – ehkki koolis tuleb erinevalt haiglast käia iga päev. (Juhtkiri: Liiga lihtne lahendus. EPL 2012)*
- (4) *Ajakirjaniku teemapüstitus: viis põhjust, miks ma Eestisse tagasi tulla ei taha. Ma oleksin tahtnud, et küsimus oleks esitatud positiivsest küljest: viis põhjust, miks ma tahaksin tagasi tulla. Kui me kõik prooviksime asju näha natuke rohkem klaas-on-pooleldi-täis-küljest ja annaksime seda sooja ja elurõõmsat suhtumist ka teistele edasi, ei peaks enam selliseid artikleid kirjutama. Alustame sellest, et soovime kassirile head päeva, ja siis sealt juba edasi! (Talent ei tule koju: Piret Kikas Brüsselis. EPL 2012)*

Tekstide kaudu joonistub välja hoiak, mille kohaselt Eestis olevad inimesed arvavad, et muuta tuleb seadusi, süsteeme jne, samas välismaal olijad heidavad eelkõige ette negatiivset suhtumist – rassismi, eelarvamusi, tänamatust ja kiirustamist. Seega rõhutatakse erinevaid tegureid. Selline tulemus näitab, et väljarännet pidurdavate lahenduste leidmine ja teoks tegemine Eestis on märgatavalt mitmetasandilisem kui esmapilgul tundub.

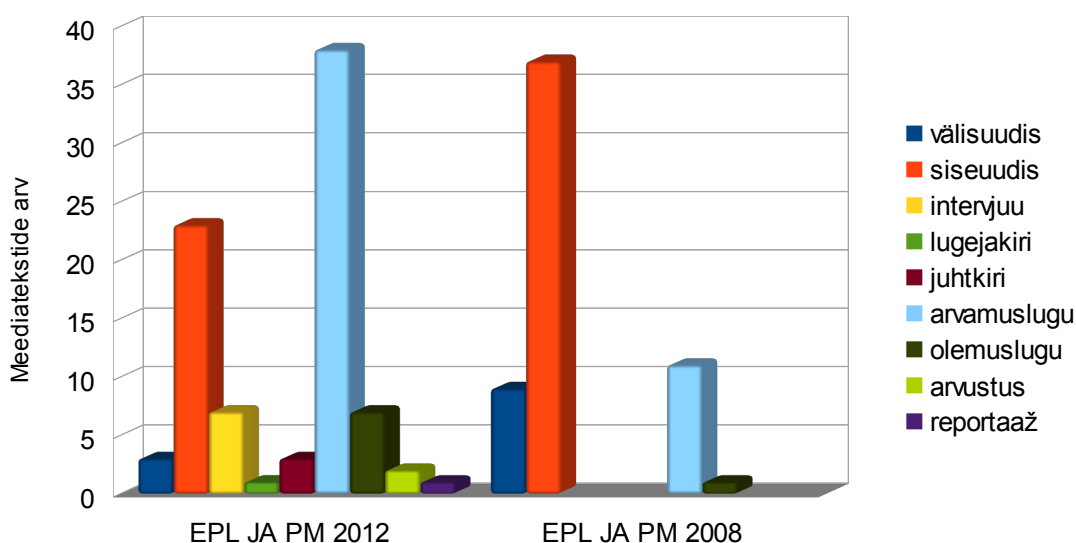
3.1.2 Ajakirjanduslikud võtted

Selle alapeatüki eesmärk on näidata, kuidas rännet esitatakse: milliseid ajakirjanduslikke võtteid kasutatakse ja millised kirjutajapoolsed hinnangud-rõhuasetused teemakäsitlust mõjutavad.

ŽANRI VALIK

Meediateksti žanrite analüüsi eesmärgiks on vaadelda, millistes rubriikides migratsiooniteemat kõige sagedamini käsitletakse. Ilmneb, et 2012. aastal käsitleti Eesti Päevalehes ja Postimehes rände teemat enim arvamusalugude vahendusel, samas 2008. aastal kajastati teemat eelkõige siseuudiste vahendusel. Välisuudiste osakaal on aastate jooksul püsinud väiksena ning need meediatekstid on enamjaolt olnud refereeringud mõnest teistest Eesti või Soome väljaandest (vt 3.6).

Erinevusena Eesti Päevalehe ja Postimehe meediatekstide puhul saab välja tuua asjaolu, Eesti Päevalehes oli väljarännet käsitlevate artiklite žanrite hulk mitmekesisem kui Postimehes. Näiteks rändeteemaline juhtkiri, olemuslugu ja reportaaž esinesid üksnes Eesti Päevalehes. Üks põhjustest, miks siseuudiste ja arvamusalugude osakaal kahe analüüsitud aasta puhul on muutunud, võib tuleneda asjaolust, et 2012. aastal oli arvamusalugude kirjutajate seas ka rohkesti ajakirjanikke. Samas 2008. aastal kirjutasid ajakirjanikud vähem rändeteemalisi arvamusalugusid ja käsitlesid teemat pigem siseuudiste vahendusel.

Joonis 8. Rännet kajastavate meediatekstide žanr (absoluutarvud).

RÄNDETEEMALISE TEKSTIAUTOR

Meediateksti autori identifitseerimine on vajalik selleks, et kaardistada, millised inimrühmad väljarände teemadel sõna võtavad. Autori määratlemisel on lähtutud tekstis antud määratlusest, juhul kui see on esitatud. Eesti Päevalehe ja Postimehe praktikale tuginedes võib väita, et väljarände teemat kajastavad enim ajakirjanikud, neile järgnevad väljarännanud ning kolmanda inimrühma moodustavad eksperdid (sh teadlased ja kultuuritegelased) (vt Lisa 3.7).

Joonis 9. Meediateksti autorid Eesti Päevalehes ja Postimehes aastatel 2008 ja 2012 (absoluutarvud).

Meediatekstide analüüsist ilmneb, et nii Eesti Päevalehes kui ka Postimehes kirjutasiid aasta jooksul korduvalt rände teemadel üksnes ajakirjanikud. Eesti Päevalehes oli 2008. aastal väljarändest korduvalt kirjutavate ajakirjanike hulk väiksem kui 2012. aastal, samas ühe ajakirjaniku keskmine rändeteemaliste kajastuste hulk oli suurem. Postimehe puhul ilmneb aga, et 2008. aastal oli migratsiooni teemat korduvalt kajastavate ajakirjanike hulk suurem ning konkreetsete ajakirjanike tekstide hulk ületas Päevalehte.

Ühe aasta lõikes kirjutas enim rändeteemalisi meediatekste Postimehe ajakirjanik Hanneli Rudi (2008. aasta valimis on 6 meediateksti), antud autori

kontekstis oli tegemist pressiteadetel põhinevate uudislugudega. 2012. aastal oli meediakajastusi ühe ajakirjaniku kohta vähem, ent teemat käsitlevate ajakirjanike hulk oli mitmekesisem. Seega näitavad tulemused, et rändeteemalisi meediatekste kajastavad erinevad ajakirjanikud, mitte vaid üks-kaks ajakirjanikku toimetuse kohta (vt Lisa 3.8).

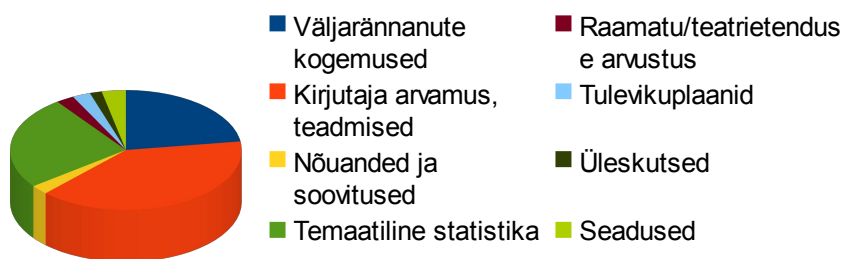
Meediateksti autori välismaal elamise kogemust analüüsid ilmselt, et enamasti puudub tekstis sellekohane info (vt Lisa 3.9). Autori seotus välisriigiga on esitatud juhul, kui tegemist on väljarändajaga, kes kirjeldab oma elukogemust.

MEEDIATEKSTI SISU

Meediateksti sisu analüüsimise eesmärgiks on kaardistada, millisest aspektist lähtuvalt väljarände teemat kajastatakse. Kahe aasta lõikes ilmneb, et enim tekste põhineb kirjutaja kogemustel ja teadmistel, mis viitab taaskord arvamuslugude suurele hulgale. Suuruselt järgmise osa artiklitest moodustavad statistikaandmetele põhinevad artiklid. Kolmanda olulise meediateksti sisu aspekti moodustavad väljarännanute kogemused (vt Lisa 3.10).

Viie aasta lõikes ilmneb, et kõige rohkem kirjutamisainest on pakkunud kohalik Eesti tasand või mõne teise konkreetse riigi kõrvutamine Eestiga. Kõige vähem on kirjutatud institutsionaalsest tasandist. Eesti Päevalehte ja Postimeest omavahel võrreldes ilmneb, et Päevalehes ilmus enim tekste mõne konkreetse välisriigi või Eesti ja välisriigi kõrvutamise teemadel. Postimehe meediatekstides aga esines nii 2012. kui ka 2008. aastal eelkõige kohalikust Eesti tasandist lähtuv fookus (vt Lisa 3.11).

Meediateksti sisu

Joonis 10. Meediateksti ruumiline fookus Eesti Päevalehes ja Postimehes aastatel 2008 ja 2012 (absoluutarvud).

Meediateksti ruumiline fookus on suunatud eelkõige (1) Eestile, (2) Eesti ja mõne riigi võrdlusele, (3) institutsionaalsele tasandile.

- (1) *Särk, mida kannavad arstid, on minu ihule väga lähedal. Mu lähedaste seas on nii palju arste, et nende suurem palk oleks suur rõõm ka mulle. Ent lisaks korralikule töötasule väärivad arstid tasakaalukaid eestkõnelejaid. Kahjuks teeb retoorika, mida streigihoos Eesti Arstide Liidu juhtkond pruugib, nõutuks.* (Mart Kadastik: poliitilise tahte ilmutuse ootel. PM 2012)
- (2) *Rootsi ajakirjanikud on minult viimasel ajal küsinud, mille poolest erineb praeguse majanduskriisi mõju Eestis ja Rootsis? Olen vastanud, et meie rahvas, kes on läbi elanud nii palju raskeid aegu, on harjunud suurte muudatuste ja raskete oludega ega võta asju nii dramaatiliselt kui heaoluühiskonnaga harjunud rootslased.* (Kaks riiki ühes kriisis: Rootsi ja Eesti erinevused ning sarnasused. PM 2008)
- (3) *Euroopa Komisjon on avaldanud muret rahva vananemise mõju pärast majandusele. «Me oleme huvitatud selgitamisest, kas meie liikmesriigid suudavad vananemisega seotud kulutusi kanda ja kas järgmised põlvkonnad pole mitte ülekoormatud,» ütles komisjoni esindaja Amelia Torres.* (Euroopa vananeb poolsajandiga kiirelt. PM 2008)

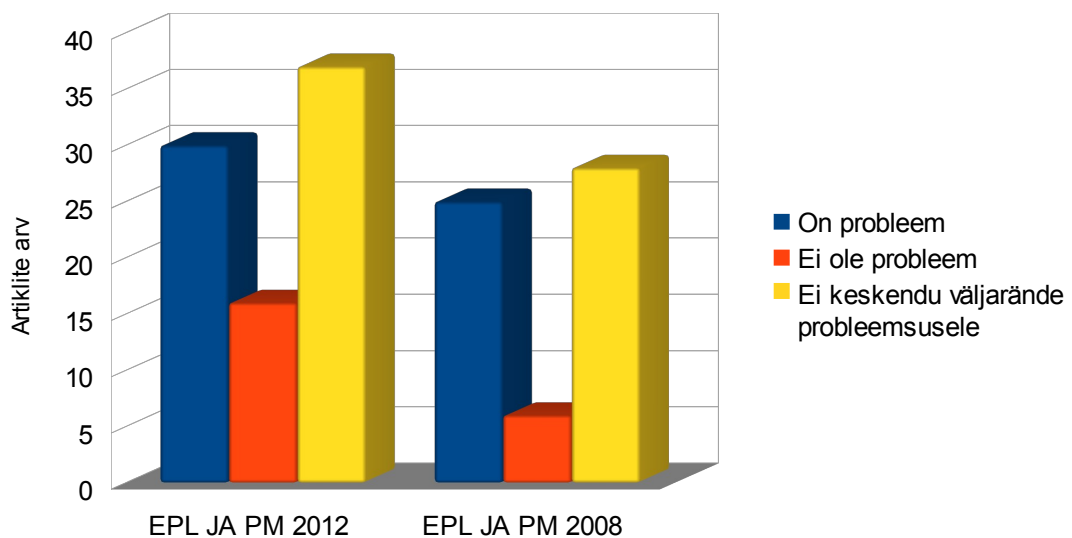
Huvitav on asjaolu, et mõne konkreetse välisriigi või Eesti ja välisriigi kõrvutamisele pühendati Postimehes 2008. aastal märksa rohkem kirjutisi kui 2012. aastal. Sellele nähtusele võib otsida põhjendust ühiskondlikest tendentsidest: 2008. aastal ilmnis ülemaailmne majanduskriis, mis ajendas paljusid eestlasi väljapoolt Eestit tööd otsima. Seega tekkis ka vajadus meediatekstide vahendusel käsitleda olukorda välisriigis ja kõrvutada olukorda Eestiga. 2012. aastaks on majanduskriis ametlikult lõppenud, ehkki väljaränne jätkub, ent lugejaskond on juba teadlikum välisriikides pakutava elu- ja töötingimuste osas.

VÄLJARÄNDE PROBLEEMSUS

Väljarände meediakajastusi analüüsid vaadeldi ka väljarände probleemsuse astet, mis väljendub autori/meediateksti hinnangus väljarändele. Ilmneb, et enam-vähem võrdselt on esindatud meediatekstid, mis ei keskendugi väljarände probleemsusele ning tekstid, milles väljarännet nimetatakse keskmiseks või väga tõsiseks probleemiks (vt Lisa 3.12).

Kahe väljaande analüüsist peegeldub huvitav vastandlikkus: võrreldes 2008.

aastaga oli 2012. aasta Eesti Päevalehes märkimisväärselt rohkem tekste, milles defineeriti migratsiooni kui väga tõsist probleemi. Samas Postimehes jäi 2008. aastal kõlrama hoiatus migratsioonist kui tõsisest probleemist, ent 2012. aastal polnud seisukohavõtt enam nii radikaalne. Selline erinevus võib tuleneda inimeste erinevast vaatenurgast: kas väljarännet nähakse pigem kui abistavat meetodit (töötuse vähendamisel ja sissetulekute suurendamisel) või vaadeldakse väljarännet kui üht põhjust, miks Eesti rahvaarv hääbub. Meediatekstides esitatud suurem probleem on sellisel juhul eestlaste kui rahvuse väljasuremise oht.

Joonis 11. Meediatekstides esitatud väljarände probleemsus aastate 2008 ja 2012 lõikes (absoluutarvud).

Väljarännet nähakse kui (1) loomulikku protsessi, (2-3) kasulikku nähtust Soome või Eesti jaoks, (4) ühiskondlikku probleemi ja seda eelkõige väikelinnade jaoks.

- (1) *Sakkeuse sõnul on välisränne normaalne nähtus. «Tal on oma kindlad seaduspärasused ja ta toimib kõige aktiivsema rahvastiku suhtes, kus ta näitab aktiivset väljarännet. Sisserände osa näitab tavapäraselt nende tagasitulekut, kes nooremana on välja rännanud,» rääkis Sakkeus Postimehele. (Rahvastikuteadlane: väljarände pärast muretsema ei pea. PM 2012)*
- (2) *Oleme palju teinud selleks, et sisserändajad Soomes koduneksid. Siin on kolm vahendit: keeleoskus, koolitus ja töö leidmine. Eestlasi on Soomes umbes 30 000, kuid Eesti tööjõu tähendus siinsel tööturul on suurem, sest paljud teevad*

siin tööd ajutiselt. (Soome tööminister: oskustöötajate värbamine välismaalt on meile paratamatus. PM 2012)

- (3) *2007. aastal saatsid Eestist võõrsile tööle läinud inimesed kodumaale umbes sama palju raha, kui kulutatakse siin aastas valmisriiete ja jalatsite ostmisele, nähtub hiljuti avaldatud Maailmapanga raportist. (Väljarännanute panus kodumaa majandusse kasvab. EPL 2008)*
- (4) *Pildid sugulastega, teineteise seltsis, hilisem lõpuõhtu – kõik tähendas ühe eluperioodi lõppu, kuid siis tabas vaevalt kedagi neist mõte, et juba mõne aasta jooksul ei seo suuremat osa neist kodukohaga enam midagi peale lapsepõlvemälestuste või mõne vanema sugulase. Kes on läinud Soome ehitama, kes Egiptuse kuurortidesse, kes pealinna ajakirjanikuks – kodukanti on neist jäänud napp viiendik. (Noored lõpetavad kooli ja lahkuvad kodukandist lõplikult. EPL 2012)*

MEEDIA TEKSTIDES SISALDUVAD HINNANGUD

Meediateksti analüüsidest võib anda vähemalt kolme tüüpi hinnanguid: milline on teksti autori hinnang väljarändajale kui inimesele, väljarändele kui nähtusele ja milline on artikli üldine tonaalsus. Analüüsist ilmneb, et need kolm hinnangulist aspekti erinesid üksteisest mõnevõrra. Samas ilmnes ka ühiseid jooni: kõigi kolme aspekti ühistunnuseks on see, et neutraalseid hinnanguid esines kõige sagedamini (vt Lisa 3.13-3.15). Seda võib selgitada asjaoluga, et ka suurema osa meediatekstidest kirjutasid ajakirjanikud, kes juba tulenevalt žanrist peavad mõnikord kirjutama neutraalselt.

Erinevused ilmnesid positiivse ja negatiivse osakaalu erinemises: meediatekstides anti rändele negatiivne hinnang tunduvalt sagedamini kui väljarändajale. Teisisõnu, enamasti suhtutakse meediatekstis negatiivselt üldisesse tendentsi ja nähtusesse (süüdi on seadused, valitsus, madalal palk jms), mitte aga inimestesse, kes on otsustanud olude sunnil Eestist lahkuda. Ühes 2012. aasta meediatekstis kajastus ka kontekstikeskne, väljarändavaid eestlasi mõistev ja Ansipit hukkamõistev nali:

Hiljuti ringles veebis nali, et kuna Ansipil on informatsiooni Eesti peatselt vallutamisest, teebki Reformierakond kõik, et eestlased Eestist lahkuks. Eestisse jäänud eestlased tapetakse, kuid piiri taga püsiks eestlus elus! (Millal sina reedad Eesti? PM 2012)

Meediatekstides väljendatakse (1) mõistvust väljarändaja rändeotsuse suhtes, ent (2) ei suhtuta hästi sellesse, kui Põhjamaad püüavad oma probleeme lahendada Eesti jt riikide arvelt.

- (1) *Seda, et palgad on läänes kõrgemad ja elu tunduvalt parem, on teatud aastakümneid. „Poola torumees” võõrsil võib olla sama hästi ka „Eesti ehitaja” või „Vene lendur”, kes teeb tihti juba üsna pimedaid otsi seal, kus vähegi saab. Tööpuuduse tekitatud rändemootor töötab ka heaolühiskondades, näiteks Rootsis elab ligemale 100 000 soomlast, kes on otsinud sealt uut elu pärast Teist maailmasõda. (Rahvasterändamine: kes meid jõuaks peatada. EPL 2012)*
- (2) *See, et Põhjamaad Eestit nii ära kasutavad, on eriti groteskne arvestades, kui ülla, teistest hooliva ja nõrgemate pärast muretsevana need ennast näha ja näidata armastavad. Tegelikult, nagu elu kinnitab, valitseb nii Soomes, Rootsis kui Norras samasugune küüned-enda-poole-mentaliteet ja saagu-teistest-mistahes-hoiak nagu mujal maailmas. Kui Põhjamaad peaks soovima vastu vaielda, et eksin, siis avalik tunnistamine, et Eesti arste avasüli vastu võttes üritavad nad lappida Eesti arvelt auke oma heaolühiskonnas, kõlaks algatuseks vähemalt aumehelikult. (Priit Pullerits: isevärki kolonialism. PM 2012)*

Meediatekstides sisalduvate hinnangute määramine on mõneti lugejapoolne subjektiivne arusaam, teisalt võimaldab hinnangute määramine kaardistada üldisi suundumusi ja hoiakuid. Selle alapeatüki tulemustest ilmneb, et meedias kajastatakse sisult erinevaid hoiakuid ning arusaamu, mis omakorda peaks peegeldama ka inimrändega seotud erinevaid põhjuseid ja tagajärgi. Järgmises alapeatükis on fookuses kolmas suur teema: rändaja kuvand.

3.1.3 Avaliku arutelu objekt

Käesolevas alapeatükis on lisaks eelnevalt uuritud aspektidele lisaks võetud huviorbiiti avaliku arutelu objekt ehk inimene. Vaadeldud on eraldi nii välja- kui ka tagasirändajat. Järgnevalt on esitatud tulemused, missugusena kujutatakse meediatekstide põhjal üht keskmist Eestist välismaale lahkujat.

VÄLJARÄNDAJA SUGU

Enamikus meediatekstides käsitletakse pigem abstraktseid väljarändajaid, mitte ei identifitseerita neid kui mehi ja naisi. Samas nende artiklite osas, kus rändaja on identifitseeritud mehe/naisena, on märgatavas ülekaalus naised (vt Lisa 3.16). Osadel juhtudel on inimesi identifitseeritud elukutse kaudu, nt ehitaja, mille põhjal võib inimese sugu küll aimata, ent konkreetset kinnitust tekst ei anna, et tegemist on mehega.

Põhjuseid, miks naised rohkem kajastust pälvivad, võib tuletada inimrühmade eripärast: (1) ülekaalukas osa eesti tudengitest on naised, (2) haiglates töötavad meditsiinitöötajad on enamasti naised, (3) rahvaloenduse andmeil lahkub Eestist naisi rohkem kui mehi.

- (1) *Saksamaale tuleku puhul on väga sagedasti põhjuseks õppima tulek. Saksamaal on võrdlemisi odav õppida, haridussüsteem on nii korraldatud, et siia on tulla lihtsam õppima, kui mõnda teise riiki. (Eestlanna Saksamaal: siinsed eestlased on oma päritolu üle uhked. EPL 2012)*
- (2) *„Palka ikka natukene saab. Kolmveerandil kohal töötamise eest saan kätte 450–500 eurot,” ütles ta ja tunnistas, et palk võiks kindlasti natukene kõrgem olla. Kui Eesti Päevaleht küsis, mis oleks normaalne summa, jäi Aumeste tagasihoidlikuks, naerdes ka ise, et nüüd jõuamegi teemani, kus uuringute järgi küsivad naised vähem palka. Aga mis siis ikkagi oleks normaalne? „Kui ma täiskohaga teeniksin praegu ligi 600 eurot kätte, siis minu koormuse ehk kolmveerandi koha juures võiks selleks normaalseks summaks olla ehk 600–700 eurot kätte. Kuigi muidugi, 800 eurot teenides saaksin juba väga hästi hakkama,” tunnistas Aumeste. (Arstide streik: tõde meedikute lahkumise kohta saabub novembris)*
- (3) *Lahkunute e-andmete analüüsi kohaselt oli loendatud lahkunuid enim 25–29-aastaste seas, mis tähendab, et lahkuvad või on juba lahkunud inimesed, kes on oma haridustee lõpetanud. /.../ Tähelepanu väärrib ka lahkunute soojaotus – selgub, et lahkunute seas on naisi märgatavalt rohkem kui mehi ning artiklis mainitakse selle seletusena ära hüpotees, et mehed on pigem pendelrändajad, kes liiguvad töö ja koduriigi vahel, kuid välismaale läinud naised jäävad pigem paikseks, ehkki otsesest tõestust sellele hüpoteesile pole e-loenduse andmetest võimalik välja lugeda. (E-loenduse analüüsi järgi on välismaale lahkujate seas rohkem naisi. PM 2012)*

VÄLJARÄNDAJA RAHVUSLIK PÄRITOLU

Analüüsitud aastatel on meediatekstides esindatud nii eestlaste kui mitte-eestlaste väljaränne. Mitte-eestlaseks olemise tuvastamisel lähtuti inimese nimest (venepärased nimed eristuvad eesti nimedest) ning spetsiifilistest määratlustest (nt hallipassiomanik). Juhul, kui väljarändaja rahvuslik päritolu oli tuvastatav, moodustasid meediatekstides märkimisväärse (83%) enamiku eestlased (vt Lisa 3.17).

Võttes arvesse, et Postimehes ilmus vähem rändeteemalisi artikleid, kajastati mitte-eestlaste väljarännet veidi rohkem kui Eesti Päevalehes. Mitte-eestlaste seas olid esindatud peamiselt ehitustöölised ja gümnaasiumilõpetajad. Valdavalt kasutatakse meediatekstides siiski neutraalseid vorme – nt „Eesti elanikud“ või „Eestist pärit ehitustöölised“. Seetõttu jääb meediatekste lugedes tõlgendamise meelevald lugejale.

Meediateksti keskmes kajastatakse nii (1) eestlasi, (2) mitte-eestlasi kui ka (3) kõiki Eesti elanikke.

- (1) *Ta nimetas ehitajate elutingimusi ebainimlikeks ja kinnitas, et see on üks hullemaid, mida ta näinud on. Nii näiteks magasid ehitajad põrandal madratsite peal ning ühes ruumis hoiti toiduaineid, sh konserve. Ruumid olid tolmu täis ning hoones puudus tuleohutussüsteem. Eestlaste kinnitusel ei olnud nad teadlikud, et see ei ole lubatud ning väitsid, et tegu on tavapärase elutingimustega. Norra võimude esindajad nõudsid et ehitajad pooleli olevast hoonest välja koliksid. (Eestlastele jäävad nende ebainimlikud elutingimused Norras arusaamatuks. PM 2012)*
- (2) *Omal ajal füüsika erialal Kasahstanis ülikooli lõpetanud Alija Abdvahitova on töötanud nii matemaatika- ja keemiaõpetajana kui ka laborandina. Praegu naise sõnul talle Eestis aga erialalist tööd ei leiduvat ning seepärast viibis ta töömehil, kus lootis targemaks saada. (Välismaale biokeemikuks, ehitajaks või klaveriõpetajaks. Postimees 2008)*
- (3) *Järjest rohkem Eesti elanikke läheb siin valitseva tööpuuduse tõttu Soome. Eesti majanduse langust on märgata ka tööpuuduses ja järjest enam õpetajaid ja haiglatöötajaid läheb põhjanaabrite juurde koristajateks, kirjutas Helsingin Sanomat. (Tööpuudus Eestis ajab inimesed Soome. EPL 2008)*

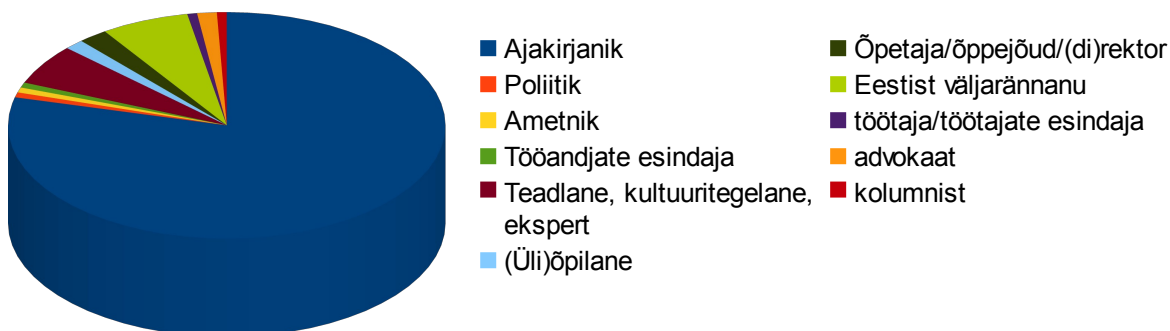
Rahvusliku päritolu representeerimise põhjal võib väita, et meediakajastustes peegelduvad Eesti elanikkonna proportsioonid: rohkem on eestlasi ja vähemuses on mitte-eestlased. Universaalne vormel on Eesti elanikud, mis katab kõik inimrühmad (sh segaverelised või -kultuurilised, kelle päritolu ongi keeruline määrata).

VÄLJARÄNDAJA PIIRKONDLIK PÄRITOLU

Meediatekstide analüüsist lähtudes võib väita, et ei ajakirjanikud ega teised meediatekstide autorid pea oluliseks väljarändaja piirkondliku päritolu esiletõstmist. Analüüsist selgub, et mõlema väljaande ja aasta lõikes on ülekaalukalt levinuim praktika väljarändaja päritolu mitte indentifitseerida (vt Lisa 3.18).

VÄLJARÄNDAJA PEAMINE TEGEVUSALA

Ehkki tegevusvaldkond annaks teatud lisainfot väljarändaja kohta, puudub ligi pooltes meediatekstides sellekohane täpsustus. Konkreetse eriala esindajatest moodustavad kõige suurema rühma meditsiinitöötajad: arstid, meditsiinitöötajad ja muu haigla personal. Järgmise suurema rühma moodustavad ehitajad ning kolmandana, pea samal määral on meediatekstides esindatud ka (üli)õpilased. Ülejäänud tegevusalade esindajaid esineb tekstides märgatavalt vähem.

Joonis 12. Väljarändaja peamine tegevusala Eesti Päevalehes ja Postimehes aastatel 2008 ja 2012 (absoluutarvud).

„Muu“ kategooria tähistab erialasid, mida mainiti tekstis vaid ühe korra. Nende hulgas oli näiteks kirjanik, hooldaja, kanakitkuja, brändiuurija, sportlane, müügijuht jne (vt 3.19).

VÄLJARÄNDAJATE KOHTA KASUTATAVAD SÜNONÜÜMID

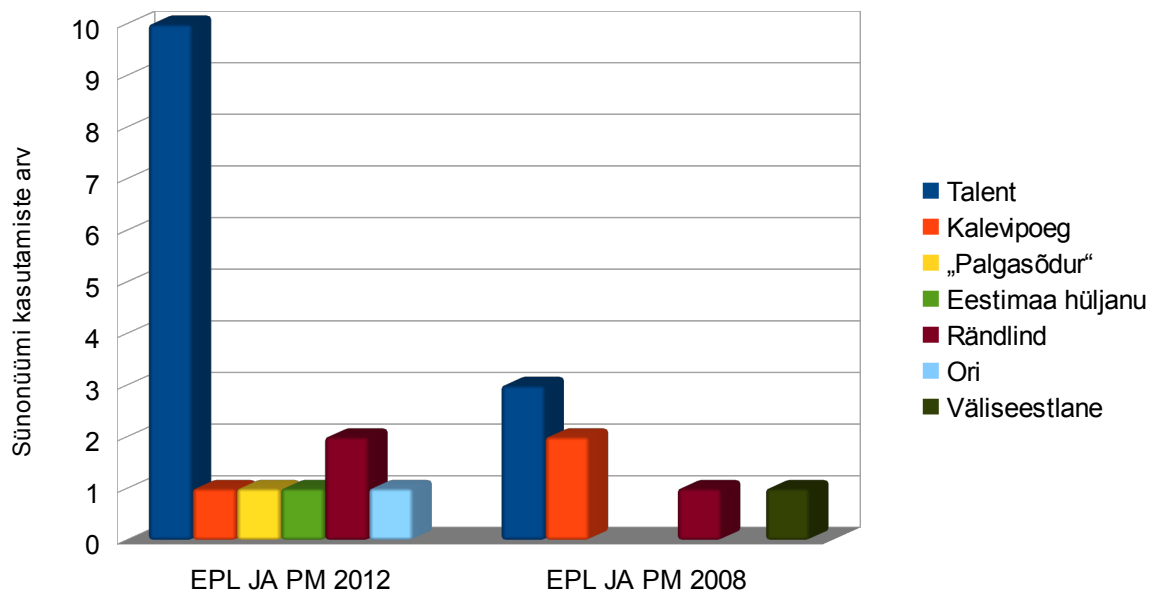
Kui väljaränne ja -rändaja on avaliku arutelu objektiks, on oluline ka vaadelda, kuidas keskest objektist kirjutatakse. Teksti autori või teiste eestlaste otsene hinnang ilmneb sünonüümi kasutuse kaudu – kahe väljaande enimlevinud praktika oli neutraalne kirjaviis ning sünonüümide puudumine. Ometi leidis analüüsitud aastate lõikes ka kirjutisi, milles autor otseselt enda või ühiskonnas levinud arvamust väljendas (vt Lisa 3.20).

Väljarändaja kohta kasutatud enimlevinud sünonüüm on „talent“, mis algselt pärineb tõenäoliselt 2010-2012 väldanud kampaaniast „Talendid koju“. 2008. aasta meediatekstides seda sünonüümi veel kasutusel ei olnud. Põhjus, miks „talent“ nii levinud sünonüümiks osutus, seisneb asjaolus, et 2012. aasta Päevalehes ilmus kord nädalas rubriik „Talent, miks sa koju ei tule“. Rubriik koosnes sisuliselt lühikestest väljarännanute kirjutatud aramuslookestest või teesidest, millele ajakirjanik oli lisanud

pealkirja ja sissejuhatuse, milles esines sageli väljend „talent“.

Eesti Päevalehes nimetati 2012. aastal väljarännanut ka kalevipojaks (2011. aastal näidati Kanal 2-s populaarset sarja „Kalevipojad“, mis rääkis eesti ehitajatest Soomes), palgasõduriks, Eestimaa hüljanuks ja rändlinnuks. 2008. aasta ühes artiklis oli väljarändaja sünonüümiks ka ori.

Postimehe meediatekstides kasutati 2012. aastal väljarändaja sünonüümidena lisaks talendile ka reeturit, rändlindu ja väliseestlast. 2008. aasta meediatekstides sünonüüme ei kasutatud. 2008. aastal oli sünonüümikasutus väiksem, mis tuleneb ilmselt sellest, et a) teema ei olnud nii aktuaalne kui 2012. aastal; b) 2008. aastal olid ülekaalus uudislööd, kus hinnanguid andvaid sünonüüme enamasti ei kasutata. Kui 2012. aastal suurenes märgatavalt arvamused artiklite hulk, kaasnes sellega ka autorite suurem vabadus varjundiga väljendeid kasutada.

Joonis 13. Meediatekstides kasutatud sünonüümid väljarännanute kohta (absoluutarvud).

Väljarännanud eestlaste kohta käivaid sünonüüme saab lugejana tõlgendada kui metafoori, mille abil teksti autor või kõneisik oma mõtteid väljendab. Positiivse varjundiga on talent, neutraalsed väljendid on väliseestlane ja rändlind ning pigem

negatiivse varjundiga on Kalevipoeg, palgasõdur, Eestimaa hüljanu, ori. Samas võivad inimesed tähendusi ka teisiti tajuda ja neist kirjutada, seega on kõige olulisem lähtuda kontekstist, milles sõna kasutatakse. Sünonüümide puhul võib kontekstipõhiselt tajuda, et erinevad sünonüümid tähistavad erinevaid inimgrupe – nii on näiteks talendid on kõrgharitud inimesed, rändlinnud noored inimesed, Kalevipojad on peamiselt Soomes töötavad ehitustöölised. Samas nt väliseestlaseks või Eestimaa hüljanuks saab nimetada igas vanuses ja positsioonil olevaid inimesi, ehkki tõenäoliselt nimetatakse väliseestlasteks pigem keskealisi ja vanemaid inimesi, mitte noori, kes on nt viis aastat tagasi Eestist lahkunud.

Ometi võib ka sõnade tähendus ajas muutuda. Nii näiteks esitab Mait Palts oma arusaama, mille kohaselt hõlmab termin „talent“ kõiki ettevõtlikke ja teotahtelisi inimesi.

Iga ettevõtlik, initsiatiivikas, oma tööd oskav ja teha tahtev inimene, sõltumata vanusest, on kokkuvõttes talent ning ettevõtjatele ja Eestile oluline. Muutmaks Eesti inimeste doonorriigist sihtriigiks, on vaja riigi ühtset lähenemist. (Mait Palts: Talendid koju! Quo vadis? EPL 2012)

Järgnevalt on esitatud tekstinäited, kuidas väljarändajate kohta käivaid sünonüüme meediatekstides kasutatakse.

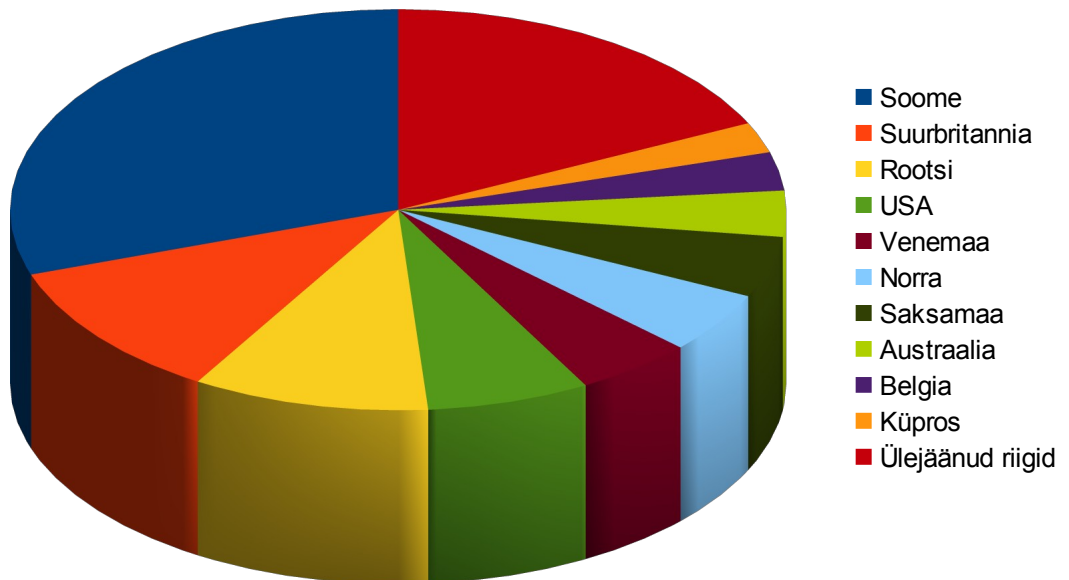
- (1) „Kahjuks on tänases globaalses maailmas poliitiline võim palju vähem tähtis kui majanduslik võim ja niikaua kuni meie president ja poliitikud ei sea seda prioriteediks, pannes paika meie majandusliku strateegia, mis aitaks tõsta rahvusliku majanduse osatähtsust ja võimu, arvan, jäävad ka meie talendid „palgasõduritena” tööle maailma firmadesse, kus nad saavad palju rohkem kogemusi, palka ja väljakutseid,“ tõdeb Ragnar Meitern. (Ragnar Meitern, polomängijast pangajuht Dubais EPL 2012)
- (2) Siin olen ma arenemisvõimeline noor oma kodumaal, seal aga pehmelt öeldes kellegi ori, kelle jaoks olen ma üksnes rahanäljas idaeurooplane, kes raha nimel on valmis kõike taluma. (Välismaale orjaks? EPL 2008)
- (3) Kui noor inimene teaks maast madalast, et maailmas ära käimine on loomulik asi, nii nagu ka pärast seda koju tagasi tulemine, küllap siis oleksid kõik õnnelikumad. Joondugem rändlindudele. Tähtis pole mitte minek, vaid tulek pesapaikadesse. (Mihkel Mutt: joondugem rändlindudele. PM 2012)
- (4) Praegu haihtub Kalevipoegade raha tihti kodulinna kõrtsides või kulub tühjaltühja peale ja pikemaks ajaks koju naastes saab sellisest inimesest jälle tööt. (Juhtkiri: Kalevipoegade parem panus EPL 2012)
- (5) Beltadze sõnul ei kajastu tulemuses need, kes on Eestimaa hüljanud. „See number vastab sellele, kui palju meile esitati andmeid püsielanike töö kohta välismaal. Näiteks kahe loenduse vahelisel perioodil on vahepeal lahkunud üle

30 000 inimese. Me ei käsitletud ka õpirännet. Siin kajastuvad pendeldajad, kes nädalavahetused või osa kuust veedavad oma leibkonnaga Eestis,” selgitas ta. (Kümnest välismaal leiva teenijast töötab kuus Soomes. EPL 2012)

- (6) Tavaliselt reastavad välismaal elavad talendid LP-le viis põhjust, miks nad pole veel koju tulnud. Täna on aga heameel reastada peamised argumendid, miks üks paljudest piiri taha kolinutest on meie sekka tagasi tulnud. (Margot Roose tuli koju! EPL 2012)

VÄLJARÄNDERIIK

Kui väljaränderiik on meediatekstis mainitud, siis kõige sagedamini oli tegemist Soomega. Sageduselt järgmised on Suurbritannia, Rootsi, USA ja Venemaa. Lisaks tuntud Lääne-Euroopa riikidele esines valimis ka vaid ühe korra nimetatud riike, mis olid eestlase jaoks eksootilisemad (nt Argentiina, Hawaii ja Iisrael).

Joonis 14. Välisriik, kus Eestist pärit väljarändaja elab (absoluutarvud).

Üle pooltes meediatekstides on vastuvõtvale riigile antud neutraalne või pigem positiivne hinnang. Kui võrrelda Postimeest ja Eesti Päevalehte, siis Postimehe meediatekstides on märksa vähem hinnanguid kui Eesti Päevalehes. Aastate lõikes võib täheldada väikest hinnangulist muutust: 2008. aasta meediatekstides negatiivset hinnangut väljaränderiigile ei esinenud, ent osadesse 2012. aasta tekstidesse tekkis ka negatiivne suhtumine (vt Lisa 3.21). Väljaränderiigist kirjutades on levinuimaks

praktikaks konkreetse sihtkohariigi valiku põhjuseid mitte kommenteerida.

Meediatekstides ei anta enamasti otsest hinnangut väljaränderiigile. Eelkõige keskendutakse riigis pakutavatele võimalustele (mainekas ülikool, hästitasustatud töö, hea riiklik tugisüsteem), mis väljarändaja jaoks olulised on. Tekstianalüüsist ilmneb, et riikidega seotud argumentatsioonis on ülekaalukalt esindatud palkade aspekt, seda nii 2008. kui ka 2012. aastal.

Väljarändele ajendavad eelkõige nt Saksamaal, Soomes ja Rootsis pakutav (1-2) kõrgem palk ja (3) mainekas ülikool USA-s. Samuti mõjutab otsuseid ka rida muid faktoreid nagu näiteks (4) Rootsi riigi sotsiaalsüsteem, mis pakub tuge Eestist lapsendatud laste kasvatajatele.

- (1) *«Ega ma ei soovita kellelgi Eestist lahkuda, aga kui selline soov juba on, siis lihttööle tasub palga mõttes minna küll,» lausus Litvinov. /../ Praegu oskas ta soovitada eelkõige Saksamaad ja Iirimaad. (Uuriija: lihttööle tasub välismaale minna. PM 2008)*
- (2) *Vaadakem tööle näkku: isegi kui Eesti tõstaks meditsiinitöötajate palka lausa 20 protsenti, jääks see ikkagi kolm korda alla Soome ja Rootsi ning neli korda Norra ametivendade-õdede töötasule. (Priit Pullerits: isevärki kolonialism. PM 2012)*
- (3) *Ent karta on ilmselt ka seda, et Eesti pole tingimata see koht, kus noored füüsikahuvilised ülikooli minna kavatsevad. Seni on Jaani peibutanud mõtted nii Cambridge'ist kui ka mitmest USA ülikoolist. Vaata, kuidas tahad, tulevikumõtteid mõlgutades jõuab ta ikka ja jälle otsapidi piiri taha. (Noored füüsikafännid vaatavad välismaa poole. EPL 2012)*
- (4) *«Tihti on lapsendajad 40ndates aastates inimesed, kellel endal pole õnnestunud lapsi saada ega ka oma riigist lapsendada. Nii on nad valmis teisest riigist lapsendama ka terviseprobleemidega lapsi,» selgitas Nurm. «Rootsi, kuhu meilt lapsi läheb, pakub peredele head tugisüsteemi, mistõttu seal julgetakse erivajadustega lapsi võtta.»*

3.1.4 Kokkuvõte

Selles alapeatükis esitati rändeteemaliste artiklite analüüs vaadelduna kolmest aspektist: temaatiline fookus, ajakirjanduslikud võtted ja rändaja avaliku arutelu objektina.

Temaatilise fookuse osas ilmnas, et meediatekstides kajastatakse enamasti väljarändega seotud teemasid – rännet nähakse samaaegselt nii probleemina kui ka ühiskonna loomuliku nähtusena. Sageli käsitletakse rännet üldise ühiskondliku

nähtusena, ilma et räägitaks konkreetsetest inimestest. Rände põhjustena nähakse kolme sorti tegureid: majanduslikud, kultuurilised ja isiklikud-perekondlikud. Kõige olulisema tegurina kordus meediatekstides majanduslik aspekt: Eestis on palk väike võrreldes põhjanaabritega ning seal on ka elamis- ja töötingimused paremad.

2008. ja 2012. aasta meediatekstide võrdluses võib märgata mõningaid muutusi teemakäsitlustes: 2008. aastal teadvustati Eesti elanike rännet ning tehti mõningaid samme nende paremaks sidustamiseks ühiskonnaga (kutsuti arste Eestisse tagasi, Soomes said kooliõpilased hakata eesti keeles õppimas, minister kutsus õpilasi üles Eesti ülikooli valima jne), samas hoiatati, et väljaränne intensiivistub ning muutub ühiskonna jaoks probleemiks. 2012. aasta tekstides on üldistatult kahte laadi suhtumist: väljaränne ongi probleem meditsiinasutuste, maapiirkondade ja seega terviklikult kogu ühiskonna jaoks, samas otsiti ka positiivseid aspekte: inimesel on liikumisvabadus tegutseda seal, kus ta soovib ning tegemist on globaliseeruva ühiskonna tunnusega, mille vastu ei saagi võidelda.

Rändest kirjutasid enim ajakirjanikud, kasutades selleks peamiselt uudise või arvamussloo žanrit. Lähtuti vaatlaja positsioonist: kirjeldati nähtust ning juhiti tähelepanu selle kitsaskohtadele. Üks põhjuseid, mis ajendas 2012. aastal rändeteemat kajastama, oli ilmselgelt ka 2011. aasta rahvaloenduse andmete avalikustamine, kust ilmnes ka Eesti elanikkonna vähenemistendents. Lisaks madalale loomulikule iibele käsitleti rahva vähenemise põhjusena ka väljarännet. Meediateksti kirjutaja sõnakasutuse alusel võib väita, et rändajasse suhtutakse positiivsemalt ja mõistvamalt kui rändega kaasnevatesse nähtustesse. Rände teemat kajastati eelkõige Eesti või Eesti ja mõne teise riigi võrdleva analüüsi kaudu. Enamikes lugudes konkreetseid lahendusi välja ei pakutud, samas viidati ühiskonnale, valitsusele ja poliitikutele, kes peaksid oma tegevuses või käitumises midagi muutma.

Kui vaadelda meediatekstides rändajat avaliku arutelu objektina, on kõnealuseks inimeseks eelkõige väljarändaja. Tagasirände teema koos konkreetsete inimeste kogemustega jõudis meediapilti eelkõige 2012. aastal, ehkki ka siis kajastati rohkem väljarändajaid. Üldistatud stereotüüpse väljarändaja kuvandit meediatekstide vahendusel ei tekkinud: kajastatud on väga erinevate eluvaldkondade esindajaid, kes on reisinud erinevatesse sihtriikidesse eri põhjustel. Väljarändajad said 2012. aasta Eesti

Päevalehes sõna rubriigis „Talent, miks sa koju ei tule?“, kus keskenduti välismaal elamise plussidele. Välismaal elamise miinuseid kirjeldati ka, ent seda nende poolt, kes elasid Eestis või olid Eestisse tagasi naasnud.

Võrreldes tulemusi varasemate ränderepresentatsioonide uurinud töödega (Oja 2005, Vengerfeldt 2009), ilmneb üldiste tendentside võrdlusel, et põhiolemuselt on teemakäsitus kümne aasta jooksul püsinud muutumatuna. Rändeteema käsitlusse on küll lisandunud uusi aspekte (ränne lapsendamise eesmärgil, pruudipõud) ja rõhuasetusi (suurenenud on rändele ajendavate isiklike ajendite hulk), ent needki viitavad globaalse ühiskonna arengule ja sellega seotud nähtustele.

3.2 Ajakirjanikud representatsioonide kujundajana

Järgnevalt on analüüsi fookus suunatud meediateksti autori aspektile, milleks kasutatakse kuue tegevajakirjanikuga tehtud ekspertintervjuu analüüsi. Intervjuudes on tähelepanu pööratud kolmele aspektile – ajakirjaniku profiili kirjeldamisele, mis täidab taustinformatsiooni rolli, rändeteemaliste tekstide kirjutamisele ning ajakirjaniku arusaamadele ja tõlgendustele Eesti elanike välja- ja tagasirände osas (vt Lisa 4).

3.2.1 Ajakirjaniku töö

Esmalt antakse ülevaade rände teemal kirjutatud ajakirjanikest ja nende meediatekstide kajastamisega kaasnevatest valikutest.

AJAKIRJANIKE KIRJELDUS

Tegevajakirjanike seast andsid intervjuu kolm Eesti Päevalehes ja kolm Postimehes töötanud ajakirjanikku: Tuuli Jõesaar, Dannar Leitmaa, Külli-Riin Tigasson, Hanneli Rudi, Anneli Ammas ja Alo Raun. Kõikidel on aastatepikkune töökogemus ajakirjanikuna: kõige lühem tööstaaž on 5 aastat ja pikim 28 aastat. Pooled intervjuueeritustest on töötanud ainult ühes väljaandes, ülejäänutel on töötamise kogemus lisaks veel ühes-kahes ajalehes. Ilmnes, et kuuest intervjuueeritust viis on töötanud Eesti Päevalehes (sh suverepoterina). Ametinimetuse järgi on pooled ajakirjanikud reporterid, ülejäänud on toimetuse juhataja või vanemtoimetaja rollis.

Erialane ajakirjanduslik kõrgharidus pea- või kõrvalerialana on kuuest inimesest kolmel, teiste erialade seas nimetati ajalugu ja skandinavistikat. Üks ajakirjanikest jätkab politoloogiaõpinguid doktorantuuris (vt Lisa 3.2.1).

RÄNDETEEMADELISTE TEKSTIDE TEMAATILISE FOOKUSE KUJUNEMINE

Enamik ajakirjanikke tõdevad, et nad on vähemalt mingis eluetapis olnud temaatilise fookuse poolest universaalsed ajakirjanikud, kes kirjutavad praktiliselt kõikidest valdkondadest, tulenevalt toimetuse vajadustest ja ajakohastest sündmustest. Toimetuse juhi rollis olijad kirjutavad lugusid harvem, ent tellivad tekste kaaskolleegidelt või ekspertidelt väljaspool toimetust. Olenemata ajakirjaniku ametipositsioonist on kõikidel ajakirjanikel mõni temavaldkond, millest on rohkem

kirjutatud. Ajakirjanikud ise tõdevad, et aastate jooksul on need valdkonnad muutunud, mida põhjalikumalt kajastatakse. Oma praeguseks teemavaldkonnaks nimetasid intervjueeritud ajakirjanikud korduvalt haridust, poliitikat ja sotsiaalteemasid (3.2.2).

Üks intervjueeritud ajakirjanikest hakkas haridusele tähelepanu pöörama seoses seadusmuudatustega, millest oli vaja ka avalikkust teavitada. Ta otsustas end valdkonnaga kurssi viia, et oleks võimeline teemat järjepidevamalt käsitlema.

Haridus ja poliitika. Need pakuvad mulle huvi. Haridust ma hakkasin kirjutama eelkõige tänu toona uue põhikooli- ja gümnaasiumi vastuvõtmise seadusele. Selline suht suur muudatus, kus keegi ei suutnud väga järjepidevalt seda kajastada, ei olnud meil ka toimetuse sees sellist inimest. Hakkasin lihtsalt kajastama, mis on olulised aspektid ja sealt siis läks asi järjest edasi. (Raun)

Tähelepanu pööratakse lisaks parteipoliitikale ka laiemalt sotsiaalpoliitikale.

Kui ma kümne aasta eest Päevalehte tulin, tegelesin algul kõige rohkem sotsiaalpoliitika teemadega. Mõne aasta pärast hakkasin rohkem kirjutama haridusest ja keskkonnast. Viimasel ajal olen jätkanud nende teemadega, näiteks sügisel tegin haridusest paar intervjuud, aga üha enam hakkas huvi pakkuma ka väljarände teema. (Tigasson)

Samuti on ühe ajakirjaniku arvates oluline jälgida laiemalt ühiskondlikke protsesse.

Minul on sotsiaal ja haridus praegu väga selgelt valitud. Mu enda jaoks on olulised ka ühiskonna protsessid, tahan neid asju ka natuke uurida. Need teemad ei ole minu jaoks kitsalt määratletud, vaid see on lai määratlus. (Ammas)

Lisaks sagedamini kajastatavate teemade hulgas käsitletakse kultuuri, sporti, ehitust, keskkonda, tarbija- ja majandusteemasid. Mõnevõrra keerulisem oli intervjueeritud ajakirjanikel määraratleda teemasid, millest nad vähem kirjutavad. Kahel korral mainiti sporti, samuti tõid Eesti Päevalehe ajakirjanikud esile meelelahutust ja majandust. Postimehe ajakirjanikud nimetasid rubriiki kodu ja aed ning kosmos. Enamik esiletoodud valdkondadest eeldavad põhjalikumaid valdkonda puudutavaid teadmisi ning seetõttu on ajakirjanikel toimetustes mõni kolleeg, kes on keskendunud spetsiifilistele valdkondadele.

Rändest kirjutav ajakirjanik kajastab teistest teemadest vähem sporti ja majandust, sest ta ei pea end nendes valdkondades piisavalt pädevaks.

Majandust väldin, kui võimalik. Ma ei tunne ennast väga pädevalt selles ja

sport on hoopis teine rida, seda ka mitte. Poliitikast – ma ei ole selles nii sügav spetsialist, nii et reeglina ei ole vaja sinna torkida. Kui vahel, siis abistan. (Jõesaar)

Ükski intervjuueeritud ajakirjanik ei nimeta oma põhiteemana rännet, mis viitab asjaolule, et välja- ja tagasirännet kajastatakse ebaregulaarselt ja sageli ka juhuslikult koos mõne teise olukorra või nähtuse kajastamisega.

ŽANR, MIDA AJAKIRJANIK TAVAPÄRASELT KASUTAB

Enimlevinud žanr, mida ajakirjanikud uudisväärtuslike teemade edastamisel kasutavad, on uudislugu. Samas viidatakse ka asjaolule, et ajakirjanduses on žanrite hulk märgatavalt mitmekesisem kui nende traditsiooniline liigitus. Uudislugu võib olla näiteks analüütiline tekst, pressiteatel põhinev refereering, poolreportaažlik fertüür või mingit muud sorti kirjutis. Teksti kirjutamisel lähtuvad ajakirjanikud eelkõige sisetundest, kuidas sõnumit kõige paremini edasi anda. On ka ajakirjanikke, kelle väljendusvahendiks on tulenevalt ametikohast arvamislugu.

Uudislugu võib määratleda kui analüütilist lugu, milles ajakirjanikul on jätkuvalt arenguruumi.

Mulle meeldivad žanrid, erinevad vormid. Praegused lood on enamasti sellised analüütilised, aga võiksid olla ka kindlasti elavamad ja mängulisemad. (Ammas)

Eesti Päevalehe uudistekülgedel ilmub ajakirjanike sõnul aeg-ajalt ka poolreportaažlik fertüür, mis koosneb reportaaži ja analüütilise kirjutise kombinatsioonist.

Mõnikord kasutan selliste poolreportaažlike fertüüride kirjutamist, need on suht-koht sellised töömahukad ja ressursikulukad. Ma eelistan neid. (Leitmaa)

Lisaks ilmub ajakirjanike endi sõnul meedias ka selliseid uudislikke lugusid läbi, mis on kirjutatud autori kogemuste kaudu.

Žanri määratlusi õpetatakse ülikoolis ilmselt ikka korralikult, nagu nad on. Aga kui vaatad ajalehte, siis žanri määratlus on suhteliselt keeruline. Mis on mis? Võib-olla ma ei oska kõiki žanre ikkagi, kuigi neid on õpetatud ja olen ka üritanud. Kõige tavalisemalt tuleb ju nõ lugu, millel ei ole ei seda, teist ega kolmandat. Praegu on ka sellist läbi isikliku kogemuse lugusid, ma ei tea, mis see on. See on ka lugu. (Ammas)

Ajakirjanike selgitustest nähtub, et sageli kasutatakse erinevate žanrite kombinatsiooni: näiteks reportaaž või uudislugu põimitakse omavahel või arvamusaluseks. Uudistele lisaks tõstetakse võimalike žanritena esile ka intervjuud ja reportaaži, mille kasutamist võib takistada näiteks aja piiratus, kõneisiku kesine eneseväljendus ning kajastatava sündmuse formaat. Žanritest, mida ajakirjanik ise ei kasuta või pigem väldib, tuuakse esile reportaaž, arvamusaluse ja nn mina-lugu. Põhjuseks on kas vastumeelsus teatud nähtusi oma mõtetena esitada või ebakindlus žanri viljelemises. Žanri valikul võib autor soovida jääda ühiskonnas toimuva vahendaja rolli, mitte tõmmata tähelepanu iseendale.

Praegu on sellist läbi isikliku kogemusi lugusid, ma ei tea, mis see on. See on ka lugu. Mina olen sellest pigem hoidunud, ajakirjaniku roll on minu jaoks ikkagi vahendaja roll. Et kui on sellised väga isiklikud teemad, mina neist ei kirjuta. Loogiline on, et arvamusaluses, kus saab teha selle põhjal pigem üldistuse, ühiskondliku aspekti, siis seal võib-olla kasutaksin. (Ammas)

Samuti võib ajakirjanik teadlikult soovida mõnda žanri vältida.

Koomikseid ma ei oska teha, aga üldiselt ma olen vältinud arvamusaluseid. See on mul puht isiklik kiiks, et ma ei ole tahtnud enda nime all paljusid asju avaldada: et mina arvan niimoodi. (Leitmaa)

Kolmas põhjus mõne žanri vältimiseks võib olla selle vähenenud kasutamine, mistõttu autor ei tunne end kõige kindlamalt.

Reportaaži ma teen üldiselt vähe. Reeglina need teemad, mis võimaldavad reportaaži teha, ei ole väga minu teemad ja siis ma tunnen selles valdkonnas end võrdlemisi ebakindlalt. Võib-olla uudise olemus on minu jaoks kõige sobilikum. (Jõesaar)

Ajakirjanikud viitavad ka asjaolule, et žanri valikut mõjutab teiste samal päeval paberlehes ilmuvate tekstide formaat. Kolm ajakirjanikku kirjeldavad äärmusliku olukorrana juhtumit: kolm intervjuud ühes lehes on ilmselgelt liiga palju ning ainuüksi seetõttu on vaja mõnikord tekst mõnes teises žanris kirjutada.

KÕNEISIKUTE VALIMISE PÕHIMÕTTED

Meediatekstidesse kõneisikuid valides lähtuvad ajakirjanikud mitmest aspektist, sh inimese kättesaadavusest ja omadustest, millest tõstetakse esile usaldusväärsust ja pädevust. Samuti lähtutakse tasakaalustatuse printsiibist: erinevad osapooled saavad

sõna, mis loob dialoogi.

Üks ajakirjanikest peab kõneisiku valimise peamiseks kriteeriumiks tema usaldusväärust.

Allikas peab olema usaldusväärne. Siin tuleb nüüd pikaajaline kogemus kasuks kahte moodi: sa oled juba väga paljudega suhelnud, sa tead, kas ta on usaldusväärne või mitte, kas ta räägib või mitte, kas tema käest saab taustainfot või mitte. (Ammas)

Samuti hindavad ajakirjanikud kõneisikut tema erialaste teadmiste ja kompetentsuse pärast. Sobivate inimesteni jõuavad ajakirjanikud sageli tänu võrgustiku olemasolule – teatakse, kuju ja kelle poole mingi küsimusega tasub pöörduda.

Otsin antud teemal kõige pädevama spetsialisti. Oletame, et ma kirjutan Sipsikust. Siis ma üritan välja uurida, kes teab Eestis kõige rohkem Sipsikust, püüan leida autori või siis mõne kirjandusteadlase. Juhul, kui ma ise ei suuda leida, siis ma helistaksin kirjanike liitu ja ütleksin: „Kuulge, öelge nüüd kellegi nimi, kes teab jube palju Sipsikust!“ Ja sealt liigun edasi. (Jõesaar)

Eelpool esitatud omadused viitavad ka allika informeeritusele ja tahtlikkusele ajakirjanikuga koostööd teha. Variante, kuidas intervjuueeritavateni jõutakse, on erinevaid: pöördatakse kõikide võimalike allikate poole, kellest vaid osade tsitaadid lehes avaldatakse, kolleegid ja tuttavad soovivad, pressiesindajalt saadakse kontakte. Kasutatakse ka interneti võimalusi: guugeldatakse ja postitatakse Facebooki seinale küsimusi *a la* kas keegi teab kirjeldatud inimest või on olnud sellises olukorras. Aegajalt kasutatakse ka nn valveisikuid, kes regulaarselt meedias figureerivad.

Mõnikord, näiteks meditsiinitöötajate puhul, leitakse kõneisikud pressiesindaja kaudu. Samas pressiesindajaid kui kõneisikuid kellegi kolmanda inimese mõtete vahendajana välditakse. Mõne teema puhul võib ajakirjaniku jaoks olla kiireim ja otstarbekaim lahendus guugeldamine, nt kuivkemmergute spetsialisti leidmiseks.

MeditSiini puhul on Eestis kaks suurepärasest haiglat, kus on suurepärased pressiesindajad. Teen neile päringu, et mul on vaja sellest teemast rääkijad ja nemad annavad mulle kontakti. Ravimiametis on kolm-neli inimest, kelle poole on mõtet pöörduda ja kes alati vastavad. Neil pressiesindajat ei ole. /.. / Aga teiste teemade puhul: kas oled kuulnud, küsid... Mingi Eesti kuivkemmergute asjapulga ma guugeldasin välja. Selle, kes on käinud maailma kuivkemmergute konverentsil. (Rudi)

Eriti algaja ajakirjanikul on mõnikord keeruline leida sobivat kõneisikut,

mistõttu oma nõuannet võivad pakkuda ka vanemad kolleegid.

Mäletan, et esimesed paar aastat lehes töötades, no siis lasid ikka täiesti puusalt: keda arvasid, et võiks natukenegi teada asjast, üritasid kätte saada. Läks hästi palju tühja rahmeldamist. Muidugi oli vanemaid kolleege, kes soovitasid kellegi käest küsida. (Leitmaa)

Mõnikord leitakse sobiv inimene tuttavate või töökaaslaste tutvusringkonna hulgast.

Hakkasime sellist inimest otsima, kes ta võiks olla, panin Facebooki kirja üles, aga üks kolleeg, Digilehe toimetaja Ave Tampere, ütles, et tema teab sellist inimest. (Tigasson)

Üks oli Ekspressi kuulutus, mis mulle jäi silma ja teist inimest ma teadsin, tuttava tuttav. (Rudi)

Teatud määral kasutatakse allikatena ka nn valveisikuid, kes on valdkonnas pädevad ja ajakirjanikele kättesaadavad. Ent ajakirjandus taotleb mitmekesisust ning seetõttu püütakse erinevaid kõneisikuid kasutada. Teadmine, mis teemaga kelle poole pöörduda, tekib ajakirjanikul kogemuste käigus.

Teatud teemade puhul on ka nõ valveallikad. See on hästi paha. Näiteks on Ivar Tallo, kel on iga asja kohta midagi öelda. Tal on tavaliselt väga häid asju ka öelda, aga lihtsalt kuna ta on liiga palju meedias, siis ta kaob mingil hetkel ära. Ei taheta teda vastu võtta. Mäletan, et esimesed paar aastat lehes töötades, no siis lasid ikka täiesti puusalt: keda arvasid, et võiks natukenegi teada asjast, üritasid kätte saada. Läks hästi palju tühja rahmeldamist. /.../ kes rääkisid huvitavamalt ja intelligentsemalt minu subjektiivsel hinnangul, need valisin loosse. (Leitmaa)

Samuti hoidutakse inimestest, kes on varasematel kordadel andnud umbmääraseid ja sisutühje vastuseid, kellega on suhtlemisprobleeme või kes on liigselt kontrollivad, mis väljendub näiteks ajakirjaniku veel avaldamata teksti ümberkirjutamises bürokraatlikusse kirjastiili. Mõne inimese vältimine meediateksti allikana on siiski pigem erandlik nähtus, mis tuleneb ajakirjaniku varasemast negatiivsest kogemusest allikaga suhtlemisel.

Kellega varem on olnud stiilis... kus iga koma pärast hakkab inimene oma tsitaati üle vaatama. /.../ Vähe on inimesi, kes on täiesti ainulaadsed, keda ei saa vältida. Jah, Eestis paar inimest on, keda enda mugavuse või suhtlemisprobleemide pärast ei taha kasutada. (Leitmaa)

Ajakirjanikud, kes mainisid mõne allika vältimist, ei näe selles oma töö aspektist probleemi: vajaliku teema kommenteerimiseks otsitakse mõni teine allikas, kes on tahtlikum infot jagama ja suudab seda kompaktsemalt ja arusaadavamalt teha.

TOIMETUSESISENE KOOSTÖÖ

Ajakirjanike sõnul on neil suur otsustamisvabadus, kuidas ja millest ajalehte kirjutada. Ideid genereerivad nii ajakirjanik kui ka tema kolleegid. Seejärel täpsustatakse teemad regulaarselt toimuvatel koosolekutel. Eesti Päevalehe ajakirjanikud toovad välja ka toimetusteülese koostöö – näiteks arvamustoimetuse pakub uudistetoimetusele teemasid, mida võiks kajastada.

Toimetajal nähakse korrektuuri tegija rolli: ta vaatab teksti keeleliselt ja sisuliselt üle, vajadusel esitab parandusettepanekuid ja annab ajakirjanikule tagasisidet. Toimetuse juhtide roll on pigem abistav või koordineeriv ning ajakirjanikud ise tajuvad, et otsuseid teevad nemad, mitte toimetuse juhataja või toimetaja.

Ajakirjanike sõnul valitakse järgmise päeva ajalehte minevad teemad ühise arutelu tulemusena, mil ideid võivad väljaande siseselt pakkuda ka teised toimetused.

Teemade puhul on kahtlemata pidevalt arutelud, et mis teemad on üleval, millest on mõtet kirjutada. Alati ei olegi see reporteri enda otsus, vaid tuleb konsensus või siis algatab teema arvamustoimetuse, kes ütleb, et kuulge, meile tundub praegu lugejakirjade puhul, et see teema on õhus: kas te kirjutate sellest teemast midagi? See on kindlasti arutelu küsimus. (Jõesaar)

Ajakirjanike tekstid vaatab üle toimetaja kui esimene lugeja, kes saab vajadusel ettepanekuid teksti muutmiseks teha.

Ma aktsepteerin toimetajat ja mulle väga meeldib, et on toimetaja. Ma ei ole oma tekstis kinni. OK, mingisugused asjad on: tahaksin et need oleksid kindlasti sees. Aga üldjuhul on toimetajal ikkagi kõrvaltvaataja pilk ja tema oskab vaadata lugeja tasandilt. (Ammas)

Kogu protsessi käigus teema valikust kuni ajakirjandusliku žanrini välja tajub ajakirjanik, et tal on suur otsustusvabadus. Kõige olulisem on oskus kolleegidele osata põhjendada, miks pakutud idee kajastamine vajalik on.

Päevalehes on väga vabad käed ajakirjanikel. Kui sul endal mingit agendat ei ole, mõnel ajakirjanikul on olnud probleeme sellega, aga põhimõtteliselt ma ei ole täheldanud, et seal oleks väga suurt keskvaldumise kontrolli: mida peab tegema, kuidas peab tegema... On küll need hetked, kus peatoimetaja leiab, et sellele

teemale peaks tähelepanu juhtima, aga vastupidi ei ole: kui sa pakud idee välja ja suudad ära põhjendada, miks peaks sellest kirjutama. (Leitmaa)

Üks ajakirjanikest toob välja ka ajalise dimensiooni: kui valitses majandusbuum, vahetusid sageli ka ajakirjanikud. Ent majanduslangusega jäi toimetuse tuumik püsivaks ning aastatepikkuse kogemustega on kaasnenud ka pädevuse tekkimine, mistõttu ajakirjanikke usaldatakse rohkem nende valikutes.

Intervjueeritud ajakirjanike vastustest ilmneb, et paljud meediateksti žanrit, fookust ja kõneisikuid määravad tegurid tulenevad ajakirjaniku varasemast kogemusest: millist žanrit kirjutades tuntakse end kõige mugavamalt, millisest fookusest ollakse juba kirjutanud ja millisest mitte ning milliste kõneisikutega on varasemast head koostöökogemused. Kõik need tegurid mõjutavad ajakirjanike sõnul nende igapäevaseid meediatekstide kirjutamisega seotud otsuseid.

3.3.2 Rändeteemaliste artiklite kirjutamine

Järgnevatel lehekülgedel on fookuses ajakirjanike rändeteemalised artiklid ja valikud: vastuse saavad küsimused: miks ja kuidas mingit rändeteemat on kajastatud.

RÄNDEGA SEOTUD TEEMA LEIDMINE

Ajakirjanik jõuab uudisväärtuslike teemadeni erinevaid teid pidi. Nii võivad rändeteemalise meediateksti algimpulsiks olla näiteks isiklik kogemus, aruanded ja statistika, raamatud, välisreisid ja päevakajalised sündmused.

Ajakirjaniku isikliku kogemuse näiteks on artikli „Noored lõpetavad kooli ja lahkuvad kodukandist lõplikult“ valmimine: mõeldi enda kunagiste klassikaaslaste valikutele ning seejärel hakati uurima, mis teiste maapiirkondade lõpetanutest on saanud.

Võtame näiteks selle artikli, kuidas väikeste kohtade inimesed ära lähevad. See tuli sellest, et ma olen ise Võrust pärit. Ma hakkasin vaatama, kui palju klassikaaslast on Eestisse jäänud. Neid oli väga vähe. (Leitmaa)

Mitu ajakirjanikku töid esile ka aruannete ja statistika rolli meediatekstide kirjutamisel. Kirjandusel nähakse eelkõige taustinformatsiooni rolli, mis aitab mõista ühiskonnas toimuvaid suundumusi. Samuti jälgitakse välisajakirjanduses toimuvat.

Oma ajakirjanikutöös saan palju inspiratsiooni statistikaameti andmebaasist. Sageli kammin seda läbi ja teen erinevaid tabeleid. Jälgin välisajakirjandust. /.../ aga see lugu, millele ma viitasin – „Las lahkuvad Eestist“ – sai inspiratsiooni raamatust, mida ma olin äsja lugenud rände teemal ja sellest, mis saab neist piirkondadest, kust minnakse. (Tigasson)

Aktuaalse teema ja sobiva allika võib leida ka juhuslikult teisi lehti sirvides ja kuulutusi lugedes.

Teise toonase loo kangelase leidsin Ekspressist. Seal oli suur kuulutus: „Talent tuleb koju. Palun pakkuge mulle tööd.“ Ta oli lastepsühholoog vist. Ta oli Norras elanud, tal oli Norra psühholoogi luba ja kaks last. Ta oli otsustanud, et tuleb Eestisse tagasi, kui lapsed lähevad kooli. (Rudi)

Mitmel ajakirjanikul on viimastest aastatest ka välislähetuse kogemus – tegemist on kas otseselt ajakirjanikele suunatud võimalusega kohtuda erinevate ekspertidega või on ajakirjanik läinud omal algatusel välisriiki artikli(sarja) sihtrühma otsima. Ajakirjanikutööga kaasneb aeg-ajalt võimalus kajastada ka vabariigi presidendi välislähetusi, mis annab võimaluse otsida tavapäraest meediakajastustest uusi teemasid ja fookuseid, millest kirjutada.

Ajakirjanikud tõdevad, et teadlikult rändeteemalisi tekste kirjutatakse näiteks siis, kui mõnes välisriigis on Eesti elanike hulk märgatavalt kasvanud või on see populaarseks sihtkohaks muutunud. Nii on näiteks Tuuli Jõesaar kirjutanud Soome-sarja ja Dannar Leitmaa Austraalia-sarja.

Kui mind saadeti Austraaliasse viieks nädalaks lugusid kirjutama, siis sa ei saa vältida seda teemat, sest see on niivõrd mastaapne ühiskonnas, et noored inimesed lähevad välismaale. /.../ Ajakirjandus peab ka peegeldama avalikkust ja sellest loo tegema. (Leitmaa)

Lisaks välismaal toimuva kajastamisele käsitletakse meedias ka riigisiseseid päevakajalisi sündmusi ja ühiskonnas toimuvaid protsesse. Nõnda pälvis 2012. aastal meedia huvi arstide streik, millega osutati tähelepanu mh meditsiinitöötajate massilisele väljarändeprobleemile. Samas ei jäänud ajakirjandus üksnes arstide väidete kajastajaks, vaid ajakirjanikud asusid väiteid kontrollima ning tekkinud olukorda kirjeldama.

See oligi, et arstide retoorikas oli enne streiki väga palju juttu sellest, et kui te meile nii palju palka ei maksa, siis me läheme minema, vaadake ise, mis te teete. Tahtsin sõnal sabast kinni saada ja kontrollida, kui palju neid siis ära läheb ja mis see põhjus on. (Jõesaar)

Samas võib päevakajalisus tähendada ajakirjaniku jaoks ka üht paljudest pressiteadetest, mis lihtsalt tuleb toimetada ja seejärel kiiresti Postimehe kodulehele üles panna.

Ma ütlen ausalt, et kui siin olid hullud päevad, siis ma olen pannud ikka 25 pressiteadet päevas üles. Meil ju veebitoimetaja töö oli tollal nagu aurumasinistil – nii palju kui tuli, nii palju viskasid. (Rudi)

Kokkuvõtlikult saab väita, et ajakirjanike teemavalikut mõjutavad erinevad tegurid. Enamik teemade ideedest pärinevad ajakirjanikult või tema kolleegidelt. Ent isegi kui teema/sündmus on ajakirjanikule pressiteate või mõne päevakajalise teemana „ette söödud“, ei pruugi ajakirjanik seda kajastada selliselt, nagu huvigrupp seda algselt taotles.

RÄNDELOO FOOKUSE KUJUNEMINE

Ajakirjanikud tõdevad, et kõikide kirjutatud tekstide tagamaid nad ei mäleta. Meenuvad pigem nende tekstide tagamaad, mis on seotud mõne erilise sündmuse või ootamatu tagasisidega. Ajakirjanike esitatud näidete põhjal võib fookuse valiku jagada kahte suurde rühma: juhus ja ajakirjaniku teadlik soov mingit nähtust või situatsiooni selliselt kirjeldada. Ajakirjanike kirjeldusest selgub, et mõnikord sündmuskohal viibides laseb ajakirjanik teadlikult olukordadel fookuse kujunemist juhtida. Samas, kui ajakirjanik alustab loo kirjutamist toimetuses, on tal esialgne hüpotees olemas, mille kinnituseks hakatakse sobivaid allikaid otsima.

Ühel presidendi välisvisiidil viibinud ajakirjanikul tekkis noorte väljarände fookus juhuslikul – ajakirjanik vestles kohalikega ning sai teada, missugused probleemid naaberriigis on.

Siis Läti lugu tuli sellest, et ma olin presidendiga visiidil ja nagu ikka lood juhtuvad: räägid kohalike inimestega, et mis neil hingel on. See ei olnud nüüid plaan, et räägime sellest, kuhu noored lähevad. See oli niimoodi, et nad hakkasid ise rääkima: vaata, missugune meie küla on, kõik noored lähevad ära, ainult vanad inimesed elavad ja sealt tuli siis omakorda rändeteema välja. See oli ka suht-koht juhuslik. (Leitmaa)

Enamasti on ajakirjanikul visioon, millist nähtust soovitakse kajastada ning sellest lähtuvalt valitakse sobivad kõneisikud.

Üks mul tuleb kindlalt meelde: see oli see miinimumpalgaga naisterahvas Soomes. Seda ma tean, et see sai valitud selle kindla fookusega, et

miinimumpalk Eesti mõistes on heal juhul abivahend näljasurmast pääsemiseks, et miks ollakse Soome nõus minema miinimumpalga peale, mis võimaldabki ära elamist ja ka seda, miks inimesed on seal lahkemad või rõõmsamad. Neil ei olegi seal seda igapäevast murekoormat. See oli selline väga kindel fookus. (Jõesaar)

Enamikul juhtudel, mida ajakirjanikud kirjeldasid, esines pigem olukord, mil ajakirjanikul oli tekkinud enda arvates hea mõte, millest võiks kirjutada ning seejärel leiti inimesed, kelle kaudu teemat või nähtust esitati.

JÄRGMISE RÄNDETEEMALISE ARTIKLI TEEMA

Kui ajakirjanikud oleksid intervjuerimise päeval kirjutanud rändeteemalise loo, siis igaüks neist oleks valinud erineva fookusega teema. Teemadena pakuti välja: hooajatööd välismaal, regionaalpoliitika, tagasitulemine, väljarände vähendamine, teistkordne Eestist lahkumine ning pagulasteema. Ajendid, miks valitakse üks või teine teema, põhinesid väidetel: ajakirjanik ei ole sellest veel kirjutanud, tema arvates see oleks ajakohane või sellest ei ole veel meedias räägitud.

Hooajatööliste liikumist kajastav teema valitakse eesmärgiga näidata, kui suur hulk Eesti elanikke siirdub suve hakul välismaale tööle. Teema päevakajalisuse argument põhineb asjaolul, et teatud inimrühm käibki üksnes suviti välismaal elatist teenimas.

(3) *Ma uuriksin töötukassast hooajatööliste liikumist. Praegu hakkavad hooajatööd Skandinaavias. Uuriksin, kui suur seltskond meilt siis ära läheb. Üsna palju on Eestis neid, kes alaliselt ei käi mujal tööl, aga nad kasutavad sellist hooajatöö võimalust./.../ Ma läheksin praegu sellesse suunda. Selle käigus võib tulla alati ka mingeid muid arenguid, ma püüan olla alati kõigi allikatega avatult, et kui sealt kerkib muud infot ja muud lähenemist, ei pea ju esialgsele kindlaks jääma. (Jõesaar)*

Piirkondade saatusest, kust väljarändajad lahkuvad, soovitakse kajastada eesmärgiga näidata tagajärgi, mida selline sündmuste käik kaasa toob. Eestis saab näiteks tuua mitmeid selliseid piirkondi.

Ma arvan, et küsimus on selles, et mis saab nendest piirkondadest, kust minnakse ära. Minu arvates see on suur teema. Sellised piirkondi ja näiteid on küllalt. (Tigasson)

Rändega seonduvalt peetakse oluliseks ka tagasitulemisega seotud aspektide kajastamist, näitamaks, et riik ei ole tegelikult valmis tagasitulevaid inimesi vastu võtma. Tagasirände muudab ajakirjaniku arvates keeruliseks nt kakskeelse perekonna jaoks koolisüsteemide erinevus.

Ma arvan, et meil ei ole räägitud sellest, kui keeruline on tagasi tulla. Me siin olles ei adu, kui keeruline see on. See on tegelikult väga keeruline ja see on keerulisem nendel inimestel, kellel on tekkinud võõrsil pere. Kuidas sa oma nõ mehe maale tood, kuidas sa oma kakskeelsed lapsed Eestis kooli paned, kas meie koolid on valmis selleks, et lapsed siin hakkama saaksid, kui nad on käinud näiteks kaks aastat norrakeelses koolis. Me kutsume küll, aga tegelikult ei ole meil tingimusi. (Rudi)

Seoses väljarändega püütakse juba valmivas uudisloos otsida ka lahendusi, kuidas Eestist lahkuvate inimeste hulka vähendada. Teemapüstituse fookus soovitakse suunata eelkõige meditsiiniõdedele, kelle massilisele lahkumisele on meedias ka varem tähelepanu pööratud. Kirjutise eesmärk on otsida lahendust Eestis meditsiiniõdede puudusest tekkinud probleemile. Samas tõdeb ajakirjanik, et Eestis on aktuaalsemaks muutumas hoopis sisseränne ning arutleb, et võib-olla majanduslikel põhjustel väljarändajad enam ei lahku, et see etapp on ühiskonnas läbitud.

Mul ongi käsil õdede lahkumise lugu konkreetselt, mis haakub sellega absoluutselt. Eesmärk on katsuda natuke rännet tagasi tõmmata. Luua tingimusi niimoodi, et töö ei seiskuks./.../ Pigem on hakkab see rände teema praegu Eestisse sissetuleku teemana tulema – see on samuti ränne. Ka see väljaminemise teema: võib-olla läheb veel ja võib-olla ei lähe, äkki on niimoodi, et kes on täisealised ja on tahtnud minna, need on juba läinud. Kellel on see tahe ja majanduslik vajadus, need on juba läinud või käivad edasi-tagasi. Paljud ju käivad ka. Äkki see buum on läinud üle, ma ei tea. (Ammas)

Uuema teemakäsitusena, mis analüüsitud meediatekstides veel ei kajastunud, pakub üks ajakirjanik välja Eestist teistkordset lahkumist, millega seotud argumendid peaksid ajakirjaniku arvates näitama tõelisi kitsaskohti, millega Eesti ühiskonnas tegelema peaks. Teistkordsel minekul lahkutakse tõenäoliselt enam mitte emotsioonide, vaid mingi probleemi ajel. Sellisest aspektist kirjutatud meediatekstitid ilmusid ka intervjuuerimisele eelnevatel kuudel 2013. aasta Eesti Päevalehes.

Mida ma ei ole teinud: inimesed, kes on Eestist ära läinud, tulevad Eestisse tagasi ja siis tahavad uuesti ära minna. See annab asjale juurde selle, et kui noor on ütleme aasta aega olnud välismaal, kõik on nii hea, on olnud keskkonna

vahetus, kõik on nii uus, emotsioonid on uued... Aga kui inimene tuleb tagasi, siis tähendab et tal on juba teises kohas kõrini saanud ja kui ta uuesti tahab kuhugi ära minna, siis minu jaoks on see nagu kolm korda destilleeritud vesi: tuleb tuvastada, et miks siis inimesed ära lähevad. /.../ Sellist probleemi, mis on inimlikud ja puhtalt Eesti riigile omased, need tulevad välja puhtalt teist korda minejate puhul. (Leitmaa)

Samuti pakutakse ajakirjanike seas rändega seonduva teemana välja *online*-väitlus pagulaste vastuvõtmis- ja väljasaatmiskeskuse reorganiseerimise teemal ning sellega seonduvad küsimused. See teema on keskenduks juba sisserändajate jaoks oluliste teemade kajastamisega.

Üks idee on see, et jätkuvalt oleks võimalik teha online-väitlusi, aga üks teine aspekt või mõte on see, jutt käib siis sellest, et pagulaste vastuvõtmis- ja väljasaatmiskeskus tahetakse viia ühte kohta kokku ja seda siis vangla territooriumile. Seal on siis kaks poolt koos – kas nad peaks kokku panema ja kas vanglaterritooriumile. (Raun)

Ajakirjanike vastustes peegeldub mitu aspekti. Esiteks, pakutakse välja teemasid ja fookuseid, mis autori arvates on hetkel aktuaalsed ning mis võiksid meedias suuremat tähelepanu pälvida. Teiseks, lähtutakse soovist leida teemaga seonduvalt mõni uus nüanss, millest varem veel kirjutatud ei ole. Kolmandaks, teema valikul ja põhjendusel ilmneb, millised seosed ja assotsiatsioonid tekivad ajakirjanikul sõnaga „ränne“. Ajakirjaniku jaoks on ränne väga lai mõiste ning sellega võib tähistada väga erinevaid nähtusi.

Mõiste on lihtsalt nii avar, et alati ei tule mõttesegi, mis võib ka ränne olla. Ma arvan, et see võib paljude inimestega nii olla. Mõtted ja näited jooksevad rohkem nendes valdkondades, kus sa oled kodus. Mis ei tähenda seda, et ka teistes valdkondades ei ole mõtteid, vaid need ei tule meelde. (Raun)

AJAKIRJANIKE SEATUD EESMÄRGID OMA TEKSTIDELE

Enamik intervjueritud ajakirjanikke toovad oma kirjutiste eesmärgina välja ühiskonna peegeldamise aspekti: ajakirjaniku ülesandeks on olla info vahendaja rollis. Probleemlugude kirjutamise puhul tuuakse välja võimalus, et mõnikord on neil positiivne mõju lahenduste suunas. Seega on ajakirjanik samaaegselt nii ühiskonnale kui ka lahendusele orienteeritud, teisalt keskendub uudisväärtuslikkuse ja müüdavuse kriteeriumist.

Ajakirjanik peaks ju olema vahendaja. Ehk siis tüüpilise loo eesmärk peaks olema anda edasi infot, olla see filter tavalugeja ja asjaosaliste vahel, sageli on see riik. /.../ Ma võin natuke laiendada: lugu, uudis peaks tulema uudisväärtuse kriteeriumidest. Heal lool peaks olema võimalikult palju täidetud. (Raun)

Meediateksti kirjutades võib ajakirjaniku taotluseks olla ka maailma paremaks muutmine: kui ajakirjanik märkab probleemkohta, siis ta saab sellele tähelepanu osutada. Autori üldiseks eesmärgiks on ühiskonna arengule kaasa aidata.

Ma tahan maailma muuta, mina olen ju maailmaparandaja. Ideaalis võiks muidugi nii olla, et iga lugu, mida ma kirjutan, kas annab kellelegi mingit kasulikku teavet, pakub analüüsi või parimal juhul midagi parandab. /.../ Üldiselt ma vähemalt püüan nii hoida, et kõigil teemadel oleks mingi mõte ühiskonna arenemise suhtes. (Jõesaar)

Kõikide ajakirjanike vastuste kokkuvõttena saab väita, et osad ajakirjanikud on teadlikult probleemi teadvustanud, teised segavad teksti ja ajakirjaniku eesmärgid, viidates ajakirjanikule kui vahendajale. Põhjus, miks ajakirjanik räägib oma eesmärkidest, võib põhineda ka soovil oma otsuste tagamaid küsitlejale selgitada, seega liigutakse teadlikult kitsalt teemalt üldisemale. Ajakirjanike intervjuudest ilmneb, et ajakirjaniku laiemat eesmärki saab osaliselt väljendada ka välistamiseetodit kasutades ehk mis ei ole autori eesmärk. Nii näiteks tõid mitu Eesti Päevalehe ajakirjanikku esile, et nende eesmärk ei ole teha meelelahutusajakirjandust, mida kaasajal niigi palju on. Pigem peetakse oluliseks sotsiaalse aspekti esiletõstmist.

Ajakirjanduses minnakse meelelahutuseks, hästi kergesti söödavaks. Ärimudel lihtsalt on selline, et pead selle balansi kusagilt leidma, see on negatiivsem pool, mis asjaga kaasas käib. Lõbus on kirjutada selliseid lugusid, aga see ei ole kindlasti põhjus, miks peaks ajakirjanduses töötama. /.../ Ajakirjanduses peab olema inimene, kes suudab peegeldada olulisemat otsustajate jaoks ja väiksema inimese probleeme. Näiteks riigikogus istuja ei jõua, sageli ei saagi kõike näha. Kui ühiskonnas on midagi valesti, siis ajakirjanduse kaudu saab tõmmata päris korralikku tähelepanu, et sellega tuleb hakata tegelema. See on minu meelest sotsiaalne aspekt, millele peab kindlasti tähelepanu pöörama. Minu arust on see palju olulisem kui edastada pressiteateid edasi, mida pahatihti tehakse, või kajastatakse meelelahutust. (Leitmaa)

Oma mõnda senist meediateksti kirjeldades väljendavad ajakirjanikud rahulolu tehtud töö osas. Mitmed tõdevad, et kümne parima kirjutise hulka nad konkreetseid lugusid ei paiguta, ent piiratud aja ja allikate aspektist on tekst hästi tehtud ja selgesti loetav.

TAGASISIDE SAAMINE

Kõige rohkem ja sagedamini saavad ajakirjanikud oma tööle tagasisidet kommentaariumide vahendusel. Samas mainivad ajakirjanikud, et see ei ole tõsiseltvõetav ja representatiivne koht ühiskonnalt adekvaatse tagasiside saamiseks. Ajakirjad tõdevad, et otsest tagasisidet saadakse ka meilitsi või telefoni teel, ent mitte väga sageli. Lisaks võib vastukaja oodata ka teistelt ajakirjanikelt ja teksti toimetajalt, ent tagasiside on pigem emotsioonil põhinev kui sisuline.

Tagasiside andmist mõjutab ajakirjanike arvates mitu aspekti: eestlaslik käitumine (kiidetakse harva), autoripoolne teemakäsitus ning auditooriumipoolne valmisolek teemat vastu võtta. Nende aspektide tulemusena on tagasiside sageli negatiivse alatooniga.

Kui ajakirjanik saab positiivset tagasisidet, siis on see pigem emotsioonil põhinev.

„Ma pean tunnistama, et sellist konstruktiivset tagasisidet ei mäletagi. Emotsionaalset tagasisidet on olnud, et oli tore. Päevalehes kirjutades on närv praktiliselt kadunud, ta ei jõua tekitada sellist meeletut resonantsi, kõik teavad ka, et inimesed lähevad.“ (Leitmaa)

Eestlane kiidab harva, pigem on saadud tagasiside anonüümne ja negatiivne.

Oleneb muidugi teemast, millest kirjutad. Aga tagasiside puhul on see asi, et eestlane kiidab harva. Kiidab juhul, kui ta on sellest saanud mingisugust käegakatsutavat kasu. Kui ma kirjutasin paar aastat tagasi loo, kuidas pensionärid saavad tagasi suure summa raha, siis oli selge kasu sees. Tagasiside toimub pigem kommentaarides, sõimatakse, e-mailile kirjutamine nõuab natuke rohkem mune. Seda väga palju ei tehta, väga harva tuleb ette. (Jõesaar)

Mõnikord saab ajakirjanik oma meediatekstile antavas tagasisides ka lisainfot ja soovitusi, millistest aspektidest võiks teemat edasi arendada. Mõned neist ideedest on ajakirjaniku arvades asjalikud ning tõenäoliselt arendabki ajakirjanik teemat mõnes järgmises artiklis edasi.

Ja siis on nõ lisainfo pakkujad või sellised kirjad, kus tõstatakse teema, millel ei ole kindlat lahendust, näiteks ehitusvead. Kui kindlat lahendust ei paista, siis pöördutakse ehitusspetsialisti poole küsimusega, et kuhu ja kuidas tuleb nael lüüa. Aga on ka väga asjalikke kirju. Tõesti annavad väga asjalikke ideid, et kuulge, uurige seda asja või seda aspekti te ei pannud tähele. (Jõesaar)

Intervjuude käigus formuleerub ka valem, kuidas saada lugejatele tagasisidet: lugu tuleb kirjutada avameelselt üksikinimese tasandilt.

Kui sa kirjutad inimesest ja kindlasti avameelselt ja ausalt, kui inimene räägib, siis on ka tagasiside peaaegu kindel. Kui on natuke ükskõiksem või üldisem, siis seda niimoodi kindlasti ei tule. (Ammas)

Selleks, et saada aimdus ühiskonna üldistest hoiakutest ja arusaamadest, sobib ajakirjanike hinnangul tagasiside jälgimine: kommentaaride hulgas ja sisus avaldub, kas teema on ühiskonnas aktuaalne ja kuivõrd see läheb lugejatele korda.

Aga minu esimene rändeteemaline kirjutis oli 2007. aastal väljarände teemale Mõttes, aga tollal see teema ja sellele pühendatud Mõte ei leidnud piisavalt resonantsi ühiskonnas. Millalgi 2011 hakkas Eestist lahkumise teema järjest teravamaks minema,. Selleteemalised artiklid hakkasid üha rohkem tagasisidet saama. Ja ma mäletan, et kui kirjutasin „Las lahkuvad Eestist“, siis paljud inimesed saatsid e-kirju. (Tigasson)

Ajakirjanike hulgas on ka neid, kes enne teksti ilmumist küsivad teadlikult tagasisidet toimetajalt, kes esindab nende jaoks tavalugeja positsiooni ja on seetõttu ajakirjanikule abiks mõtete ja esmase tõlgenduste andjana. Eriti oluliseks peetakse tagasisidet delikaatsete, konkreetsete inimeste lugude avaldamise korral, et vältida väärarvamusi.

Mina küsin toimetajalt sellisel juhul alati tagasisidet: kuidas see mõjus? Kas sellest tekkis samasugune tunne, nagu mul oli teksti kirjutades? See puudutab eelkõige delikaatseid teemasid ja inimesi. (Ammas)

TEISTE AJAKIRJANIKE PAREMAD RÄNDETEKSTID

Küsimusele, millised teiste ajakirjanike rändeteemalised meediatekstid on eriliselt meelde jäänud või tähelepanu köitnud, jagunevad ajakirjanike vastused kaheks: 1) nimetatakse mõnda Eesti Päevalehes või Postimehes ilmunud artiklit/sarja või siis ajakirjaniku nime, kes teeb häid lugusid, 2) konkreetseid nimesid ei nimetata. Tavapärasem on esimene variant.

Silmapaistvamatest välja- ja tagasirännet kajastanud ajakirjanikest ja nende kirjutatud teemadest mainiti: Krister Kivi, Anneli Ammas, Austraalia-lood (= Dannar Leitmaa), Soome-sari, Talent, miks sa koju ei tule?, Nils Niitra, Tuuli Jõesaar, Mikk Salu, Priit Pullerits. Mitmel korral nimetati Soome-sarja ja Austraalia-sarja: mõlemas

sarjas kajastati Eestist väljarännanute kogemusi ja eluolu sihtriigis. Viimastel aastatel rännet kajastanud ajakirjanikke tõsteti kolleegide poolt esile huvitava ja kaasahaarava teemakäsitluse, nauditava kirjutamisstiili ja huvipakkuva fookuse poolest. Eelmise aastatuhande lõpus käsitleti meedias väljarännet üksnes edulugude kaudu ning sellise stiili viljelejana toodi näiteks Priit Pullerits.

Ajakirjanik eelistab lugejana inimlikke teemasid, mis on lihtsas ja arusaadavas stiilis esitatud.

Päevalehes oli, ma ei tea, kas seda tegi üks ajakirjanik, aga päris lahe oli rubriik, miks eestlased tagasi ei tule. Ma ei tea, kas see oli ühe konkreetse ajakirjaniku tellitud lood. /.../ Need põhjused olid nii erilised. Seal vist osad ikka tulid tagasi. Nad olid nii inimlikud lood. Mulle meeldivad inimlikud lood, mõned maakonna lehtede lood. Sellised mitte väga suure üldistusjõuga, sest nad on hästi inimlikud. Lihtsa inimese tasand oli neis sees. Põhjendus, miks ma tulen või kui raske see on olnud, miks ma ei tule – see tasand mulle meeldis. Ma lugesin ja ma sain täpselt aru, miks see nii on. (Rudi)

Rändeteemade kajastamise puhul hinnatakse ka autori (1) head kirjutamisoskust (Leitmaa) ja (2) ka head teemapüstitust ja konkreetset (Tigasson).

- (1) *Postimehes on minu meelest ainult üks inimlikel teemadel kirjutav ajakirjanik – Anneli Ammas./.../ Ta [Kristen Paris] kirjutab minust paremini. Ta kirjutab teistmoodi. Tungib rohkem inimeste hingeellu, inimeste välimusse, ta läheb väga spetsiifiliseks kohati, mis inimestele ei meeldi. (Leitmaa)*
- (2) *Tuuli Jõesaarel oli põnev intervjuu ühe naisega, kes elab Soome sotsiaalsüsteemist. See oli ajakirjanduslikult hästi hea ja konkreetne. Siis need arvamused, mis on teiste inimeste kirjutatud, on ka head olnud. Meil oli siis üks Austraalia-lugude sari, Austraaliasse läinud eestlastest. (Tigasson)*

Oli ka intervjuueeritavaid, kelle jaoks oli keeruline öelda või meenutada meelde jäävaimat rännet kajastavat ajakirjanikku või artiklit. Ehhkki ajakirjanikud hoiavad end ühtmoodi kursis meedias ilmuvate tekstidega, tuuakse esile asjaolu, et meediapilt on nii mitmekesine ja kõrgetasemeline, et keeruline on konkreetset nime välja tuua.

Ma loen nad ju üldiselt kõik läbi. Keegi eraldi silma jäänud ei ole. Mitte et oleks ühtlane tapeet, vaid on ühtlaselt kõrge tase. (Jõesaar)

Eelnevatel lehekülgedel ilmnes, et ajakirjanikke ajendavad rändeteemalisi tekste kirjutama erinevad tegurid – enamasti kajastatakse rännet pigem alateadlikult ning

osadel ajakirjanikel puudub ka endil ülevaade, kui paljud nende kirjutistest on rändeteemalised. Seega ajakirjanik ei pea enamasti arvet artiklite temaatilise jaotumise kohta, pigem on tegemist tunnetusliku protsessiga. Samuti ilmnes, et aspektid, mida ajakirjanikud enda ja teiste tekstide juures hindavad ja esile tõstavad, on erinevad. Selline tulemus ühtib kvantitatiivse analüüsi tulemustega: meediatekstide teemakäsitus ja fookused Eesti meedias on mitmekülgsed.

3.3.3 Ajakirjaniku isiklikud kokkupuuted rändega

RÄNDE TEEMAKÄSITLUSE MUUTUMINE ÜHISKONNAS

Rände teemakäsitus on meedias muutunud ajastule omaste protsesside käigus. Ajakirjanike hinnangul rände kajastamine muutunud üha mitmekesisemaks, muutunud on ka rõhuasetused ja vaatenurk, kuidas väljarändajat nähakse. Tuginedes intervjuueeritavate hinnangutele, on ränne osa ühiskondlikest sündmustest, mille tähenduse tõlgendamine muutub koos taustsüsteemiga.

Kümme aastat tagasi ei nähtud väljarändes erilist probleemi ega potentsiaalset ohtu. Väljarändaja oli edulugu, et keegi elab Ameerikas või Prantsusmaal ja on seal edasi jõudnud. See oli üheksakümnendate lõpus. Kui Eesti liitus Euroopa Liiduga, tuli kõige rohkem lugusid euroametnikest. Räägiti, kui glamuurne on euroametniku elu. Siis korraga tulid uut tüüpi kuvandid – bussijuhid, kalkunikitkujad, arstid. See on muutunud mitmeplaaniliseks, enam ei ole nii et lähed välismaale ja kõik eestlased löövad läbi. Väljarännet on hakatud nägema reaalse sotsiaalse probleemina. (Tigasson)

Muutunud on ka suhtumine väljarändajasse – kui varem oli väljaränne ja reisimine pigem haruldane nähtus, siis tänapäeval on see igapäevane kõikjal maailmas. Nii toob ajakirjanik ka näite, kuidas väliseestlase tähendus Eesti elanike jaoks on muutunud. Ent hoolimata inimeste suurest mobiilsusest ning väljarändest avaldasid ajakirjanikud intervjuus arvamust, et ka Eestisse jääb piisaval hulgal inimesi. Ühiskondlike muutuste arengu tendentsi (20. sajandi lõpp vs 21. sajandi algus) toovad intervjuu käigus välja just pikaajalisema töökogemusega ajakirjanikud, kes on ka ülikoolis ajakirjanduse erialal õppinud. Ülejäänud ajakirjanikud keskenduvad pigem käesoleva ajahetke kirjeldamisele.

Kui sealt külast, just nimelt väiksemast külakogukonnast, keegi läks ja siis tagasi tulles oli ta tähtis väliseestlane. Aga ma arvan, et see oli alguses. Nüüd on niimoodi, et kuna neid on palju, siis nad ei ole enam tähtsad väliseestlased.

Siis on väike psühholoogiline moment, mis on täiesti arusaadav, miks ta tekkinud on. Aga kuna ta on massiliseks läinud, siis see ei ole enam imeasi, et me kuskil käime: see on tavaline, et käime. Varem oli, et oi, sa käisid reisil, näitasid pilte ja rääkisid kõike. Nüüd on see täiesti tavaliseks muutunud, samamoodi ka välismaal elamine ja töötamine. See ongi ühiskonna kuvand. Ja küllap see muutub veelgi – see on tegelikult lugu Eesti kui avatud maailma osaks saamisest. Küllap keegi jääb meist kohapeale ka siia, ega kõik siis lähe. (Ammas)

Ajakirjanike selgitustest ilmnevad mitmed meedias kajastatud hoiakuid ja aspektid, mis väljendavad kaasaja teemakäsitlust rändest ja rändajatest. Ajakirjanikud kirjeldavad rännet keeruka nähtusena, mis on põimunud paljude teiste eluvaldkondadega, nii et selle isoleeritult vaatlemine ja tõlgendamine on keeruline. Rännet nähakse osana tänapäeva Eesti ühiskonnas toimuvast, millega tuleb leppida. Samas usutakse, et kui pöörata rohkem tähelepanu erinevate kitsaskohtade lahendamisele, siis võivad tendentsid nihkuda paremuse suunas, millega viidatakse väljarände kahanemisele.

RÄNNE VS TEISED OLULISED TEEMAD

Teemadena, mida ajakirjanikud soostusid rändest intervjuerimise hetkel veel aktuaalsemas teemana nimetama, oli regionaalpoliitika, poliitiline võimuvõitlus ja sotsiaalvaldkond selle erinevate alateemadega. Neid teemasid peetakse ühtlasi ka rändele ajendavateks teguriteks. Seega tõlgendatakse rännet sellise nähtusena, mille ajendid on olulisemad kui probleem ise. Seetõttu tuleks ajakirjanike arvates alustada algpõhjustest, et väljarännet kui lõpptulemit vähendada. Samas nimetatakse mobiilsust ja väljarännet iga inimese õiguseks, mida riik ega ajakirjandus ära võtta ei saa.

Ränne on mingis mõttes ikkagi hea, sest individuaalsel tasandil inimene läheb ikkagi sinna, kus on paremad olud. Keegi ei lähe sinna, kus on halvem. Aga kui liiga paljud lahkuvad, siis lõpuks Eesti ühiskonnale tervikuna see ei mõju enam hästi. Ja nüüd peaks mõtlema, et mida teha, et Eestist ei mindaks nii palju välja. See on seotud nii paljude asjadega – sotsiaalpoliitikaga, majanduspoliitikaga, kas on töökohti, see on seotud maksupoliitikaga, sellega et kas madalapalgalisi maksustatakse kõrgelt, see on seotud haridusega. Ma just kuulsin, et väidetavalt on Eestist läinud mõnigi inimene tuues põhjuseks, et neile ei meeldi Eesti haridussüsteem. See, kuidas Eestis esimese klassi lapsi jagatakse esimese ja teise sordi lasteks. Nad on läinud Soome. See ränne on seotud nii paljude erinevate teemadega ja tasanditega. Samas ma rõhutan, et on oluline, et oleks mobiilsus. Et inimesed saaksid võimalikult lihtsalt kolida Eestis sinna, kus on

head olud ja hea töö. (Tigasson)

Lisaks üksikinimese isiklikele probleemidele näevad ajakirjanikud probleeme ka riigivalitsejate ülbes suhtumises, mis ei samuti toeta inimeste Eestisse jäämist.

See on küsimus, millele ei saa üks inimene adekvaatselt vastata. Väga palju, kes on läinud, on probleemidega seotud. Kui ma ütlen sotsiaalturvalisus, vaesus, meil on väga palju väga vaeseid inimesi, praeguse võimuladviku ülbus, mida nägime Silvergate'i järelmina, moodustab kokku ühe terviku. See on nagu pall, millel on erinevad tahud. (Jõesaar)

Kolmas võimalus ajakirjanike hinnangul on tõlgendada nähtust üksikisiku tasandilt Maslow esitatud hierarhia alusel, mille kohaselt on inimese jaoks olulisim primaarsemate vajaduste täitmine, mida saab üle kanda ka meediaväljaande funktsiooniks. Intervjueerimise ajal peetakse meedia rolliks ka väljarände kajastamist, sest erinevate uurimistulemuste andmeil on väljaränne kiirenenud.

Inimestele lähevad korda teemad, mis on Maslow püramiidi alumised tasandid. Minu arusaam. See, et oleks olemas elekter, soe, et süüa saaks. See on see, mis on võtmeteguriga – kõik see turvalisus. Kui Eestis oleks maavärin, siis see oleks kõige olulisem, aga seda siin ei juhtu. Iga teema puhul peab vaatama aspekti. /.../ Kuna eestlaste väljaränne on hetkel aktuaalne, rahvaloendus kirjeldas seda pruudipõuast lähtuvalt ja hiljuti oli veel viiteid, et väljaränne on kiirenenud (Raun)

Ühtviisi keeruline on ajakirjanike jaoks ka rändest vähemoluliste teemade nimetamine, sest kõiki teemasid peetakse teatud aspektist oluliseks ning kajastamist väärivaks. Siiski enim mainitud teemad võib temaatiliselt jagada kahte rühma: 1) paratamatud olmelised teemad, millest rääkimine ei muuda olukorda paremaks ning 2) meelelahutus. Konkreetsete aspektidena tõstetakse esile: tänavaauke, Päevalehe lisa LP, üldine hinnatõus, pseudoprobleemid, rahvakogu tegevuse kajastamine, sport, meelelahutus ja kuulsuste eraelu kajastamist.

Rändest vähemolulised teemad on paratamatud nähtused. Näiteks peetakse ebaoluliseks tänavaaukudest ja bussirajast kirjutamist, kui selle tagajärjel midagi ei muutu.

Tänavaaugud. Mina ei saa sellest aru, suvel jaurati kolm kuud sellel teemal, et miks tehti bussirajad. Mida see siis muudab? Miks see oluline on? (Leitmaa)

Samuti peetakse ajakirjanike seas ebaoluliseks nn pseudoürituste ja -kuulsustega

seonduva kajastamist, mis ei kvalifitseeru tõsiseltvõetava uudisloo hulka.

Minu isiklik hinnang on, et rahvakogu kuulub ka nende hulka. Tehakse mingi järjekordne kohvi ja koogiga tsirkus, kus siis inimesele antakse korraks märku, et teie olete ka tähtsad. Antakse kohvi ja küpsiseid ja lastakse päev otsa jahuda. Ja siis on linnuke kirjas, ei pea enam nendega tegelema. Meil on demokraatia, meil on riigikogu... milleks sellist mängimist? (Jõesaar)

Meelelahutus seostub ajakirjanike jaoks ka valdkonnaga, kuhu paigutatakse põhjendamatult palju toimetuste rahalist ressursi, samas kui olulisemad teemad jäävad selle arvelt kajastamata.

Kas sa LP-d loed? Minu meelest on see totaalne bullshit. Ütlen selle vabalt välja, kõik teavad seda, ma olen toimetuses ka alati kottinud seda teemat. Minu meelest on täiesti mõttetu, ebavajalik temaatika see, kui tulevad kokku mingid neljakümneaastased prouad ja hakkavad rääkima mingisugust eneseabi juttu. /.../ Ressurssi pannakse LP-sse täitsa korralikult, seal võiks ju kasutada seda selleks, et saata inimesed näiteks regionaallugu tegema selliselt, et lähed Peipsiäärsesse valda ja räägid inimestega. Aga ei. (Leitmaa)

TÜÜPILINE RÄNDAJA

Tüüpilise Eestist väljarändaja kirjeldamisel sattusid ajakirjanikud kimbatusse. Mitmed vastasid, et selliselt ei saa küsimust esitada ega ka vastata, sest Eestist lahkuvad inimrühmad on väga erinevad.

Ei ole olemas sellist keskmist väljarändajat. Ma arvan, et ajakirjanduse ülesanne on kajastada erinevate elukutsete esindajaid. (Tigasson)

Siiski soostusid ajakirjanikud arutlema, milline võiks ühiskonna silmis üks tavapärane väljarändaja olla. Suure üldistusjõuga jaotati väljarändajad kaheks: odav tööjõud, kes Eestis ei saa rahuldavat palka ja on seetõttu sunnitud lahkuma ning kõrgelt haritud ja edukad inimesed, kelle jaoks Eesti jääb lihtsalt väikeseks.

Võtame veel lihtsamalt – väljarändaja portree on Eesti keskmine inimene. Ta on müüja, kes tahab saada paremat elujärge ja tingimusi ja et temasse ei suhtutaks halvustavalt. /.../ Aga neid erisusi on niivõrd palju, et see on terve läbilõige Eesti inimesest, sest ärimehi läheb välja, kellele jääb Eesti väikseks. (Leitmaa)

Stereotüüpset mõtlemist takistavad ajakirjanikel ka isiklikud kogemused erinevate inimestega, kes on välismaale lahkunud. Illustreerivaks näiteks toodi eakaaslased, kes esialgu läksid välismaale küll õppima, ent hiljem jäid juba teistel põhjustel püsivalt elama.

Ma mäletan iseenda ülikooliajast üheksakümnendatel, et mingil hetkel läksid ära kõik mu sõbrannad. Nad läksid alguses kuhugi õppima, siis abiellusid ja jäidki. Sel ajal minu kujutluses oligi tüüpiline väljarändaja noor Eesti naine, kes oli mõnda aega välismaal ja abiellus välismaalasega. Ja ma üldse ei liialda, mul oli kuus paremat sõbrannat, kes kõik läksid ära ja jäid. /.../ Siis ma hakkasin väga tõsiselt selle peale mõtlema. Mul tekkisid ajapikku uued head sõprussuhted, aga siis ma tajusin seda hästi masendavalt, et kõik on tühjaks jäänud. (Tigasson)

Teemaga seonduvalt toodi välja ka ühiskonna suhtumise erinevus olenevalt sellest, mis eesmärgil välismaale minnakse. Õppima minejatesse suhtutakse teisiti kui näiteks lihttöölisesse.

Teine asi, ta võib minna mitte-väljarändajana ja jääda sinna. Viitan välismaale õppima minekusse. Meie suhtumine on erinev, kuigi tulemus võib olla sama. (Raun)

Väljarändajate kirjeldamisele lisati ka analüütiline aspekt, selgitamaks Eestist lahkuvate inimeste profiili: nad on pigem oma perele ja karjäärile pühendunud inimesed, kel tõenäoliselt kõrgeid ühiskondlikke ambitsioone ei ole. Ometi peetakse väljarändajat tubliks ja ambitsioonikaks inimeseks, kes on suure muutuse oma elus ette võtnud.

Väljarändaja... Ma arvan, et kes päriselt välismaal elab, mitte ei käi seal majanduslikku järge parandamas, siis ta on ikkagi oma perele ja isiklikule karjäärile pühendunud. Ta ei ole nii väga ühiskondlik loom. Ta on, mitte halvas mõttes, egoistlikum oma lähenemisega. See on võimalus oma elu väärtustada, oma elu paremale järjele seada, näha maailma. Ta peab olema tublim, parasjagu ettevõtlik, et ta selle sammu teeb, et ta selle sammu ette võtab. (Ammas)

Tagasirändaja kirjeldamine on ajakirjanike jaoks samuti keeruline, ent vastupidiselt väljarändele hoopis seetõttu, et teatakse väheseid, kes on tagasi tulnud. Seega peetakse tagasirändaja ühiskondlikku kuvandit veidrikuks, kes on otsustanud vastupidiselt inimeste väljavoolule tagasi tulla. Tõenäoliselt kampaaniast „Talendid koju“ mõjutatuna peetakse tagasitulevaid inimesi keskmiselt edukamateks, kes on välismaal majanduslikult heale järjele saanud, mis võimaldab Eestisse naasta.

Tundub, et nad on keskmisest edukamad. Näiteks see Talendid koju on puhtalt edukate inimeste projekt. Tagasi tulevad need inimesed, kes on saanud välismaal alla. Ma ei usu, et inimesel, kes läheb mustalt Soome ehitama, oleks

palju tagasituleku potentsiaali. Ta ei saa sealt väga head ressursi alla, et Eestis väga hästi elada. Ta võib küll Eestis kord kuus laiamas käia, ennast täis juua ja naise kabistada, aga see ei tähenda, et tal tagasi tulles oleks palju raha. Pigem tulevad tagasi edukad inimesed. (Leitmaa)

Lisaks edukusele märgitakse tagasitulijate soovi midagi Eesti ühiskonna heaks teha: välismaal on keerulisem end teostada ja tippu jõuda kui Eestis, mis näitab sotsiaalse kapitali olulisust: eneseteostuseks on vaja väga heal tasemel keeleoskust, sotsiaalset võrgustikku ja kultuurilisi teadmisi ühiskonnas järgitavatest kirjutatud ja kirjutamata reeglitest. Teise tagasirändajate rühmana nähakse nõ ebaõnnestujaid, kes ei ole välismaal hakkama saanud ning seetõttu on sunnitud Eestisse tagasi tulema.

Tagasirändajad on, vähemalt need, mida ma olen kuulnud, pigem need, kes tunnevad, et Eestis saavad nad end veel rohkem teostada. Et ta ei suuda seda võõras riigis nii teha. Tippusid on lihtsalt nii palju, et siin Eestis on kergem tipp olla, ennast teostada ja võib-olla lõppkokkuvõttes maailmamastaabis ka rohkem teostada, kui sa oled niisugune tipp. Ja siis on võib-olla need, kes ebaõnnestusid, et need hakkavad tagasi tulema. Lõplikult ei saa ju ka seal sotsiaalsüsteemi peal tiksuda, siis ta käib ilmselt edasi-tagasi. (Ammas)

Inimrühmadest mainitakse tagasitulijate puhul lisaks töömigrantidele ka hooajatöölisi ja üliõpilasi, ent samas tõdetakse, et traditsiooniliste meetodikate kohaselt neid inimrühmi väljarändajateks ei arvestata. Seega tajuvad ka ajakirjanikud kimbatust, kuidas inimesi ja nähtusi peaks nimetama.

AJAKIRJANIKU ISIKLIK RÄNDEKOGEVUS

Kõikide ajakirjanike tutvusringkonnas (lapsepõlvesõbrad, pereliikmed, tuttavad jne) leidub inimesi, kes on ühel või teisel põhjusel kuhugi välisriiki elama läinud. Intervjuu andnud ajakirjanikud on ise terve elu püsielanikuna Eestis olnud, kui erandiks pidada kahe inimese ajutist vahetusüliõpilase staatust välisülikoolis (Vene- ja Saksamaal). Ometi on kõik oma Eestisse jäämise valikuga rahul ning põhjendavad oma jäämist sarnaste argumentide abil.

Eesti elamise argumendid jagunevad kolmeks:

- 1) Esiteks, vahetusüliõpilasena on välismaal juba elatud, sellest piisas.

Miks mina ei ole läinud, on see, et ma käisin välismaal õppimas näiteks. (Leitmaa)

- 2) Teiseks, rolli mängivad isiklikud eraelulised põhjused, mistõttu ei soovitud ülikooli ajal välismaale minna.

Tegelikult on niimoodi, et ülikooli ajal perekondlikel põhjustel ma ei läinud vahetusüliõpilaseks. Oli värske suhe ja ei tahtnud laiali minna või eraldi olla. Pärast ülikooli sain kohe tööle ja ütleme niimoodi, et Eesti ajakirjanikku välismaal avasüli ei oodata. (Jõesaar)

- 3) Kolmandaks tuuakse välja ajakirjaniku keelekeskne töö, mistõttu oleks keeruline välismaal meelepärast, haridusele vastavat tööd leida.

Minu eriala ei soosi rahvusvahelist rännet. Ma olen õppinud ajalugu ja töötanud ajakirjanikuna. Ajalugu – see on Eesti ajalugu, on Eesti keskne. Ajakirjandus on eestikeelne, seda on väga raske norra või isegi inglise keeles teha tegelikult. Eeldab väga head keeletunnetust. Kui eesti ajakirjanduses töötad, siis on oluline Eesti ajaloo tundmine. Aga kui lähed Läti, siis hakkab kõik nullist pihta. (Raun)

Samas tunnistavad osad ajakirjanikud, et on ka hiljem kaalunud välismaale minna või siis kahetsenud, et välismaal õppimise kogemus puudub – nii oleks ise saanud uusi kogemusi ning mõistaks paremini ka kaasmaalasi, kes Eestist lahkuvad.

Mul on kahju, et ma mingil perioodil, kaheksakümne date lõpus-üheksakümne date alguses... oleks võinud selle aasta kuskil olla. Mul on kahju, et mul see kogemus puudub. Kuulan teiste juttu ja üritan aru saada. (Ammas)

Ka ülikoolijärgsel ajal on ajakirjanikel tekkinud dilemmasid: kas minna või mitte minna välismaale tööle. Ometi jäid nad Eestisse ning tagantjärele kinnitavad, et on oma valikuga rahul. Eestisse jäämise argumentidena tuuakse välja otsust mõjutanud nii elustandardi aspekt kui ka sotsiaalse võrgustiku olemasolu.

Laps ei tahtnud ära minna ja siis ma vaatsin, et mis ma võidaksin oma elus, et kui sinna läheksin. Palk oleks olnud hästi suur, aga elu Luxemburgis ei ole ka odav. Ma oleksin ilmselt oma elustandardis pigem kaotanud. Mis ma oleksin võitnud – Euroopa keskel olles oleksin saanud rohkem reisida tänu sellele, et Luxemburg on keset Euroopat ja mul ei ole nii pikk tee minna. Aga palju sa ikka ringi reisisid. Oluline on sotsiaalne tugivõrgustik. Olla lapsega võõras keelekeskkonnas kahekesi on hoopis teine asi kui siis, kui sul on vanemad, sõbrad, tädid... selline turvavõrgustik. (Rudi)

Hoolimata sellest, et enamik intervjueritud ajakirjanikest ei ole välismaal elanud, on nad käinud välisriikides: kas puhkusereisil viibides, osaledes ajakirjanikele mõeldud ekskursioonil-koolitusel või nt olles väljaande poolt lähetatud välismaal elavatest eestlastest artiklisarja tegema. Osa ajakirjanikest ka tõdes, et senised reisisid on

ajendanud mitmeid meediatekste kirjutama. Ajakirjanikud liiguvad oma kogemustelt sujuvalt ühiskondlikule tasandile ning tõdevad, et ei näe probleemi selles, kui Eesti inimene otsustab välismaale elama minna.

Minu meelest on sageli suhtumine rändesse või välismaale elama minemisest liiga emotsionaalne ja liiga dramaatiline. Ei, see on lihtsalt inimlik tahe minna kuhugi, kus arvad parem olevat. Siis ongi variant ära proovida. Kui viskab Tallina või Eesti elust üle, ma ei näe probleemi, miks ma ei võiks asjad kokku pakkida ja ära sõita. /.../. See on nagu uude töökohta tööle minek, kus sulle pakutakse rohkem palka. See ei ole midagi dramaatiliselt. Kui Eesti riik on omadega pekkis, miks mina pean selle pärast muretsema. (Leitmaa)

Välismaal elamise kogemust tõlgendatakse liikumisvabadusena. Eriti noore inimese jaoks peetakse seda isegi kasulikuks ja vajalikuks kogemuseks, misjärel eeldatakse siiski tagasinaasmist. Küll aga tajutakse ühiskondlikku konfliktset olukorda situatsioonis, kus inimesed on majanduslikel põhjustel sunnitud lahkuma.

Ma arvan, et see on hea, kui noor inimene õpib mõnda aega välismaal, saamaks seal kogemusi. Küsimus on selles, kas äraminek on oma vaba valik, et lähed kogemusi omandama mõneks ajaks ja siis tuled tagasi või siis lähedki välismaale tööle, mis on su eneseteostus. Aga teine rühm on need inimesed, kes on mingis maakohas, kes ei leia kodukandis tööd, Tallinnas on korteriüürid hullult kõrged ja palgad ei ole ka teab mis head. Siis hakkadki mõtlema, et peaks minema Soome tööle või kuhu iganes. (Tigasson)

Ehkki ajakirjanikud on oma eluga Eestis rahul, peavad nad oluliseks kajastada rännet ja sellega seotud probleeme, et ühiskond võiks senistest kogemustest õppida ja omad järeldused teha.

Kõige olulisem on rääkida üksikisikutest, nende muredest ja probleemidest ning selle põhjal õppida ja järeldusi teha. (Tigasson)

Intervjuueritud ajakirjanike vastuste põhjal võib esile tuua asjaolu, et need, kel oli vähemalt pooleaastane välismaal elamise kogemus, tõlgendasid rändeteema kajastamise vajalikkust teisiti kui üksnes Eestis elanud. Üksnes Eestis elanu käsitleb teemat pigem kui ühte paljudest ühiskonnas päevakorral olevatest, millest mõnikord lihtsalt ei saa mööda vaadata. Välismaal elanud ajakirjanik tõi rohkem välja nähtusega seonduvaid aspekte, pöörates rohkem tähelepanu rände algpõhjustele ja tagajärgedele. Samas võis see olla ka juhus – need ajakirjanikud võivad ka loomupäraselt olla ühiskondlikest protsessidest teadlikumad ning olles teemat lähemalt uurinud (nt

vastavaid materjale lugenud), osatakse ka ühiskondlikke nähtusi mitmekülgsemalt lahti mõtestada.

Seega võib kokkuvõtlikult tõdeda, et meediateksti autori isiklike arusaamu rändest mõjutavad erinevad tegurid, mis ühe intervjuu käigus kõik tõenäoliselt ei avaldugi. Samas pole kahtlustki selles, et ajakirjaniku tõlgendused rändest ja rändajast on seotud senise elukogemusega.

Eelnevatel lehekülgedel käsitleti autori isiklike arusaamu rändest, mille analüüsis jõuti tõdemusele, et ajakirjaniku tõlgendused rändest ja rändajast on seotud ühelt poolt tema isiklike seniste välismaal elamise kogemustega. Ometi valitses ajakirjanike hulgas üksmeel selle osas, et väljarändajate stereotüüpne kirjeldamine on keeruline ja tegelikult ka liiga üldistav, sest reaalsuses on Eestist lahkuvate inimrühm väga mitmekesine.

3.3.4 Kokkuvõtte

Ekspertintervjuude eesmärk oli saada ajakirjanikelt selgitusi nende ajakirjanikutöö, rändetekstide kirjutamise ning rändega seotud arusaamade kohta, mis aitaksid tõlgendada seni ilmunud meediatekste.

Vastustest, milles ajakirjanikud kirjeldavad tekstide kirjutamisega seotud valikuid, ilmnes ootuspäraselt arusaam, et meediatekstide valmimine on meeskonnatöö. Ajakirjanik on küll selle autor ning omab vabadust teemade ja fookuste valimisel, ent konsulteeritakse ka kolleegide ja ülemusega. Ajakirjanikke inspireerib neid ümbritsev keskkond – ühiskonnas kuuldu-nähtu, tutvusringkond, raamatud, ajaleheartiklid, statistikaameti andmed jne. Teisisõnu, ajakirjanik peegeldab oma artiklites ühiskonda ja taastoodab seda. Samuti püütakse tekstide abil mingeid olukordi paremaks muuta, juhtides teatud probleemile tähelepanu.

Tagasisidet saavad ajakirjanikud oma tööle üldiselt vähe. Interneti kommentaariumitesse kirjutavad anonüümsed lugejad küll palju sõimu, ent seda ei peeta tõsiseltvõetavaks tagasisideks. Seetõttu lähtub ajakirjanik oma lugusid kirjutades eelkõige sisetundest ja toimetuse arvamusest.

Välja- ja tagasirändajaid tajutakse väga heterogeense inimrühmana, mistõttu on

keeruline rändajaid üldistada ja raamidesse suruda. Eelkõige nimetatati oskustöölisi, kõrgharidusega inimesi ja üliõpilasi, kelle väljarändega seonduvad ühiskonnas teatud stereotüübid. Ajakirjanikud tõid välja välja- ja tagasirändega seoses ka hooajalist töörännet ja pagulasrännet, mis käesoleva töö kontekstis oli mõnevõrra üllatav.

Rändega seotud, ent seni vähem meedia tähelepanu pälvinud inimrühmana mainiti teistkordseid Eestist lahkujaid. Selle inimrühma lahkumist peavad ajakirjanikud Eesti ühiskonnale eriti ohtlikuks – kui esimene kord lahkutakse emotsioonide ajel, siis teisel korral on tõenäoliselt sügavamad ja keerulisemad põhjused, miks lahkutakse ja see vähendab ka tagasitulemise tõenäosust.

Sarnaselt enamikule ajaleheartiklitele on ka ajakirjanikud seda meelt, et Eestist lahkumine on inimese vaba valik. Sellist otsust hukka mõista ei saa. Väljarännet peetakse vajalikuks peamiselt nende inimeste jaoks, kes tahavad maailma avastama minna või kelle jaoks on Eesti liiga väikseks jäänud. Mõnikord tõlgendatakse rännet ka sunniviisilise otsusena, näiteks kui Eesti maapiirkondades ei õnnestu inimestel end ära majandada ning seetõttu ollakse sunnitud lahkuma. Selline poolsunduslik variant on ajakirjanike arvates nähtus, millele tuleb tähelepanu pöörata ja mille suhtes oodatakse riigipoolset sekkumist.

Ajakirjanikud kui üksikindiviidid kinnitavad, et nad ise on Eesti eluga rahul ning tunnevad, et välismaal ei oleks neil parem olla, olles kaalunud rändest tulenevaid positiivseid ja negatiivseid tegureid. Ajakirjanike selgitustest tulenevalt ilmneb, et autori hoiakud peegelduvad ka meediatekstides: suhtumine väljarändajasse on positiivne, ent massiline väljaränne teeb enamik ajakirjanikke murelikuks. Ajakirjanikud usuvad, et rändeteema areneb edasi ning edasipidi võib lisanduda uusi nüansse veelgi.

IV JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Viimases peatükis vastatakse kokkuvõtlikult magistritöös esitatud uurimisküsimustele, võrreldakse eri andmeallikate abil saadud uurimistulemusi ning võrreldakse saadud tulemusi varasemate uuringute tulemustega.

1. Milline on välja- ja tagasirände representatsioon meedias?

Lähtudes Fairclough (1995) tõlgendusest, konstrueerib sotsiaalset reaalsust meedia, otsustades milliseid rändega seotud teemasid esile tõstetakse ja millistest ei räägita. Üks käesoleva magistritöö eesmärkidest oli näidata, kuidas representeerib meedia rännet ja sellega seotud inimesi. Aastatel 2008 ja 2012 kajastati rändeteemalistes meediatekstides kõige sagedamini Eestist välismaale läinute aspekti ja nende kohanemist ja eluolu välisriigis. Meediatekstides räägiti sellest, kuidas väljarännanutel läheb, millega nad tegelevad ning osaliselt otsiti ka vastust küsimusele, miks nad Eestisse tagasi ei tule. Käesoleva töö autori hinnangul tugines meediatekstides kajastatud väljarännanute argumentatsioon peamiselt indiviididest lähtuvatele põhjendustele, mis ühtivad mikrotasandi majadusteooriaga (Jennissen 2004): oluline on majanduslik heaolu ja võimaluste suurenemine, mis omakorda motiveeribki välismaale lühemaks või pikemaks perioodiks siirduma.

Analüüsitud meediatekstides kasvas aastate lõikes ka kultuuriliste aspektide tähtsus välja- ja tagasirände põhjuste selgitamisel. Prosseri (1978) definitsiooni kohaselt koosnevad kultuurilised elemendid traditsioonidest, kommetest, väärtustest, uskumustest ja mõtetest. Ka käesolevas uurimuses peamiselt väljarännanute endi kirjutatud meediatekstide analüüsist ilmnes, et välisriigis elades hinnatakse sealseid väärtusi ja inimeste mõtteviisi-ellusuhtumist. Käesolevas töös kasutatud kvantitatiivse kontentanalüüsi tulemuste põhjal võib väita, et meediatekstide argumentatsioonis leidub üha sagedamini majanduslike põhjenduste kõrval ka kultuurilisi põhjendusi. Oja (2005) uurimistööst ilmneb, et 2002. – 2004. aasta ajude äravoolu meediakajastustes keskendutati välisriigi tõmbeteguritele ning kultuurilistest teguritest mainiti tööjõu inimeste vähest võõrkeeleoskust, mis takistab välismaale tööle või praktikale minemist. Vengerfeldt (2009) toob välja, et esimene meediatekst, mis kajastab perega välismaale

kolinud laste eesti keele oskuse hääbumist kui ühte väljarände kultuurilist tulemit, ilmus 2006. aastal.

2008. aastal oli suurim meediakajastust pälvinud inimrühm Eestist lahkumist plaanivad inimesed: tekstides arutati lahkumispõhjuste üle ning pakuti välja mõningaid lahendusi, kuidas olukorda võiks lahendada. 2012. aastaks oli meedia tähelepanu suunatud lisaks välismaal olijatele ka välismaalt tagasitulistajatele. Selline tulemus ei tähenda, et inimesed oleksid hakanud massiliselt Eestisse tagasi tulema, pigem tõstatati meedias arutelu ja otsiti konkreetseid põhjuseid, miks inimesed ei ole tagasi tulnud. Eestisse tagasi tulemise argumentidena nimetati sotsiaalset kapitali (keeleoskus, teadmised kultuurist ja ühiskonnast, tutvused jne) olemasolu: kusagil mujal maailmas ei ole eestlasel nii palju võimalusi ühiskonnas korda saata kui Eestis. Ajakirjanduses toimus tagasirände temaatika kajastamine ühiskondliku eneserefleksioonina: küsiti, mida peaksime teisiti tegema, millistele kitsaskohtadele rohkem tähelepanu pöörama, et tagasiränne oleks lihtsam ja vähem olmeprobleemidesse takerdub. Meediatekstides viidati mitmete vajalikele muutustele, mille teostumine sõltub aga valitsuse ja poliitikute tahtlikkusest teemaga tegeleda.

Temaatilistelt kajastus meediatekstides ka pendelränne (st tööränne), ent selle tekstipõhine tuvastamine oli problemaatiline, sest süsteemne terminikasutus meediatekstides puudub ning seetõttu tuleb kontekstipõhiselt tõlgendada, millist situatsiooni mingil juhtumil kirjeldatakse. Pendelränne eraldi esiletoomine käesolevas töös on tingitud asjaolust, et Soome ja Eesti vahet nn pendeldavate inimeste arv on arvestatavalt suur ning esialgne pendelränne võib hõlpsalt asendada välisriigis püsivalt elamisega. Töörände argumendid olid seotud majanduslikust heaolust lähtuva argumentatsiooniga.

Meediatekstides kajastati rännet kõige sagedamini Eesti ja mõne teise riigi võrdlevas kontekstis, kõrvutades seadusi ja üldist eluolu nn tavainimese vaatenurgast: võrreldi töötingimusi ja sissetulekuid, ühiskonna suhtumisi ja hoiakuid. Võrdluse abil ilmesid ka need puudused, mis Eesti elanikke väljarändele ajendavad. Teine oluline tasand meediatekstides oli Eesti-keskne fookus, mil käsitleti üksnes Eesti riigi ja ühiskonnaga seotud probleeme ja puudusi, aga ka positiivseid aspekte, mida inimesed Eesti puhul hindavad ning millest ajendatuna mõtlevad Eestisse tagasitulemise

võimalustele.

Välja- ja tagasirändajate kui avaliku arutelu objekti kujutamisel meedias keskendutakse eelkõige mitmekesisusele: ajakirjanikud on püüdnud kajastada erinevatel põhjustel, eri riikidesse, eri haridustaseme ja ametikohaga välja- ja tagasirännanud inimesi. Seetõttu ei ole välja- ja tagasirändaja stereotüüpselt määratletav inimrühm, mis omakorda aitab mõtestada ka ühiskonnas toimuvaid protsesse, mis mõjutavad inimeste rändeajendeid (vt 3.1.3). Avalikule arutelule omaselt antakse rändenähtusele erinevaid hinnanguid: nähakse selle positiivset mõju (rändaja enda, aga ka Eesti riigi ja Soome jaoks), samas nimetatakse ka negatiivseid kaasnähtusi (Eesti väikelinnad jäävad inimitühjaks, arste ei ole piisavalt, väljarännanute lastel puudub kultuuriline side Eestiga jne).

2. Kuidas kujutatakse välja- ja tagasirännet meedias?

Rände meediakajastused on käesolevas töös analüüsitud perioodi jooksul muutunud – nii ajakirjanduslikud võtted kui ka tõlgendused rände kohta on mitmekesisestunud. Analüüsist ilmneb, et kui 2008. aastal kajastati Eesti ajakirjanduses rändega seotud teemasid peamiselt uudislugude vormis, siis 2012. aastal esines märgatavalt suurem variatiivsus nii žanrite kasutamises kui ka teemakäsitluses: rännet kajastati kõige rohkem arvamusaluste vahendusel, oma mõtteid väljendasid nii ajakirjanikud, ametnikud-spetsialistid kui ka välja- ja tagasirändajad ise. Seega püstitatud hüpotees, et meediaväljaannetes kasutatakse rännet kajastades peamise žanrina uudislugu, ei leidnud 2012. aasta kontekstis enam kinnitust. Sellest võib järeldada, et rännet kui probleemi on võimalik mitmekesisemalt käsitleda, sest sõna saavad eri osapooled.

Avalikule arutelule omaselt antakse rändele kui nähtusele erinevaid hinnanguid: nähakse selle positiivset mõju (rändaja enda, aga ka Eesti riigi ja vastuvõtva riigi jaoks), samas nimetatakse ka negatiivseid kaasnähtusi. Meediateksti autorite erinev lähtepositsioon kajastus ka tekstide fookustes ja rõhuasetustes. Tugevalt emotsionaalse (positiivse või negatiivse) alatooniga tekste ilmub Eesti meedias harvem. Samuti kasutati vähe rändajatega seotud sünonüüme või võrdkujusid.

Ajakirjanikest kajastasid välja- ja tagasirännet eelkõige need, kes igapäevaselt

kirjutavad tekste haridusest, poliitikast ja sotsiaalteemadel. Rännet tõlgendatakse osana laiemast ühiskondlikust nähtusest ja protsessist, mis on seotud ka eelpool nimetatud valdkondadega. Kui kvantitatiivsest uurimisest ilmnes, et kõige rohkem rändeteemalisi meediatekste ilmus 2012. aastal arvamusalustena, siis ajakirjanikud nimetavad kõige sagedamini kasutatava žanrina uudislugu. Samas juhvivad mitmed intervjuueeritud ajakirjanikud tähelepanu asjaolule, et uudisloo mõiste on laienenud ning kõiki meediatekste ei oska ka autorid ise hinnata, millega tegemist. Seetõttu on universaalne kasutada mõistet „lugu“, mis sisuliselt võiks hõlmata kõiki ajakirjanduslikke žanre.

Ometi pole žanri määratlus meediateksti puhul kõige olulisem aspekt. Ühiskonnas toimuva lahtimõtestamise aspektist vaadatuna on oluline teada, millest ja kuidas kirjutatakse (st mõeldakse). Meediatekstide vahendusel joonistus probleemide puhul välja hoiak, mille kohaselt Eestis olevad inimesed arvavad, et muuta tuleb seadusi, süsteeme jne, samas välismaal olijad heidavad eelkõige ette üldist negatiivset suhtumist – rassismi, eelarvamusi, tänamatust ja kiirustamist. Seega on rõhuasetused pandud erinevatele teguritele. Selline tulemus näitab, et väljarännet pidurdavate lahenduste leidmine ja teoks tegemine Eestis on märgatavalt mitmetasandilisem kui esmapilgul tundub. Sarnasel põhjusel on ka Cadwallader (1992) ja Castles (2010) kritiseerinud traditsioonilisi rände lähenemisi, öeldes et vaja on komplekssemat ja laiahaardelisemat lähenemist, mis hõlmaks erinevaid rändega seotud valdkondi ja tasandeid.

3. Kuidas kujunevad välja- ja tagasirände-teemalised artiklid meedias?

Artiklite teema ja fookuse kujunemist mõjutavad ajakirjanikega läbiviidud intervjuude tulemustele tuginedes väga erinevad tegurid (nt päevasündmused, loetud kirjandus, tutvusringkonda kuuluvad inimesed jne). Ajakirjanikud tajuvad loomingulist vabadust, sest nad saavad otsustada oma artiklitega seonduva üle. Üks ajakirjanikest reflekteeris oma kogemust järgnevalt: tööstaaži kasvades antakse ajakirjanikule üha rohkem vabadust, millest ja kuidas kirjutada. Toimetuse teistel osapooltel nähakse pigem toetavat rolli – toimetuse juht pigem koordineerib, toimetaja teeb vigade parandust ja annab tagasisidet loetu osas, kolleegid annavad nõu ja toetavad. Ajakirjanik on autor, kes tõlgendab olukorda, kogub allikaid ja kirjutab loo valmis.

Seega väljendus selles kirjelduses varasemates uuringutes rõhutatud Deuze (2008) kirjeldus professionaalse ajakirjaniku autonoomsusest (st suhteline iseseisvus ja toimetusest sõltumatus teemade valikul). Ajakirjaniku autonoomsus on antud teema – rände – puhul oluline seetõttu, et mida enam ajakirjaniku enda kogemusruumis rände teema esile kerkib (nt tema isiklike ja vahendatud kokkupuudete näol), seda olulisemaks muutub ka teema kajastamine ajakirjanikutöös.

Ajakirjanikke mõjutavad ja inspireerivad erinevad asjad – üks ajakirjanik rääkis intervjuus ka projektist, et korraldatakse koos Inimõiguste Keskusega *online*-väitlusi. Samas on see Inimõiguste Keskusele osa suuremast teavituskampaaniast (töö autor oli enne intervjuud kampaaniaga tutvunud). Seega kasutati antud juhul ajakirjandust kui vahendit soovitud sõnumi esitamiseks, kuid ajakirjanik tajus nähtust kui olulisust ühiskondlikku teemat. Ajakirjanik tajus, et koostöö on teatud põhjustel kasulik ning teema väärib edasiarendust. Samuti täheldati, et üks rändekajastus ajendab uut kirjutama. Näiteks intervjueeriti osasid ajakirjanikke perioodil, mil Kanal 2 eetrisse jõudis Tuuli Jõesaare „Lahkujad“. Pärast esimese saate nägemist sai inspiratsiooni teise ajalehe ajakirjanik ning kirjutas sarnasel teemal arvamust ja üritas käivitada artiklitesarja, milles paraku ebaõnnestus. Edaspidist uurimist vääriks asjaolu, kas taoliste kogemuste mõju on ühtmoodi tajutav nii peamiselt veebiajakirjanike kui ka paberlehte kirjutavate ajakirjanike puhul.

Rändelugude valmimisel on oluline roll ajakirjaniku isiklikel kogemustel ning arusaamadel, kuidas temaatikat tõlgendatakse. Intervjuud andes kirjeldasid ajakirjanikud välja- ja tagasirändajat, toetudes nii oma sõprade-tuttavate näidetele kui ka meedia vahendusel kuulnud näidetele. Kõikidel intervjueeritud ajakirjanikel oli lähemaid tuttavaid, kes on Eestist lahkunud. Samas enamasti ei teatud, et keegi tutvusringkonnast oleks Eestisse tagasi tulnud. Pigem kirjeldati meedias ilmunud ja kajastust pälvinud juhtumitest. Sellest võib järeldada, et meediatekstides on liialt vähe analüütilisust komplekssete teemade, sh rände, käsitlemisel.

Aja jooksul on analüüsitavatele meediatekstidele tuginedes arenenud ka rändekajastused, eelkõige kajastuse objekt. Nii näiteks töid ajakirjanikud välja aspekti, mida veel 2012. aasta meediatekstides ei leidunud: teistkordne väljaränne, mida peetakse Eesti ühiskonnale eriti ohtlikuks, sest kui esimene kord lahkutakse

emotsioonide ajal, siis usutavasti teisel korral on põhjused sügavamad ja keerulisemad, ning tagasitulemise tõenäosus vähendab. Sellise fookusega tekste ilmus ka 2013. aasta kevadel Eesti Päevalehes.

Lähtuvalt senistest rände keskendunud uurimustest ning selle nähtuse mitmekülgsusest tasuks edaspidi jätkata meediarepresentatsioonide analüüsimist, samas võiks tulemustele lisada informatiivsust ja väärtuslikkust intervjuud väljarännanutege. Käesolev ja ka varasemad rände uurimused on analüüsinud rände peegeldusi, st representatsioone, mis annavad kontsentreeritud ülevaate ühiskonnas toimuvast. Samas võimaldaks väljarändajate intervjuerimine käsitleda temaatikat veelgi mitmekesisemalt. Analüüsimist väärrib, kas ja milliseid ideid pakuksid väljarändajad välja, kuidas Eesti riik võiks neile elukohariigina atraktiivsemaks muutuda.

Käesolevas töös kasutati meetodina kvantitatiivset kontentanalüüsi ja kvalitatiivset süvaintervjuud. Mitme meetodi kasutamine võimaldas vastata enamatele küsimustele ja interpreteerida nähtust laiemas kontekstis. Lähtudes käesolevas töös kasutatud kategooriatest, ei olnud sisulist abi väljarändaja päritolu kodeerimisel, sest info puudus. Süvaintervjuude puhul nimetasid mitmed ajakirjanikud raskeks küsimusi, mis puudutasid meediateksti žanri ja fookuse valikut ning samuti ka ülesannet võrrelda väljarännet teiste oluliste ja vähemoluliste teemadega.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö peamiseks eesmärgiks on kirjeldada Eesti elanike välja- ja tagasirände representatsiooni aastatel 2008 ja 2012. Töös on lähtunud eeldusest, et meediarepresentatsioonidel on oluline roll ühiskonnas toimuva peegeldamisel ja tendentside tõlgendamisel ning samuti ka inimeste arusaamade ja hoiakute kujunemisel. Nendest aspektidest lähtuvalt on uurimistöö eesmärgiks selgitada, millised on lähiaastatel olnud rändega seotud meediarepresentatsioonid ning missuguseid hinnanguid ja arusaamu evivad ajakirjanikud, kes rände teemasid kajastavad. Saadud tulemusi võrreldakse varem sarnasel teemal ilmunud uurimistöödega.

Töö teoreetilises osas esitati peamised mõisted ning välja- ja tagasirände teoreetilised lähtekohad, millele töös toetutakse. Töö teooria osas kontseptualiseeriti rännet nii demograafilise, majandusliku kui ka kultuurilise nähtusena. Seejärel esitati kriitika lähenemiste nõrkuste kohta ning lahendus, millele käesolevas töös toetutakse. Varasemad Eesti konteksti kajastavad rändeteemalised uuringutulemused ja meediarepresentatsioonid asetatati nähtuste interpreteerimiseks teoreetilisse konteksti, mille abil ilmnesid ühiskonnas valitsevad peamised suundumused ja arusaamad.

Lisaks anti ülevaade varasematest empiirilistest uuringutest, mis on keskendunud Eesti elanike välja- ja tagasirände meediarepresentatsiooni analüüsimisele meediatekstides.

Töös kasutati kvantitatiivset kontentanalüüsi, mille eesmärgiks oli selgitada, millised on rändeteemaliste artiklite teemakäsitlused ja kuidas rändajaid kirjeldatakse. Valimisse kuulusid Eesti Päevalehes ja Postimehes ilmunud rändeteemalised artiklid ajavahemikus 01.01.–31.12.2008 ja 01.01.–21.12.2012, kokku oli 141 meediateksti. Kvantitatiivsete tulemuste ilmestamiseks kasutati tekstinäiteid valimisse kuulunud artiklite hulgast, mis kandsid illustreerivat ja selgitavat funktsiooni. Lisaks meediatekstide analüüsile viidi läbi intervjuud kuue rände teemal kirjutanud ajakirjanikuga: Postimeest esindasid Anneli Ammas, Alo Raun ja Hanneli Rudi ning Eesti Päevalehte Külli-Riin Tigasson, Tuuli Jõesaar ja Dannar Leitmaa, kellest viimane töötas intervjuueerimise ajal juba Eesti Ekspressis reporterina. Tulemuste esitlemine jaotati meediasisu ja töö eesmärkide põhjal kaheks: välja- ja tagasirände meediarepresentatsioon ja ajakirjanikud representatsioonide kujundajana.

Uuringu raames püstitati kolm hüpoteesi, mis ka kinnitust leidsid:

1. Rändekäsitlused on vaadeldud ajaperioodi jooksul muutunud veelgi laiaulatuslikumaks nii sisu kui ka mahu poolest.
2. Rände põhjuseid ja mõjusid käsitletakse meedias peamiselt majanduslikust kontekstist lähtuvalt, samas on kasvanud ka teiste aspektide kajastamine. Tulemustest järeldub, et väljarände teema kajastamisel lähtutakse vaatlusperioodi vältel eeldusest, et välismaale minnakse eelkõige parema majandusliku heaolu tagamise nimel.
3. Ajakirjanike hoiakud ja tõlgendused sarnanevad meediatekstides esitatuga, mis tähendab, et tekstides peegelduvad autori arusaamad ja tõlgendused, millele on kõneallikaks olnud inimeste näidetel kinnitust saadud.

Uurimistöö kokkuvõtteks võib väita, et eestlaste välja- ja tagasirände meediarepresentatsioone iseloomustab aastatel 2008 ja 2012 mitmekülgne teemakäsitlus, mis tuginevad ajakirjanike isiklikele kogemustele ja tõlgendustele ühiskonnas toimuvast. Varasemate uurimistöödega (Oja 2005, Vengerfeldt 2009) võrreldes võib välja tuua, et üldine meediapilt ei ole aastate jooksul märkimisväärselt muutunud. Samas ühiskonnas toimunud sündmused mõjutavad ka rännet ning need omakorda meediarepresentatsioonide rõhuasetusi ja tõlgendusi. Selliselt on majanduskriisi ja rände kasvu mõjul mitmekesisestunud rändega seotud ja meediatekstides kajastatud teemadering: 2012. aastal pälvis meedia tähelepanu nn pruudipõud Eesti maapiirkondades, samuti hakati järjest enam rääkima, et Eestisse on tagasi oodatud kõik väljarännanud, mitte üksnes talendid, nagu kampaania „Talendid koju“ vahendusel esialgu kuulutati.

SUMMARY

The main purpose of this master's thesis „Media representations of outward and return migration in the dailies Postimees and Eesti Päevaleht in 2008 and 2012“ is to describe media representation of Estonian citizens' emigration from and immigration to Estonia during 2008 and 2012. The underlying premise is that media representation plays an important role in reflecting social phenomena and in interpreting social tendencies, and also in the process of shaping people's views and attitudes. Based on this viewpoint, the current study aims to clarify the nature of media representation concerning migration and also opinions and judgements of the journalists who have written on the given topic. The results of this study are compared to earlier studies in this area.

The theoretical part of the study defines the main concepts and the theoretical basis to emigration and return migration as they are understood in this thesis. The second step is to evaluate and critique the earlier approaches and to give a solution which is explained in more details throughout the thesis. Earlier media representations and research results about migration in Estonian context are placed in a theoretical frame which sheds light to the main social trends and beliefs.

In the empirical part of the study media representations about Estonian citizens' immigration and emigration and their motives are analysed and the specific context of the writings are described. The study is carried out by using quantitative analysis of content which aims to find out the approach of the articles on the migration and the description of migrants. The sampling contains the articles on the topic of migration in the dailies Eesti Päevaleht and Postimees over the period of 01.01.–31.12.2008 and 01.01.–31.12.2012, 141 texts in total. The quantitative results are illustrated with excerpts from the studied texts. In addition to the analysis there are 6 interviews made with experts on the field: with Anneli Ammas, Alo Raun, and Hanneli Rudi from Postimees, with Külli-Riin Tigasson, Tuuli Jõesaar, and Dannar Leitmaa from Eesti Päevaleht (by the time of the interview Dannar Leitmaa was already working as a reporter in Eesti Ekspress). The final results of the study is divided into two, based on their content and the purpose of the thesis: media representations about return migration

and emigration, and journalists as the designers of these representations.

There were three hypotheses in the beginning of the study which all were confirmed by the analysis:

1. Over time the treatment of the topic has become more extensive, both content-wise and quantity-wise.
2. Media representations concentrate mostly on the economical side of migration but at the same time the other aspects are increasingly coming to focus. The results show that media representations rely on the premise that migration takes place mostly due to economic welfare.
3. The attitudes and interpretations of the experts are closely correlated with media representations which denotes the fact that the journalists reflect their own beliefs and interpretations in texts. Interviews verified this hypothesis.

In conclusion one can state that media representations about emigration and return migration in 2008 and 2012 are diverse and they are based on journalists' own experiences and interpretations about social patterns. Compared to older studies on the topic (Oja 2005, Vengerfeldt 2009), it can be pointed out that the larger media landscape has not changed remarkably. At the same time major happenings in the society do have an effect on emigration and through that also on the interpretations and accents of media.

Kasutatud allikad

- Bauer, T. (1995). The Migration Decision with Uncertain Costs. Münchener Wirtschaftswissenschaftliche Beiträge, Nr. 95-25, Munich.
- Bauer, T. K., Zimmermann, K. F. (1999). Assessment of Possible Migration Pressure and its Labour Market Impact Following EU Enlargement to Central and Eastern Europe. IZA Research Report No. 3.
- Berger, A. A. (2000). Media and Communication Research Methods. An Introduction to Qualitative Approaches. SAGE Publications.
- Berger, P.L. ja Luckmann, T. (1991) The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge. London. Penguin Books.
- Bourdieu, P. (1993). The field of cultural production: essays on art and literature. New York: Columbia University Press.
- Bourdieu, P. (1999) Language and symbolic power. [Cambridge]: Polity Press.
- Britannica entsüklopeedia koduleht. URL (kasutatud oktoober 2012) www.britannica.com.
- Burda, M.C. (1995). Migration and the Option Value of Waiting. Economic and Social Review, 27.
- Burt, R. (2000). Structural Holes versus Network Closure as Social Capital. University of Chicago and Institute Européen d'Administration d'Affaires. URL (kasutatud märts 2013) <http://faculty.chicagobooth.edu/ronald.burt/research/files/SHNC.pdf>.
- Castles, S. (2010). Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective. Journal of Ethnic and Migration Studies Vol. 36, No. 10 December.
- Champion, A. G. (1994). International migration and demographic change in the developed world. Urban Studies (Routledge); Mai '94, Vol. 31, Nr 4/5.
- Creswell J. W. 2007. Qualitative inquiry and research design. Choosing among five approaches. Thousand Oaks (CA): Sage Publications.
- De Haas, H. (2007). Migration and Development: A Theoretical Perspective. COMCAD Arbeitspapiere - Working Papers No. 29, 2007. URL (kasutatud märts 2013) <http://pub.uni-bielefeld.de/download/2318325/2319937>.
- Deuze, M. (2007). Media Work. Cambridge: Polity Press.
- Eamets, R., Philips, K. (2004). Töäjõu vaba liikumine Euroopa Liidus ja selle mõju Eesti tööturule. Tartu: Tartu Ülikooli Euroopa Kolledž.
- Ezzy, D. (2002). Qualitative Analysis: Practice and Innovation. Australia: Allen & Unwin.
- Einmann, M. (2010). Eesti ajakirjanike rollikäsituse muutumine 1988 – 2009. Tartu: Tartu Ülikool. Magistritöö.
- Fairclough, N. (1995). Media Discourse. London: Edward Arnold.
- Faist, T. (2000). The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces. Oxford: Clarendon Press.
- Faist, T., Kivisto, P. (2010). Beyond a Border: The Causes and Consequences of Contemporary Immigration. Los Angeles [etc.]: Pine Forge Press.

- Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Stanford University Press.
- Glaser B.G., Strauss A.L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research* New York: Aldine de Gruyter.
- Grossberg, L; Wartella, E; Whitney, D.C. (2005) *Media Making: Mass Media in a Populare Culture*. London: Sage Publications.
- Hadler, M. (2006) *Intentions to migrate within the European Union: A challenge for simple economic macro- level explanations*.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: SAGE Publications Ltd.
- Hall, S. (1997) *The Work of Representation*. London: Sage Publications.
- Hofstede, G., Hofstede, G., Pedersen, P. B. (2004). *Kultuuri uurides*. Tallinn: Väike Vanker.
- Integratsiooni ja Migratsiooni sihtasutus *Meie Inimesed* koduleht. URL (kasutatud jaanuar 2013) <http://www.meis.ee/randealased-moisted>.
- Jennissen, R. (2004) *Macro-economic determinants of international migration in Europe*. Dutch University Press.
- Jensen, K.B. (2002). *A Handbook of Media and Communication Research: Qualitative and Quantitative Methodologies*. London: Routledge.
- Kahu, O. (2012) *Amet: mitmel pool Eestis on tekkinud "pruudipõud"*. URL (kasutatud veebruar 2013) <http://uudised.err.ee/?06268488>.
- Kents, L. (2012). *Migratsioonitrendid tänapäeva Euroopas – Suurbritannia näitel*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool: Tartu.
- Koser, K. (2007). *International Migration : A Very Short Introduction*. Oxford, GBR: Oxford University Press, UK.
- Kõuts, R., Seppel, K. (2012). *Meedia- ja kommunikatsiooniteooria ülevaade*. Tartu: Tartu Ülikool Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
- Laherand, M.-L. (2008) *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn.
- Lauristin, M. (2000). *Kas see ongi siis nüüd see Eesti aeg? Muutuste diskursus Eesti ajakirjanduses. Kõnelev ja kõneldav inimene*. Koostaja V.-R. Ruus. Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Lee, E. (1966). *A Theory of Migration*. *Demography*, Vol. 3, Nr 1.
- Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J. E. (1993). *Theories of International Migration: A Review and Appraisal*. *Population and Development Review*, Vol. 19, No. 3.
- Masso, A. (2009). *A Readiness to Accept Immigrants in Europe? Individual and Country-Level Characteristics*, *Journal of Ethnic and Migration Studies*.
- *Mina.Maailm.Meedia 2011*. TÜ ajakirjandus- ja kommunikatsiooniinstituudi ning SaarPolli poolt läbiviidud esinduslik küsitlus.
- McQuail, D. (2000) *Massikommunikatsiooni teooria*. Tartu Ülikooli kirjastus: Tartu.
- Mäe, K. (2012). *REL 2011: Välismaal käib tööl ligi 25 000 eesti elanikku*. URL (detsember 2012) http://www.stat.ee/sab-uuendus?db_update_id=13547.
- Neuendorf K.A. (2002). *The Content Analysis Guidebook*. SAGE Publications, California.
- Paas, T. (1999). *Eesti ekspordi ja impordi geograafilise struktuuri*

- modelleerimine. Eesti majanduse konkurentsivõime. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (3rd ed.). New Delhi: SAGE Publications.
 - Piore, M. (1979). *Birds of passage: migrant labor and industrial societies*. Cambridge [etc.]: Cambridge University Press.
 - Portes, A. (1998). *Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology*. *Annual Review of Sociology*, 24(1).
 - Priinits, M. (2006). Eesti tervishoiutöötajate potentsiaalne ränne Euroopa Liidu riikidesse. Magistritöö. Tartu Ülikool: Tartu.
 - Prosser, M. (1978). *The cultural dialogue: an introduction to international communication*. Boston [etc.]: Houghton Mifflin.
 - Putnam, R. (1995). *Bowling Alone: America's Declining Social Capital*. *Journal of Democracy* 6:1, Jan 1995.
 - Päll, A. (2004). Sotsiaalne kapital: mõõtmise ja seos sotsiaalmajandusliku arenguga Eesti regioonide näitel. Tartu Ülikool: Tartu. Magistritöö.
 - Russell K., Wood, N. (2001). *Media and Migration: Constructions of Mobility and Defferences*. Routledge: London.
 - Scholl, A.; Weischenberg, S. (1999). *Autonomy in Journalism: How It Is Related to Attitudes and Behavior of Media Professionals*. Mass Communication and Society Division at the Annual Convention of the Association for Education in Journalism and Mass Communication, New Orleans, LA.
 - Statistikaameti koduleht. URL (kasutatud aprill 2013) <http://www.stat.ee/65139>.
 - Tali, P. (2010). Eesti ajakirjanike töö iseloomu muutumine 1988-2009. Tartu: Tartu Ülikool. Magistritöö.
 - Talinurm, H. (2010) *Töötute representatsioon põhjarannikus: ajakirjanik vaatenurga andjana töötusele*. Tartu: Tartu Ülikool. Bakalaureusetöö.
 - Taru, M. (2011). *Noored statistikapeeglis. Noorteseire aastaraamat. Noored ja tööturg*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.
 - Trost, J. E. (1986). *Statistically Nonpresentive Stratified Sampling: A Sampling Technique for Qualitative Studies*. *Qualitative Sociology*, 9(1), Spring.
 - Urry, J. (2012). *Mobilities*. Cambridge; Malden: Polity Press.
 - Veere, K. (2002). Eesti ja soomlaste stereotüüpide muutused 1990. aastatel. Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis. *Kultuuridevahelisi uurimusi* 20. sajandi lõpust. Valk, A. (toim.). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
 - Vertovec, S. (2010). *Migration. Critical concepts in the social science*. Volume 1. London ja New York: Routledge.
 - Vihalemm, T. (2002). Eesti keele roll kultuuridevahelises kommunikatsioonis. Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis. *Kultuuridevahelisi uurimusi* 20. sajandi lõpust. Valk, A. (toim.). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
 - Zelinsky, W. (1971). *The hypothesis of the Mobility Transition*. *Geographical Review*. Vol 61 No. 2.

LISADE LOEND

LISA 1. Kvantitatiivse kontentanalüüsi kodeerimisjuhend

1. Ajaleht

- a) Eesti Päevaleht
- b) Postimees

2. Meediateksti ilmumise aasta

- a) 2008
- b) 2012

3. Meediateksti ilmumise kuu

- a) jaanuar
- b) veebruar
- c) märts
- d) aprill
- e) mai
- f) juuni
- g) juuli
- h) august
- i) september
- j) oktoober
- k) november
- l) detsember

4. Meediateksti žanr

- a) välisuudis
- b) siseuudis
- c) intervjuu
- d) lugejakiri
- e) juhtkiri
- f) arvamuslugu
- g) olemuslugu
- h) arvustus
- i) reportaaž
- j) muu

5. Teksti autor

- a) (aja)kirjanik
- b) poliitik
- c) ametnik
- d) tööandjate esindaja
- e) teadlane, kultuuritegelane, ekspert

- f) (üli)õpilane
- g) õpetaja/õppejõud/(di)rektor
- h) Eestist väljarännanu
- i) töötaja/töötajate esindaja
- j) advokaat
- k) kolumnist

6. Teksti autori/toimetaja nimi

..... (avatud küsimus)

7. Teksti autori kogemus välismaaga

- a) praegu välismaal
- b) on elanud välismaal
- c) ei ole ise elanud välismaal
- d) tekstis info puudub

8. Meediateksti kõneisikud

- a) (aja)kirjanik
- b) poliitik (sh ministrid)
- c) ametnik
- d) tööandja(te) esindaja
- e) teadlane, kultuuritegelane, ekspert
- f) (üli)õpilane
- g) õpetaja/õppejõud vm (üli)kooli töötaja (sh direktor)
- h) (potentsiaalne) väljarändaja
- h1) Eestisse jäänud väljarändaja pereliige
- i) töötaja/ töötajate esindaja
- j) meditsiinitöötaja
- k) tagasirändaja
- l) ärimees
- m) president
- n) lapsendaja

9. Artikli ruumiliseks fookuseks on

- a) kohalik Eesti tasand
- b) institutsionaalne tasand (nt Euroopa Liit)
- c) mõni teine konkreetne riik (nt Soome) või konkreetsed riigid (nt Eesti- USA)
- d) globaalne tasand (nt rahvusvaheline rahvasteränne)
- e) täpne ruumiline fookus puudub

10. Meediatekst põhineb

- a) väljarännanute kogemustel (positiivsed ja negatiivsed)
- b) kirjutaja arvamusel, toetudes meedias/uuringutes või mujalt kuuldudle-nähtule (võib sisaldada ka oma kogemusi)
- c) nõuandel ja soovitusel, kuidas välismaal paremini hakkama saada
- d) temaatiliste ürituste, kampaaniate tegevuse kajastamisel (nt „Talendid koju“)

- e) temaatilise statistika, uuringute tulemuste kajastamisel
- f) rännet käsitleva raamatu/teatrietenduse arvustusel
- g) nõuanded Eesti arstidele, kuidas streikida
- h) kooliõpilaste tulevikuplaanidel
- i) Euroopa Parlamendi otsuste kajastamisel
- j) üleskutsel
- k) tööjõudu puudutavatel seaduste vastuvõtmisel
- l) Eesti ravikindlustus välismaal elades

11. Kui meediateksti keskmes on indiviid, siis ta on...

- a) Eestist lahkumist plaaniv inimene
- b) välismaal olija
- c) pendelrändaja
- d) välismaalt tagasitulija/ tagasitulnu

12. Meediateksti teema(d) on (võib märkida mitu alakoodi)

Demograafia

- a) rahvaarvu vähenemine Eestis
- b) rändetendentsid Euroopas (ja mujal maailmas)
- c) rahvastiku struktuuri muutused
- d) Eestisse tagasipöördumine

Majandus

- e) tööpuudus (Eestis)
- f) palga- jms töötingimused välismaal
- g) tööjõu liikumine üldiselt
- h) välisriigi vajadus võõrtööjõu järele
- i) Eesti vajab tööjõudu

Kultuur

- j) haridus vastuvõtval maal (nii haridusvõimalused lastele kui ka enda kvalifikatsioon)
- k) haridus kodumaal
- l) eesti keele ja kultuuri säilimine
- m) sotsiaalsed aspektid (arutlused Eesti elu üle tervikuna, eestlaste mentaliteet jms.)
- m1 õiguslikud aspektid
- n) kultuurilised konfliktid
- o) muu

Isiklik ja perekond

- p) rände mõju väljarändajale ja tema peresuhetele
- q) väljarännanute lapsed (kohanimisraskused või vanemliku hoolitsusest ilmajäämine)
- r) surmaga lõppenud tööõnnetus
- s) välismaale lapsendamine

13. Väljarände probleemsus

- a) väga tõsine probleem

- b) on probleem, aga mitte tõsine
- c) ei ole kuigi tõsine probleem
- d) pole üldse probleem
- e) muu, artikkel ei keskendu väljarände probleemsusele

14. Väljarände teemakäsitus meediatekstides:

- a) pakutakse mitmeid lahendusi
- b) pakutakse üksikuid lahendusi
- c) lahendusi ei pakuta

15. Artiklites kasutatakse välismaale läinu kohta sünonüüme:

- a) talent
- b) õnneotsija
- c) rahaotsija
- d) aju
- e) reetur
- f) ori
- g) kalevipoeg
- h) majanduspõgenik
- i) „palgasõdur“
- j) Eestimaa hüljanu
- k) rändlind
- m) väliseestlane

16. Väljarändaja rahvuslik päritolu

- a) eestlane
- b) mitte-eestlane

17. Väljarändaja piirkondlik päritolu

- a) linnaelanik
- b) maaelanik
- c) info puudub

18. Väljarändaja peamine tegevusala

- a) arst
- b) õde jm haiglaröötajad
- c) ehitaja
- d) teadlane
- e) õpetaja/õppejõud
- f) üliõpilane/õpilane
- g) brändiuuriija
- h) poliitik
- i) Euroopa Liidu ametnik
- j) turismindus, veidi tõlgib
- k) pankur
- l) sportlane

- m) muusik
- n) pole täpsustatud
- o) hotelliomanik
- p) hooldaja
- q) turundusjuht
- r) aukonsul/aupeakonsul
- s) kirjanik
- š) pole mainitud
- z) antropoloog
- ž) müügijuht
- t) koristaja
- u) noor inimene
- v) stjuardess
- õ) kalkunikitkuja
- ä) laborant
- ö) loomeinimene
- ü) lapsendatud laps

19. Väljaränderiigiks on

- a) Soome
- b) Rootsi
- c) Venemaa
- d) Suurbritannia
- e) Iirimaa
- g) Hispaania
- h) Saksamaa
- i) Austraalia
- j) USA
- k) Keenia
- l) Belgia
- m) Itaalia
- n) Ühendemiraadid
- o) Kambodža
- p) Holland
- q) Tai
- r) Panama
- s) Kanada
- š) Egiptus
- ž) Norra
- t) Prantsusmaa
- u) Taani
- v) Ukraina
- õ) Gruusia
- ä) Argentiina
- ö) Küpros
- ü) Iisrael

- y) Krimm
- y2) Kaukaasia
- y3) Siber
- y4) Austria
- y5) Šveits
- y6) Luksemburg
- y7) Hawaii

20. Hinnang sellele riigile kui vastuvõtvale maale

- a) täiesti positiivne
- b) pigem positiivne
- c) neutraalne
- d) pigem negatiivne
- e) täiesti negatiivne

21. Põhjendus, miks valiti väljarändeks just see riik

- a) Eestile geograafiliselt lähedal
- b) eksootiline riik
- c) tööpakkumine tuli sealt
- d) mainekas (üli)kool asub seal
- e) soojem kliima
- g) abikaasa kodumaa
- h) reisil käies jättis see riik kustumatu mälestuse
- i) põhjendus puudub
- j) ema/ isa asus selles riigis tööle või töötas seal juba varasemalt
- k) soov kommunismist ja Venemaast võimalikult kaugele minna
- l) tööleminek välisriikidesse on muutunud lihtsamaks
- m) sobiva elatustasemega maa
- n) läänelik riik
- o) pere taasühinemine
- p) väljarändaja on seda võõrkeelt õppinud
- q) lapsendaja elab selles riigis

22. Eestist lahkumise põhjused

Majanduslik

- a) Eestis ei ole (erialast) tööd
- b) sissetulekute paranemine
- c) paremad töötingimused, sh väiksem koormus
- d) paremad elutingimused
- e) tööpakkumiste vähesus Eestis
- f) sotsiaalsete garantiide puudumine Eestis (nt Soome läinud üksikemad)
- g) karjääritegemisvõimalused Eestis kasinamad/puuduvad (= soov karjääri teha)
- h) uue firma avamine välismaal
- i) tervishoiusüsteem ja suhtumine arstidesse
- j) Eestis valitsev ebakindlus

Kultuuriline

- k) avardada oma maailmapilti
- l) põnevus, välismaal elamise kogemus
- m) (kõrg)hariduse omandamine
- n) võimalus reisida

Isiklik (ja perekondlik)

- o) välismaal töötavale abikaasale või emale/isale järgnemine
- p) soov end välismaal täiendada ja arendada
- q) pääseda rutiinist/ Eestis on ahistav elada/ teha elus kannapööre, ennast proovile panna
- r) sobiliku elukaaslase/abikaasa otsimine või leidmine
- s) leida oma „tee“
- t) põgenemine II maailmasõja eel
- u) seal leiab õnne
- v) kasuvanem elab selles riigis

23. Kas Eestist väljarändaja plaanib Eestisse tagasi elama tulla?

- a) jah
- b) pigem jah
- c) pigem ei
- d) kindlasti ei

24. Kas on tehtud reaalseid ettevalmistusi tagasi tulemiseks?

- a) jah
- b) jah, aga sellest on loobunud
- c) ei
- d) info puudub
- a* - on juba tagasi tulnud

25. Tagasirändaja rahvuslik päritolu

- a) eestlane
- b) mitte-eestlane

26. Eestisse tagasitulnu peamine tegevusala

- a) arst
- b) õde
- c) ehitaja
- d) teadlane
- e) õpetaja/õppejõud
- f) üliõpilane/õpilane
- g) pensionär
- h) töötu
- i) sportlane
- j) info puudub
- k) antropoloog

- l) ajakirjanik
- m) advokaat
- n) pankur

27. Eestisse tagasitulemise põhjused

Sotsiaal-majanduslik

- a) töösuhte lõppemine välisriigis
- b) Eestist huvitava tööpakkumise saamine
- c) välismaal on loodetust halvemad töötingimused
- d) Eestis on paremad elamistingimused
- e) sotsiaalsed põhjused (mh ühiskondlikud ja institutsionaalsed)
- f) soovitud rahasumma sai kogutud

Kultuurilis-ühiskondlik

- g) ei soovi enam elada võõras riigis, võõras ühiskonnas
- h) välisõpingute lõppemine/ Eesti ülikooli õppima tulek
- i) kodumaa patriotism /Eesti ühiskonnas toimuv läheb korda
- j) privileeg elada ja tegutseda emakeelses kultuuriruumis
- k) kodumaa iseseisvumine

Isiklik ja perekondlik

- l) pereränne, abikaasa või ema/isa siirdub Eestisse tööle
- m) lapse (laste) kasvatamine Eesti kultuuris
- n) ei tahtnud sotsiaalsest võrgustikust eemal olla = küllastumine üksiolemisest
- o) Eesti loodus, oma peenralapp
- p) soov elada stabiilset elu

28. Väljarännet kujutatakse meediatekstis pigem

- a) täiesti positiivselt
- b) pigem positiivselt
- c) neutraalselt
- d) pigem negatiivselt
- e) täiesti negatiivselt

29. Väljarändajat kujutatakse meediatekstis pigem

- a) täiesti positiivselt
- b) pigem positiivselt
- c) neutraalselt
- d) pigem negatiivselt
- e) täiesti negatiivselt

30. Artikli üldine toonaalsus

- a) täiesti positiivne
- b) pigem positiivne
- c) neutraalne
- d) pigem negatiivne

e) täiesti negatiivne

31. Välismaal elamise plussid

- a) kõrgem palk
- b) võimalus raha koguda
- c) paremad elu- ja/või töötingimused
- d) parem kliima (=ilm)
- e) uute kultuuride ja paikade tundmaõppimine
- f) suuremad ametialased töövõimalused, kogemuste omandamine
- g) iseseisvumine, isiksuse areng
- h) võõrkeele oskuse arendamine
- i) inimesed on rõõmsameelsemad ja avatumad/ Kohaliku rahva mentaliteet.
- j) ühiskond on tolerantsem (sh vähem rassistlik)
- k) majanduslik stabiilsus
- l) kohaliku rahva elustiil
- m) ei pea end teistele tõestama
- n) arenenud infrastruktuur
- o) (huvitav) töö
- p) töajukulud väiksemad ja töajõud on abivalmis
- r) asukoht – kultuur on lähedal
- s) sõbrad on seal
- š) on võimalus rohkem asjade käiku mõjutada (ühiskonnas)
- ž) silmaring laieneb
- z) õpitakse haridust ja kodumaad hindama
- t) inimene on seal juba kodunenud
- u) Lihtsam äri alustada ja ajada
- v) Ei toeta maksumaksjana Tallinna linna
- õ) Ilma euroliidu normideta on ka võimalik elada ja väga hästi
- ä) sisemise motivatsiooni leidmine/ sihtide seadmine
- ö) lapsele sobilikum elukeskkond
- ü) on võimalik väikese vaeva ja rahaga muuta paljutki teiste inimeste jaoks paremaks
- x) Eesti akadeemiline „maailm“ on niigi kitsas
- y) koolis toetatakse lapse individuaalsust, ei ole nii palju pähe tuupimist
- y2) palgasüsteem on läbipaistvam ja tagatud on ühiskondlikud garantiid
- y3) toit on odavam
- y4) ametnikud ei ole nii inimvaenulikud ja jäigad
- y5) välisülikooli õpingud tagavad edaspidiseks suuremad võimalused
- y6) seal õpetatakse huvipakkuvat eriala
- y7) eemaldumine pingelisest pereelust
- y8) tööl on paremad töövahendid
- y9) ka välisriigi koolis saab eesti keelt õppida
- y10) välismaa mehed on enesekindlamad
- y11) otsitakse uusi väljakutseid
- y12) välismaa koolis on õpe intensiivsem, aga mängulisem

32. Välismaal elamise miinused

- a) abikaasast ja lastest eemal
- b) sõbrad ja sugulased on Eestis
- c) igapäevased väljaminekud on suuremad (nt kulutused toidule, elukohale)
- d) elamistingimused olid kasinamad
- e) võõras kultuur ja ühiskond
- f) lastel on kohanemiskursusi ja käitumisprobleeme
- g) lapsed jäävad Eestisse vanemliku hoolitsuseta
- h) võõrandumine Eesti ühiskonnast
- i) kodumaa igatsus
- j) asjaajamise keerukus, bürokraatia
- k) isiklike põhjuste ajal on soov Eestis elada
- l) rahvastiku arv suur
- m) keeruline tagasitulle tööle saada – Eestis tutvusringkond väike
- n) ei ole sellisel kujul riiklikku tervisekindlustust ja lastetoetust nagu Eestis
- o) lapsepuhkus on lühem kui Eestis
- p) ei ole Eesti jogurtit ja piimatooteid
- q) lapse haridustee otsustatakse väga varakult (lapsele antakse soovitus juba 4. klassis, kas minna edasi põhikooli või gümnaasiumisse – määratakse lapse saatus)
- r) tööd ei ole, eestlaste maine langeb
- s) seal oled välismaalasest tööandja jaoks nagu ori
- š) kõrgelt haritud spetsialist esialgu kaotab palgas
- z) kõrgemad maksud ja muud kulud
- t) võõraviha
- u) maksude vältimine
- v) halvad töötingimused
- õ) Eesti ravikindlustus ei kehti enam
- ä) Eesti arstidel tuleb töötada enamasti öövahetustes
- ö) kohalike välismaa noorte seas on kõrge tööpuudus
- ü) eesti rahvuskultuur saab elujõuline olla vaid eestikeelses keskkonnas
- x) ehitustöölisi petetakse
- y) tööinspektsiooni nõuded on karmimad

LISA 2. Intervjuude küsimused

Süvaintervjuu kava

Taustinfo

Nimi:

Väljaanne:

Ajakirjaniku ametinimetus ajalehes:

Tööstaaž ajakirjanikuna:

Intervjuu kestus:

1. Esmalt räägime Teie tööst ajakirjanikuna üldiselt

Palun rääkige lähemalt oma igapäevasest tööst ajakirjanikuna!

Mis valdkonna teemadel Te enim kirjutate? Vähem? Palun põhjendage! Palun tooge näiteid!

Kuidas teete oma igapäevases töös žanri valiku? Milliseid žanre eelistate? Mida ei soovi kasutada?

Kuidas kujuneb allikate valik, keda artiklites kasutate?

Kuidas toimub Teie toimetuses koostöö ajakirjaniku ja toimetaja vahel?

Kuidas tehakse Teie väljaandes valik lugude teemade osas?

Kuidas toimub Teie väljaandes konkreetsete žanrite valik? Palun tooge näiteid!

Millised eesmärgid te oma artiklitele seate? Palun tooge näiteid.

Millised on Teie meelest toimetaja eesmärgid? Ajalehe eesmärgid tervikuna?

2. Edasi räägime rände teemal artiklite kirjutamisest

Te olete kirjutanud mitmeid artikleid ka välja- ja tagasirände teemal. Palun kirjeldage protsessi, kuidas on valminud need artiklid.

Palun rääkige, millest need artiklid on rääkinud?

Kuidas olete leidnud fookuse, millest nendes artiklites kirjutada?

Milliste valdkondade esindajatest olete artiklites kirjutanud? Palun põhjendage!

Mille põhjal olete otsustanud, keda artikli tarbeks intervjuuerida?

Kui te täna peaksite kirjutama artikli välja- või tagasirände teemal – millest konkreetsemalt kirjutaksite?

Nüüd räägime konkreetsemalt artiklitest, mis Te ise olete rände teemal kirjutanud. Palun

rääkige, kuidas just see artikkel valmis/need artiklid valmisid.

Mis ajendas teid just seda rändeteemalist artiklit kirjutama?

Paluda võrrelge seda artiklit oma teiste rändeteemaliste kirjutisega? Millised on erinevused? Sarnasused?

Palun võrrelge seda artiklit mõne oma artikliga, mis on kirjutatud muul teemal? Erinevused? Sarnasused?

Kuivõrd ise on rahul selle artikliga? Millega on rahul? Millega ei ole rahul?

Millist tagasisidet olete oma artiklitele saanud? Palun tooge näiteid!

Palun rääkige, milliseid teiste autorite kirjutatud rändeteemalisi artikleid olete tähele pannud?

Millest need on rääkinud?

Palun võrrelge neid artikleid oma artiklitega/arusaamadega? Mis on erinevused? Sarnasused?

Millistele rändega seotud aspektidele on Teie meelest oluline tähelepanu pöörata?

3. Lõpetuseks räägime välja- ja tagasirände teemal üldiselt

Mida Te üldiselt arvate välja- ja tagasirände teemast Eesti ühiskonnas?

Palun võrrelge väljarännet teiste Eestis ühiskonnas aktuaalsete probleemidega! Mis on tänases Eesti ühiskonnas suurimaks probleemiks?

Mis niivõrd suureks probleemiks ei ole?

Palun kirjeldage, missugune on Teie meelest üks tüüpiline väljarändaja?

Aga milline on üks keskmine tagasirändaja?

Palun võrrelge omavahel mõisteid pendelrändaja, väljarändaja ja tagasirändaja! Mis on Teie meelest erinevused? Aga sarnasused?

Milline on Teie enda isiklik kogemus välja- ja tagasirändega?

Kas te olete elanud väljaspool Eestit? Palun rääkige sellest!

Kuivõrd olete ise kaalunud Eestist lahkumist? Palun põhjendage!

Kuivõrd on Eestist lahkumise / tagasipöördumise teema olnud jutuks sõprade-tuttavatega?

Millised on Teie enda kokkupuuted eri maadega? Rahvustega? Võõrkeeltega? Palun tooge näiteid.

Suured tänud intervjuu eest!

Kas soovite lõpetuseks eelnevale veel midagi lisada? (*Kuidas küsimused üldiselt tundusid? Kas mõni küsimus tundus raske? Üllatav? Kas oli mõni teema, millele te varem pole ise mõelnud jms?*)

LISA 3. Kvantitatiivse kontentanalüüsi tabelid

3.1 KELLEST MEEDIA TEKSTIS RÄÄGITAKSE?

	2012	2008
EPL	a) Eestist lahkumist plaaniv inimene - 8 b) välismaal olija - 17 c) pendelrändaja - 5 d) välismaalt tagasitulija/tagasitulnu - 12	A - 11 B - 12 C - 6 D - 1
PM	A - 5 B - 18 C - 7 D - 4	A - 12 B - 13 C - 6 D - 4

3.2 MILLISED ON VÄLJARÄNDE PÕHJUSED?

	2012	2008																																	
EPL	<p>Majanduslik (M)</p> <p>a) Eestis ei ole (erialast) tööd 3 b) sissetulekute paranemine 16 c) paremad töötingimused, sh väiksem koormus 5 d) paremad elutingimused 3 e) tööpakkumiste vähesus Eestis 3 f) sotsiaalsete garantiide puudumine Eestis (nt Soome läinud üksikemad) 0 g) karjääritegemisvõimalused Eestis kasinamad/puuduvad (= soov karjääri teha) 3 h) uue firma avamine välismaal 1 i) tervishoiusüsteem ja suhtumine arstidesse 0 j) Eestis valitsev ebakindlus 0</p> <p>Kultuuriline (K)</p> <p>k) avardada oma maailmapilti 2 l) põnevus, välismaal elamise kogemus 6 m) (kõrg)hariduse omandamine 15 n) võimalus reisida 12</p> <p>Isiklik (ja perekondlik) (I)</p> <p>o) välismaal töötavale abikaasale või emale/isale järgnemine 2 p) soov end välismaal täiendada ja arendada 3 q) pääseda rutiinist/ Eestis on ahastav elada/ teha elus kannapööre, ennast proovile panna 1 r) sobiliku elukaaslase/abikaasa otsimine või leidmine 2 s) leida oma „tee“ 1 t) põgenemine II maailmasõja eel 1 u) seal leiab õnne 0 v) kasuvanem elab selles riigis 0</p>	<table border="1"> <thead> <tr> <th>M</th> <th>K</th> <th>I</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>A - 2</td> <td>K - 1</td> <td>O - 0</td> </tr> <tr> <td>B - 10</td> <td>L - 1</td> <td>P - 0</td> </tr> <tr> <td>C - 1</td> <td>M - 2</td> <td>Q - 1</td> </tr> <tr> <td>D - 0</td> <td>N - 2</td> <td>R - 0</td> </tr> <tr> <td>E - 1</td> <td></td> <td>S - 0</td> </tr> <tr> <td>F - 1</td> <td></td> <td>T - 0</td> </tr> <tr> <td>G - 1</td> <td></td> <td>U - 0</td> </tr> <tr> <td>H - 0</td> <td></td> <td>V - 0</td> </tr> <tr> <td>I - 0</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>J - 0</td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	M	K	I	A - 2	K - 1	O - 0	B - 10	L - 1	P - 0	C - 1	M - 2	Q - 1	D - 0	N - 2	R - 0	E - 1		S - 0	F - 1		T - 0	G - 1		U - 0	H - 0		V - 0	I - 0			J - 0		
M	K	I																																	
A - 2	K - 1	O - 0																																	
B - 10	L - 1	P - 0																																	
C - 1	M - 2	Q - 1																																	
D - 0	N - 2	R - 0																																	
E - 1		S - 0																																	
F - 1		T - 0																																	
G - 1		U - 0																																	
H - 0		V - 0																																	
I - 0																																			
J - 0																																			

PM	M	K	I		M	K	I
	A-4	K-1	O-2		A-3	K-0	O-1
	B-10	L-0	P-0		B-9	L-2	P-1
	C-3	M-4	Q-0		C-2	M-2	Q-1
	D-0	N-0	R-2		D-0	N-0	R-1
	E-0		S-0		E-0		S-0
	F-1		T-0		F-1		T-1
	G-2		U-1		G-1		U-0
	H-0		V-2		H-1		V-0
	I-0				I-2		
	J-0				J-2		

3.3 KAS TEHAKSE REAALSEID ETTEVALMISTUSI TAGASIRÄNDEKS?

	2012	2008
EPL	a) pigem jah 9 b) pigem ei 13 * 33 väljarändaja kohta info puudus	a) pigem jah 5 b) pigem ei 4 * 17 väljarändaja kohta info puudus
PM	a) pigem jah 2 b) pigem ei 0 * 26 väljarändaja kohta info puudus	a) pigem jah 4 b) pigem ei 2 * 28 korral info puudus

3.4 MILLISED ON TAGASIRÄNDE PÕHJUSED?

	2012	2008																																																
EPL	<p>Sotsiaal-majanduslikud</p> a) töösuhte lõppemine välisriigis 2 b) Eestist huvitava tööpakkumise saamine 2 c) välismaal on loodetust halvemad töötingimused 1 d) Eestis on paremad elamistingimused 2 e) sotsiaalsed põhjused (mh ühiskondlikud ja institutsionaalsed) 3 f) soovitud rahasumma sai kogutud 1	<table border="1"> <thead> <tr> <th>S-M</th> <th>K-Ü</th> <th>I-K</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>A - 0</td> <td>G - 0</td> <td>L - 0</td> </tr> <tr> <td>B - 1</td> <td>H - 1</td> <td>M - 0</td> </tr> <tr> <td>C - 0</td> <td>I - 1</td> <td>N - 3</td> </tr> <tr> <td>D - 0</td> <td>J - 0</td> <td>O - 0</td> </tr> <tr> <td>E - 1</td> <td>K - 0</td> <td>P - 1</td> </tr> <tr> <td>F - 0</td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	S-M	K-Ü	I-K	A - 0	G - 0	L - 0	B - 1	H - 1	M - 0	C - 0	I - 1	N - 3	D - 0	J - 0	O - 0	E - 1	K - 0	P - 1	F - 0																													
S-M	K-Ü	I-K																																																
A - 0	G - 0	L - 0																																																
B - 1	H - 1	M - 0																																																
C - 0	I - 1	N - 3																																																
D - 0	J - 0	O - 0																																																
E - 1	K - 0	P - 1																																																
F - 0																																																		
	<p>Kultuurilis-ühiskondlikud</p> g) ei soovi enam elada võõras riigis, võõras ühiskonnas 0 h) välisõpingute lõppemine/ Eesti ülikooli õppima tulek 3 i) kodumaa patriotism /Eesti ühiskonnas toimuv läheb korda 2 j) privileeg elada ja tegutseda emakeelses kultuuriruumis 1 k) kodumaa iseseisvumine 0																																																	
	<p>Isiklik ja perekondlik</p> l) pereränne, abikaasa või ema/isa siirdub Eestisse tööle 1 m) lapse (laste) kasvatamine Eesti kultuuris 1 n) ei tahtnud sotsiaalsest võrgustikust eemal olla = küllastumine üksiolemisest 2 o) Eesti loodus, oma peenralapp 0 p) soov elada stabiilset elu 0																																																	
PM	<table border="1"> <thead> <tr> <th>S-M</th> <th>K-Ü</th> <th>I-K</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>A - 0</td> <td>G - 1</td> <td>N - 2</td> </tr> <tr> <td>B - 0</td> <td>H - 0</td> <td>O - 0</td> </tr> <tr> <td>C - 0</td> <td>I - 0</td> <td>P - 0</td> </tr> <tr> <td>D - 0</td> <td>J - 0</td> <td></td> </tr> <tr> <td>E - 0</td> <td>K - 1</td> <td></td> </tr> <tr> <td>F - 1</td> <td>L - 0</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td>M - 0</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	S-M	K-Ü	I-K	A - 0	G - 1	N - 2	B - 0	H - 0	O - 0	C - 0	I - 0	P - 0	D - 0	J - 0		E - 0	K - 1		F - 1	L - 0			M - 0		<table border="1"> <thead> <tr> <th>S-M</th> <th>K-Ü</th> <th>I-K</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>A - 0</td> <td>G - 0</td> <td>N - 2</td> </tr> <tr> <td>B - 0</td> <td>H - 0</td> <td>O - 0</td> </tr> <tr> <td>C - 0</td> <td>I - 3</td> <td>P - 0</td> </tr> <tr> <td>D - 0</td> <td>J - 0</td> <td></td> </tr> <tr> <td>E - 0</td> <td>K - 0</td> <td></td> </tr> <tr> <td>F - 0</td> <td>L - 0</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td>M - 0</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	S-M	K-Ü	I-K	A - 0	G - 0	N - 2	B - 0	H - 0	O - 0	C - 0	I - 3	P - 0	D - 0	J - 0		E - 0	K - 0		F - 0	L - 0			M - 0	
S-M	K-Ü	I-K																																																
A - 0	G - 1	N - 2																																																
B - 0	H - 0	O - 0																																																
C - 0	I - 0	P - 0																																																
D - 0	J - 0																																																	
E - 0	K - 1																																																	
F - 1	L - 0																																																	
	M - 0																																																	
S-M	K-Ü	I-K																																																
A - 0	G - 0	N - 2																																																
B - 0	H - 0	O - 0																																																
C - 0	I - 3	P - 0																																																
D - 0	J - 0																																																	
E - 0	K - 0																																																	
F - 0	L - 0																																																	
	M - 0																																																	

3.5 KUIDAS VÄHENDADA VÄLJARÄNNET?

	2012	2008
EPL	a) pakutakse mitmeid lahendusi -3 b) pakutakse üksikuid lahendusi - 8 c) lahendusi ei pakuta - 43	A - 0 B - 4 C - 22
PM	A - 1 B - 2 C - 25	A - 0 B - 3 C - 30

3.6 MILLIST ŽANRI KASUTATAKSE?

EPL		PM	
2012	2008	2012	2008
a) välisuudis - 2	a) välisuudis - 6	a) välisuudis - 1	a) välisuudis - 3
b) siseuudis - 16	b) siseuudis - 14	b) siseuudis - 7	b) siseuudis - 23
c) intervjuu - 6	c) intervjuu - 0	c) intervjuu - 1	c) intervjuu - 0
d) lugejakiri - 0	d) lugejakiri - 0	d) lugejakiri - 1	d) lugejakiri - 0
e) juhtkiri - 3	e) juhtkiri - 0	e) juhtkiri - 0	e) juhtkiri - 0
f) arvamslugu - 20	f) arvamslugu - 5	f) arvamslugu - 18	f) arvamslugu - 6
g) olemuslugu - 7	g) olemuslugu - 1	g) olemuslugu - 0	g) olemuslugu - 0
h) arvustus - 2	h) arvustus - 0	h) arvustus - 0	h) arvustus - 0
i) reportaaž - 1	i) reportaaž - 0	i) reportaaž - 0	i) reportaaž - 0
j) muu - 0	j) muu - 0	j) muu - 0	j) muu - 0

3.7 KES KIRJUTAB RÄNDE TEEMAL?

EPL	2008
2012	a) (aja)kirjanik - 22
a) (aja)kirjanik - 40	b) poliitik - 0
b) poliitik - 0	c) ametnik - 0
c) ametnik - 0	d) tööandjate esindaja - 0
d) tööandjate esindaja - 1	e) teadlane, kultuuritegelane, ekspert - 0
e) teadlane, kultuuritegelane, ekspert - 3	f) (üli)õpilane - 2
f) (üli)õpilane - 0	g) õpetaja/õppejõud/(di)rektor - 1
g) õpetaja/õppejõud/(di)rektor - 1	h) Eestist väljarännanu - 0
h) Eestist väljarännanu - 8	i) töötaja/töötajate esindaja - 0
i) töötaja/töötajate esindaja - 0	j) advokaat - 1
j) advokaat - 0	k) kolumnist - 0
k) kolumnist - 0	

PM	2008
2012	a) (aja)kirjanik - 26
a) (aja)kirjanik - 21	b) poliitik - 1
b) poliitik - 0	c) ametnik - 1
c) ametnik - 0	d) tööandjate esindaja - 0
d) tööandjate esindaja - 0	e) teadlane, kultuuritegelane, ekspert - 1
	f) (üli)õpilane - 0

e) teadlane, kultuuritegelane, ekspert - 4	g) õpetaja/õppejõud/(di)rektor - 0
f) (üli)õpilane - 0	h) Eestist väljarännanu - 0
g) õpetaja/õppejõud/(di)rektor - 1	i) töötaja/töötajate esindaja - 0
h) Eestist väljarännanu - 1	j) advokaat - 1
i) töötaja/töötajate esindaja - 1	k) kolumnist - 0
j) advokaat - 0	
k) kolumnist - 1	

3.8 RÄNDETEEMLISTE MEEDIA TEKSTIDE ARV AJAKIRJANIKU KOHTA

EPL	PM
<u>2012</u> Kadri Ibrus – 3 Dannar Leitmaa – 2 Anna-Liisa Villmann – 2 Piret Kooli – 2 Ave Tampere – 2 Tuuli Jõesaar – 2 Rein Sikk – 2 Külli-Riin Tigasson – 2 Ülejäänud 32 kirjutajat kirjutasid väljarände teemal aasta jooksul ühe teksti.	<u>2012</u> Merike Teder – 3 Teelemari Loonet – 2 Hanneli Rudi – 2 Ülejäänud 17 kirjutaja poolt ilmus Postimehes aasta jooksul üks kirjutis.
<u>2008</u> Hetlin Villak – 4 Erik Rand – 3 Haldi Ellam – 2 Ülejäänud 17 kirjutajat kirjutasid väljarände teemal aasta jooksul ühe teksti.	<u>2008</u> Hanneli Rudi – 6 Alo Raun – 4 Kristi Leppik – 3 Sirje Niitra – 2 Martti Kass – 2 Mari Kamps - 2 Ülejäänud 9 kirjutaja poolt ilmus Postimehes aasta jooksul üks kirjutis.

3.9 AUTORI KOGEMUS VÄLISMAAGA

	2012	2008
EPL	a) praegu välismaal - 6 b) on elanud välismaal - 2 c) ei ole ise elanud välismaal - 0 d) tekstis info puudub - 45	a) praegu välismaal - 1 b) on elanud välismaal - 2 c) ei ole ise elanud välismaal - 0 d) tekstis info puudub - 22
PM	a) praegu välismaal - 1 b) on elanud välismaal - 1 c) ei ole ise elanud välismaal - 1 d) tekstis info puudub - 23	a) praegu välismaal - 1 b) on elanud välismaal - 2 c) ei ole ise elanud välismaal - 0 d) tekstis info puudub - 29

3.10 MILLEL MEEDIA TEKST PÕHINEB

	2012	2008
--	------	------

EPL	a) väljarännanute kogemustel (positiivsed ja negatiivsed) – 12 b) kirjutaja arvamusel, toetudes meedias/uuringutes või mujalt kuuldule-nähtule (võib sisaldada ka oma kogemusi) – 26 c) nõuandel ja soovitusel, kuidas välismaal paremini hakkama saada – 3 d) temaatiliste ürituste, kampaaniate tegevuse kajastamisel (nt Talendid koju) – 2 e) temaatilise statistika, uuringute tulemuste kajastamisel – 6 f) rännet käsitleva raamatu/teatrietenduse arvustusel – 2 g) nõuanded Eesti arstidele, kuidas streikida – 1 h) kooliõpilaste tulevikuplaanidel – 3 i) arstide streigi tagamaad – 0 j) Euroopa Parlamendi otsuste kajastamisel – 0 k) üleskutsel – 0 l) tööjõudu puudutavatel seaduste vastuvõtmisel – 0 m) Eesti ravikindlustus välismaal elades – 0	A – 11 B – 4 C – 2 D – 1 E – 7
PM	A- 2 B- 10 C- 1 E- 8 F-1 G-1 H - 1 I - 1 M -2	A- 2 B- 6 C- 2 D- 2 E- 9 J - 1 L -2 M-2

3.11 ARTIKLI RUUMILINE FOOKUS

	2012	2008
EPL	a) kohalik Eesti tasand - 14 b) institutsionaalne tasand (nt Euroopa Liit) - 0 c) mõni teine konkreetne riik (nt Soome) või konkreetsed riigid (nt Eesti- USA) - 19 d) globaalne tasand (nt rahvusvaheline rahvasteränne) - 7 e) täpne ruumiline fookus puudub - 8	A - 7 B - 0 C - 12 D - 2 E - 5
PM	A - 20 B - 0 C - 5 D - 0 E - 3	A - 14 B - 3 C - 11 D - 1 E - 4

3.12 KUIVÕRD SUUR PROBLEEM ON VÄLJARÄNNE?

	2012	2008
EPL	a) väga tõsine probleem - 15 b) on probleem, aga mitte tõsine - 6 c) ei ole kuigi tõsine probleem - 2 d) pole üldse probleem - 9 e) muu, artikkel ei keskendu väljarände probleemsele - 23	A - 2 B - 7 C - 0 D - 2 E - 15
PM	A - 4	A - 7

	B - 5 C - 4 D - 1 E - 14	B - 9 C - 3 D - 1 E - 13
--	-----------------------------------	-----------------------------------

3.13 AUTORI HINNANG VÄLJARÄNDELE KUI NÄHTUSELE

	2012	2008
EPL	a) täiesti positiivselt -3 b) pigem positiivselt - 8 c) neutraalselt - 22 d) pigem negatiivselt - 18 e) täiesti negatiivselt - 2	A - 0 B - 4 C - 16 D - 6 E - 0
PM	A - 1 B - 4 C - 14 D - 7 E - 1	A - 1 B - 3 C - 11 D - 13 E - 3

3.14 AUTORI HINNANG VÄLJARÄNDAJALE

	2012	2008
EPL	a) täiesti positiivselt -7 b) pigem positiivselt - 15 c) neutraalselt - 28 d) pigem negatiivselt - 1 e) täiesti negatiivselt - 1	A - 0 B - 4 C - 16 D - 6 E - 0
PM	A - 1 B - 4 C - 15 D - 7 E - 1	A - 1 B - 1 C - 28 D - 2 E - 0

3.15 MEEDIA TEKSTI ÜLDINE TONAALSUS

	2012	2008
EPL	a) täiesti positiivselt - 0 b) pigem positiivselt - 10 c) neutraalselt - 33 d) pigem negatiivselt - 11 e) täiesti negatiivselt - 0	a) 0 b) 5 c) 16 d) 3 e) 1
PM	a) 0 b) 1 c) 24 d) 3 e) 0	a) 0 b) 3 c) 24 d) 5 e) 1

3.16 KAS VÄLJARÄNDAJA ON MEES VÕI NAINE?

	2012	2008
EPL	A (mees) - 3 B (naine) - 15 * pole mainitud - 32	A - 9 B - 7 * pole mainitud - 13
PM	A - 0 B - 6 * pole mainitud - 22	A - 2 B - 9 * pole mainitud - 28

3.17 MILLINE ON VÄLJARÄNDAJA RAHVUSLIK PÄRITOLU?

	2012	2008
EPL	a) eestlane - 26 b) mitte-eestlane - 2	a) eestlane - 6 b) mitte-eestlane - 2
PM	a) eestlane - 4 b) mitte-eestlane - 1	a) eestlane - 9 b) mitte-eestlane - 4

3.18 MILLINE ON VÄLJARÄNDAJA PIIRKONDLIK PÄRITOLU?

	2012	2008
EPL	a) linnaelanik - 6 b) maaelanik - 4 c) info puudub - 46	A - 0 B - 0 C - 26
PM	A - 2 B - 2 C - 25	A - 2 B - 1 C - 31

3.19 MIS ON VÄLJARÄNDAJA PEAMINE TEGEVUSALA?

	2012	2008	
EPL	a) arst 4 b) õde jm haiglatöötajad 3 c) ehitaja 3 d) teadlane 0 e) õpetaja/õppejõud 1 f) üliõpilane/õpilane 9 g) brändiuuriija 1 h) poliitik 1 i) Euroopa Liidu ametnik 2 j) turismindus, veidi tõlgib 1 k) pankur 1	o) hotelliomanik 1 p) hooldaja 1 q) turundusjuht 1 r) aukonsul/ aupeakonsul 2 s) kirjanik 1 š) pole mainitud 2 z) antropoloog 1 ž) müügijuht 1 t) koristaja 1 u) noor inimene 0 v) stjuardess 0 õ) kalkunikitkuja 0 ä) laborant 0	A - 5 B - 4 C - 8 D - 0 E - 1 F - 3 G - 0 H - 0 I - 0 J - 0 K - 0 L - 0 M - 0 N - 8 O - 0 P - 0 Q - 0 R - 1 S - 0 Š - 0 Z - 0 ž) 0 t) 0 u) 2 v) 1 õ) 1 ä) 0 ö) 0 ü) 0

	l) sportlane 1 m) muusik 2 n) pole täpsustatud 24	ö) loomeinimene 0 ü) lapsendatud laps 0				
PM	A - 3 B - 2 C - 4 D - 0 E - 0 F - 1 G - 0 H - 0 I - 0 J - 0	K - 0 L - 0 M - 0 N - 18 O - 0 P - 0 Q - 0 R - 0 S - 0 Š - 0	Z - 0 Ž - 0 T - 0 U - 0 V - 0 Õ - 0 Ä - 0 Ö - 0 Ü - 2	A - 3 B - 3 C - 2 D - 0 E - 0 F - 3 G - 0 H - 0 I - 0 J - 0	K - 1 L - 0 M - 0 N - 21 O - 0 P - 0 Q - 0 R - 0 S - 0 Š - 0	Z - 0 Ž - 0 T - 2 U - 0 V - 0 Õ - 0 Ä - 0 Ö - 1 Ü - 0

3.20 MILLISEID SÜNONÜÜME KASUTATAKSE VÄLJARÄNDAJATE KOHTA?

	2012	2008
EPL	a) talent 10 b) reetur 0 c) ori 0 d) kalevipoeg 1 e) „palgasõdur“ 1 f) Eestimaa hüljanu 1 g) rändlind 2 h) väliseestlane 0	A - 0 B - 0 C - 1 D - 0 E - 0 F - 0 G - 0 H - 0
PM	A - 3 B - 2 C - 0 D - 0 E - 0 F - 0 G - 1 H - 1	A - 0 B - 0 C - 0 D - 0 E - 0 F - 0 G - 0 H - 0

3.21 KUHU VÄLISRIIKI RÄNNATAKSE?

Koondatud on Eesti Päevalehe ja Postimehe 2008. ja 2012. aasta tulemused

A Soome – 49	Y7 Hawaii – 1
B Rootsi – 16	Y2 Kaukaasia – 1
D Suurbritannia – 18	Y3 Siber – 1
J USA – 11	Y4 Austria – 1
C Venemaa – 8	Y5 Šveits – 1
Ž Norra – 9	Y6 Luksemburg – 1
E Iirimaa – 3	Ü Iisrael – 1
H Saksamaa – 8	U Taani – 1
Õ Küpros – 4	Y Krimm – 1
I Austraalia – 6	M Itaalia – 1
L Belgia – 5	N Ühendemiraadid – 1
S Kanada – 3	O Kambodža – 1
V Ukraina – 2	R Panama – 1
Õ Gruusia – 2	K Keenia – 1
P Holland – 2	G Hispaania – 1
Q Tai – 1	Š Egiptus – 1
T Prantsusmaa – 2	

3.22 MIS ON VÄLISMAAL ELAMISE PLUSSID?

Majanduslikud põhjused	<p>A - kõrgem palk 47</p> <p>C - paremad elu- ja/või töötingimused 19</p> <p>F - suuremad ametialased töövõimalused, kogemuste omandamine 14</p> <p>B - võimalus raha koguda 5</p> <p>Y3 - toit on odavam 3</p> <p>O - (huvitav) töö 3</p> <p>K - majanduslik stabiilsus 1</p> <p>N - arenenud infrastruktuur 1</p> <p>P - tööjõukulud väiksemad ja tööjõud on abivalmis 1</p> <p>U - lihtsam äri alustada ja ajada 1</p> <p>y2) palgasüsteem on läbipaistvam ja tagatud on ühiskondlikud garantiid 1</p>
Kultuurilised (ühiskondlikud) põhjused	<p>E - uute kultuuride ja paikade tundmaõppimine 2</p> <p>I - inimesed on rõõmsameelsemad ja avatumad/ Kohaliku rahva mentaliteet. 8</p> <p>J - ühiskond on tolerantsem (sh vähem rassistlik) 3</p> <p>L - kohaliku rahva elustiil 1</p> <p>Š - on võimalus rohkem asjade käiku mõjutada (ühiskonnas) 1</p> <p>Ž - silmaring laieneb 3</p> <p>Õ - Ilma euroliidu normideta on ka võimalik elada ja väga hästi 1</p> <p>Y - koolis toetatakse lapse individuaalsust, ei ole nii palju pähe tuupimist 1</p> <p>G - iseseisvumine, isiksuse areng 3</p> <p>y4) ametnikud ei ole nii inimvaenulikud ja jäigad 4</p> <p>x) Eesti akadeemiline „maailm“ on niigi kitsas 1</p>
Muud põhjused	<p>d - parem kliima (=ilm) 6</p> <p>r - asukoht: kultuur on lähedal 1</p> <p>v - ei toeta maksumaksjana Tallinna linna 1</p> <p>ü) on võimalik väikese vaeva ja rahaga muuta paljutki teiste inimeste jaoks paremaks 1</p> <p>ö) lapsele sobilikum elukeskkond 1</p>

	ä) sisemise motivatsiooni leidmine/ sihtide seadmine 1 m) ei pea end teistele tõestama 3 s) sõbrad on seal 2
--	--

3.23 MIS ON VÄLISMAAL ELAMISE MIINUSED?

a) abikaasast ja lastest eemal 5 b) sõbrad ja sugulased on Eestis 9 c) igapäevased väljaminekud on suuremad (nt kulutused toidule, elukohale) 2 d) elamistingimused olid kasinamad 3 e) võõras kultuur ja ühiskond 3 f) lastel on kohanemiskursusi ja käitumisprobleeme 2 g) lapsed jäävad Eestisse vanemliku hoolitsuseta 2 h) võõrandumine Eesti ühiskonnast 1 i) kodumaa igatsus 4 j) asjaajamise keerukus, bürokratia 1 k) isiklike põhjuste ajel on soov Eestis elada 1 m) keeruline tagasitulles tööle saada – Eestis tutvusringkond väike 1 n) ei ole sellisel kujul riiklikku tervisekindlustust ja lastetoetust nagu Eestis 1 o) lapsepuhkus on lühem kui Eestis 2 p) ei ole Eesti jogurtit ja piimatooteid 1 q) lapse haridustee otsustatakse väga varakult (lapsele antakse soovitus juba 4. klassis, kas minna edasi põhikooli või gümnaasiumisse – määratakse lapse saatus) 1 r) tööd ei ole, eestlaste maine langeb 1 s) seal oled välismaalasest tööandja jaoks nagu ori 1 t) võõravaha 1 v) halvad töötingimused 1 x) ehitustöölisi petetakse 2 y) tööinspektsiooni nõuded on karmimad 1 * 24 meediatekstis info puudus

3.24 Väljarändaja profiil 2008 ja 2012. aasta meediatekstide põhjal

Näitajad	Tulemus (arvuliselt)	
Sugu	Mees	14
	Naine	37
	Info puudub	95
Rahvuslik päritolu	Eestlane	45
	Mitte-eestlane	9
Piirkondlik päritolu	Linnaelanik	10
	Maaelanik	7
	Info puudub	128
Peamine tegevusala	Meditsiinitöötaja	27
	Ehitaja	17
	(Üli)õpilane	16

	Koristaja	3
	Haritlane (teadlane, õpetaja, õppejõud)	2
	Euroopa Liidu ametnik	2
	Pankur	2
	Muusik	2
	Konsul	2
	Lapsendatud laps	2
	Brändiuuriija	1
	Poliitik	1
	Sportlane	1
	Hooldaja	1
	Hotelliomanik	1
	Turundusjuht	1
	Kirjanik	1
	Antropoloog	1
	Müügijuht	1
	Stjuardess	1
	Kalkunikitkuja	1
	Loomeinimene	1
	Pole täpsustatud	75

3.25 Tagasirändaja profiil 2008 ja 2012. aasta meediatekstide põhjal

Näitajad	Tulemus (arvuliselt)	
Sugu	Mees	6
	Naine	13
	Info puudub	124
Rahvuslik päritolu	Eestlane	18
	Mitte-eestlane	2
	Info puudub	123
Peamine tegevusala	Meditsiinitöötaja	1
	Ehitaja	1

	(Üli)õpilane	2
	Antropoloog	1
	Ajakirjanik	1
	Sportlane	1
	Pankur	1
	Advokaat	1

LISA 4. Ekspertintervjuude transkriptsioonid

Ajakirjanikega läbiviidud intervjuud on lisatud magistritöö juures olevale CD-le.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____ Helis Rosin _____
(*autori nimi*)
(sünnikuupäev: _____ 03.09.1988 _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
_____ Välja- ja tagasirände representatsioon Postimehes ja Eesti Päevalehes
2008. ja 2012. aastal _____,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____ Anu Masso _____,
(*juhendaja nimi*)

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, __24.05.2013____ (*kuupäev*)